

**Rodiče a dítě se zdravotním postižením
(nejen) na základní škole**

Jan Michalík

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Speciální vzdělávací potřeby dětí a žáků se vzácnými onemocněními
CZ.1.07/1.2.00/14.0040

Rodiče a dítě se zdravotním postižením (nejen) na základní škole

Jan Michalík

Autor:

Jan Michalík, doc. Mgr. PaedDr. Ph.D.

Vydal:

Studio Press s.r.o. pro Společnost pro MPS

Recenzenti:

JUDr. Martin Škurek

Mgr. et. Mgr. Petra Křížkovská

Jazyková úprava:

Mgr. Lucie Loutocká

Grafická úprava, sazba, tisk:

Studiopress s.r.o., Pardubice

Název: Rodiče a dítě se zdravotním postižením (nejen) na základní škole

Náklad: 800 ks

Rok vydání: 2013, vydání 1.

ISBN: 978-80-86532-29-5

„Neprodejné“

© Jan Michalík

© Studio Press s.r.o. pro Společnost pro MPS

Obsah

Úvod	4
1 RODINA S DÍTĚTEM SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM	6
2 DISKRIMINACE A ANTIDISKRIMINACE (NEJEN) VE VZTAHU KE ZDRAVOTNÍMU POSTIŽENÍ	10
3 PRÁVO DĚTÍ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM NA VZDĚLÁNÍ	21
4 ASISTENT PEDAGOGA	43
5 DÍTĚ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM V RÁMCI VZDĚLÁVACÍHO PROCESU	53
6 ŠKOLSKÁ PORADENSKÁ ZAŘÍZENÍ	63
7 PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI	84
8 ŘEDITEL, ZŘIZOVATEL ŠKOLY A ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE	90
LITERATURA	98
PŘÍLOHY	100
Soud nejen o lidskou důstojnost (ke kapitole 1)	100
Přehled deklaratorních dokumentů vyjadřujících se k podobě vzdělávání žáků s postižením v posledních dvou desetiletích (ke kapitole 2)	108
V Přerově se chystá zásadní rozhodnutí (ke kapitole 2)	115
Petice z jedné vesnice (ke kapitole 3)	122
Třída – o první třídě pro děti s těžkým mentálním postižením na běžné základní škole (ke kapitole 3)	125
V Bystročicích mají šanci (ke kapitolám 4 a 7)	129
Ukázka parlamentní diskuse o asistentovi pedagoga (ke kapitole 4)	135
Integrace v Rakousku, vývoj, situace a pohledy zúčastněných (ke kapitole 5) ..	139
Integrace je, když... Názory učitelek a učitelů (ke kapitole 7)	146
Anotace/Summary	150

Úvod

Předložená publikace vznikla jako příspěvek projektu „Speciální vzdělávací potřeby dětí a žáků se vzácným onemocněním“ ke vzdělávání dětí se zdravotním postižením, dětí nemocných, včetně nemocných vzácnými onemocněními, v českém primárním školství. Tento projekt podpořený Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem v letech 2010–2013 řešila Společnost pro mukopolysacharidosu, neziskové a humanitární sdružení rodin pečujících o těžce nemocné a často nevyhléditelně nemocné děti.

Publikace ve své odborné části rovněž vychází z výsledků činnosti autora v rámci grantů Grantové agentury ČR – č. 406/09/0177 „Kvalita života osob pečujících o člena rodiny s těžkým zdravotním postižením“ a č. 406/08/0386 „Vzdělávací podmínky dětí, žáků a studentů se SVP“.

Česká vzdělávací soustava nepočítá se samostatnou kategorií dětí se vzácným onemocněním. Většina těchto dětí získává ve školství status dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami – přesněji zdravotním postižením, což představuje jednu z kategorií speciálních vzdělávacích potřeb.

Desítky a stovky konzultací s rodiči těchto dětí přinášejí běžný obraz stavu, jenž rodiny dětí se zdravotním postižením řeší. Je to opakující se kolotoč otázek zaměřených na hledání té nejlepší vzdělávací cesty pro jejich dítě. Jen v některých případech si rodič tzv. může vybírat. Velmi často však, navzdory všem proklamacím, je u nás v roli žadatele, či dokonce prosebníka. Obecně stále u nás platí, že český vzdělávací systém není příliš připraven na přijetí „odlišných“ dětí. A to platí i pro školství základní, přestože docházka do základní školy je základním právem a současně povinností každého člověka.

Právě proto, abychom rodičům ulehčili jejich rozhodování, přinášíme tuto knihu, která obsahuje základní (především právní) aspekty, které souvisejí se vzděláváním dětí se zdravotním postižením na základní škole.

Proces tvorby této knihy byl poznamenán i zjištěním, že „na jiném konci republiky“ existoval projekt souvisejícího zaměření. Jeho nositelé se na autora této publikace obrátili se žádostí o zpracování jejich textu, který měl být „metodickým průvodcem“ rodiče dítěte se zdravotním postižením na základní škole. Ukázalo se, že je možné oba autorské projekty propojit, a proto čtenářům, rodičům dětí se zdravotním postižením, předkládáme tuto knihu, sloužící coby „právní rádce“ v jejich situaci. Další, do-

plňující informace, rady a doporučení jsou zařazeny do knihy, která nese název „Metodický průvodce rodiče dítěte se zdravotním postižením na základní škole“ a v roce 2012 ji vydalo občanské sdružení EdA z Ústí nad Labem.

Pracovníci obou organizací se budou snažit, aby čtenáři měli možnost získat obě publikace, které byly připraveny tak, aby obsahovaly vzájemně se doplňující a rozvíjející informace.

Sám velmi dobře vím, jak náročné je dlouhodobě pečovat o dítě se zdravotním postižením. Na této cestě stojí vždy několik okamžiků, milníků, kterým se takřka nikdo z rodičů nevyhne. Správný výběr školy, spokojenost dítěte ve škole, jeho příprava na další studium a co možná nejvíce samostatný život, to jsou okamžiky, které významně ovlivní kvalitu života dětí i pečujících rodin.

Obě knihy byly připraveny s cílem přinést informace, rady a doporučení a jejich prostřednictvím rodičům dětí se zdravotním postižením usnadnit nelehkou situaci.

V Olomouci, prosinec 2012

autor

1 RODINA S DÍTĚTEM SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Úvod

V rámci této části textu se dozvíte základní informace o pojmu rodina, o její právní ochraně v rámci mezinárodních a vnitrozemských právních předpisů. Pozornost bude věnována také základnímu vymezení postavení rodiny s dítětem se zdravotním postižením v právním řádu České republiky.

Pojem rodina s dítětem se zdravotním postižením

Vztahy vznikající v rodině jsou jednou ze základních hodnot, které náš právní řád chrání. Samotný pojem hodnota je spjat s morálkou, s náboženstvím. Nelze jej jednoznačně definovat, protože závisí nejen na celospolečenském konsenzu, ale i na subjektivním vnímání každého jednotlivce. Právní řád České republiky chrání celý soubor hodnot, na nichž se většina společnosti shodne, popřípadě i hodnoty, které společnost považuje za přirozeně dané. Z tohoto pohledu řadíme rodinu a vztahy v ní vznikající mezi hodnoty, které jsou chráněny Listinou základních práv a svobod.

Rodina je nejdůležitější sociální skupinou, ve které se dítě ve své roli seberealizuje. Rodina plní základní výchovnou funkci, jejímž prostřednictvím se formují postoje dítěte k sobě samému, k jeho blízkým a ke světu. Pro rodiče naopak rodina znamená možnost reprodukce a předání svých zkušeností dalšímu pokolení. Rodiny jsou stavebním článkem společnosti, který zásadním způsobem ovlivňuje její kvalitu. A naopak společnost působí zpětně na rodinu. Rodina disponuje nejlepšími předpoklady pro výchovu budoucí populace, a to i dětí se zdravotním postižením. **Je tedy nezbytně nutné zajistit rodině co nejvyšší a nejefektivnější právní ochranu.**

Definice rodiny však v českém právním řádu chybí. Je to dáno tím, že obsah pojmu rodina se neustále vyvíjí a mění. Obecně je možné říct, že rodina je tvořena vztahy různých druhů a stupňů. Těmi nejvýznamnějšími jsou vztahy mezi manželi a mezi rodiči a dětmi. Tyto rodinné vztahy potom zakládají rodinný život, který za určitých předpokladů požívá právní ochrany.

Zvláštností rodinněprávních vztahů je jejich emocionální a citová vazba. Nejedná se tedy pouze o formální svazky. Nejvyšší soud ČR v jednom ze svých rozsudků prohlásil, že rodinný život spočívá „v udržování a rozvíjení vzájemných citových, morálních a sociálních vazeb mezi nejbližšími osobami“.

Je také důležité upozornit na skutečnosti, že rodina není v právním řádu České republiky považována za subjekt práva. Subjektem práva je jedinec, který má právo na rodinný život.

Rodina v mezinárodních dokumentech

Pojem rodina je však zakotven v mezinárodních dokumentech, a to ve slovním spojení lidská rodina. **Všeobecná deklarace lidských práv** v preambuli zmiňuje lidskou rodinu jako společenství založené vzájemnými vztahy mezi lidmi: „*U vědomí toho, že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezczizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě...*“

Dalším dokumentem, který se zabývá postavením rodiny a dítěte samotného, je **Úmluva o právech dítěte**. Právní řády různých států ve světě mohou odlišně stanovovat, kdo se rozumí pod pojmem dítě. Všeobecně je přijímána definice uvedená v čl. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle které „*...se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve*“. Úmluva o právech dítěte patří mezi tzv. tvrdé jádro lidskoprávních úmluv vzniklých na poli OSN. Tuto Úmluvu do dnešního dne ratifikovalo 193 států světa. Česká republika je smluvní stranou Úmluvy od svého vzniku v roce 1993 a s ohledem na čl. 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky, je tato Úmluva součástí právního řádu České republiky a jako taková má aplikační přednost před českými zákony. Což v praxi znamená, že pokud by byl v České republice přijat zákon, který by stanovil něco odlišného od Úmluvy, měla by Úmluva přednost. V českém právním řádu se pojem dítě objevuje jen v ustanovení § 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí, podle něhož se za dítě pro účely sociálněprávní ochrany dětí považuje nezletilá osoba, a to ve vazbě na ustanovení § 8 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, který stanoví že „*zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství*“. Dítě je subjektem práva s velmi speciálním postavením. Nemá plnou způsobilost k právním úkonům, a proto většinou nemůže svá práva účinně hájit. Přesto však realizaci svých práv nutně potřebuje pro uspokojování svých potřeb a zdravý fyzický i psychický vývoj.

S touto problematikou souvisí i pojem „**zájem dítěte**“, který však také není v žádných právních předpisech či mezinárodních smlouvách vyčerpávajícím způsobem definován. Úmluva o právech dítěte se o zájmu dítěte zmiňuje následujícím způsobem: „*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.*“

Státy, které přistoupily k Úmluvě o právech dítěte, se zavázaly zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž musí brát ohled na práva a povinnosti jeho rodičů nebo zákonných zástupců. Model péče o dítě by tak měl být postaven na předpokladu, že rodiče nejlépe znají zájmy svého dítěte, dokážou je naplňovat a chránit. Tímto způsobem je stanoven předpoklad, že rodiče svými rozhodnutími vždy zájem dítěte hájí (Hrušáková, Králíčková, 2007).

Pojem rodiny v českém právním řádu

Český právní řád také pojem rodiny nebo jejich členů nedefinuje. Přitom ještě všeobecný zákoník občanský, platný v této části na českém území až do roku 1950, tak činil a za rodinu považoval rodiče se všemi jejich potomky. Platný zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, se o rodině zmiňuje pouze letmo a neurčitě při vypořádání společného jmění manželů a při vrácení daru. Také zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, sice obsahuje v části druhé, hlavě IV., trestné činy proti rodině a dětem, ale definici rodiny neuvádí. Činí tak jen některé zvláštní zákony, ale vždy jen pro své vlastní účely, neobsahují tedy obecně použitelné vymezení rodiny. Základem rodinného práva v České republice, což je soubor právních norem upravujících osobní a majetkové vztahy mezi členy rodiny, je mimo výše uvedených mezinárodních smluv zejména ústavní zákon č. 2/1993 Sb., **Listina základních práv a svobod**, a zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

V ústavním zákoně č. 2/1993 Sb. se na rodinu myslí v čl. 1 a čl. 3 odst. 1, ve kterých je uvedeno, že *„lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné... Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení...“*.

Klíčové je pak dále ustanovení čl. 10 odst. 2, podle kterého *„každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života“*.

Samotného postavení rodin se týká ustanovení čl. 32: *„Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající pracovní podmínky. Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva. Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu. Podrobnosti stanoví zákon.“*

Pro rodiny s dětmi se zdravotním postižením jsou také velmi důležitá ustanovení čl. 30 a 33: *„Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Podrobnosti stanoví zákon... Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná*

po dobu, kterou stanoví zákon. Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách. Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem, na takových školách se může vzdělání poskytovat za úplatu. Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu.“

Ve smyslu ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod, je tak nezadatelným právem každého občana a člověka nacházejícího se na území České republiky při splnění podmínek zakotvených zákonem o rodině založit rodinu, pečovat o své děti a také právo na pomoc od státu v rámci této výchovy a pomoc v případech negativních událostí spojených s výchovou dítěte (Hrušáková, Králíčková, 2007).

Postavení rodin s dětmi se zdravotním postižením

Co se týče postavení rodin s dětmi se zdravotním postižením, je nutné říct, že se na ně vztahují veškeré výše uvedené mezinárodní smlouvy a vnitrostátní zákony.

Pro postavení rodin s dětmi se zdravotním postižením jsou však důležité i předpisy v oblasti:

- **antidiskriminačního práva** (zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací),
- **práva sociálního zabezpečení** (zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, zákon č. 110/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, zákon č. 111/2006 o životním a existenčním minimu, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zákon č. 48/1997 Sb., o nemocenském pojištění, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách aj.),
- **školského práva** (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících),
- **pracovního práva** (zákon č. 262/2006 Sb. a zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti).

Předkládaná publikace se bude dále věnovat zejména antidiskriminačnímu právu a právům osob se zdravotním postižením na vzdělání.

2 DISKRIMINACE A ANTIDISKRIMINACE (NEJEN) VE VZTAHU KE ZDRAVOTNÍMU POSTIŽENÍ

Úvod

V rámci této části textu se dozvíte základní informace o pojmu diskriminace, jejím dělení na jednotlivé celky, diskriminaci z důvodu zdravotního postižení. Pozornost bude také věnována nástrojům boje proti diskriminaci.

Definice

V právních předpisech ČR nacházíme řadu míst, kde je diskriminace zmíněna. Jedná se v první řadě o právní předpisy, které pojem diskriminace užívají, aniž by ji definovaly, dále o právní předpisy, které popisují diskriminační jednání, ovšem pojem diskriminace se v textu právního předpisu nevyskytuje, a nakonec o právní předpisy, které pojem diskriminace užívají a následně jej také definují. Obsahem následujících kapitol je problematika spadající do druhé a třetí skupiny případů a následně navržená definice diskriminace v rámci českého právního řádu.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Listina základních práv a svobod

Na mezinárodní úrovni je pro oblast antidiskriminačního práva významný zejména čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, podle kterého *„užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení“*. Obdobnou formulaci používá i ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku ČR a v čl. 3 stanoví, že *„základní práva a svobody (celý obsah Listiny základních práv a svobod) se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy (...) nebo jiného postavení“*. Základním lidským právem máme na mysli také právo na vzdělání podle čl. 33 Listiny základních práv a svobod, což je důležité zejména s ohledem na další výklad. Ve smyslu obou těchto dokumentů můžeme diskriminaci chápat jako nezajištění, popř. nezaručení určitých, právním předpisem vymezených práv (respektive užívání těchto práv) všem bez rozdílu činěného na základě určitého nebo určitých důvodů.

Ústavní zásada rovnosti

Zákaz diskriminace je odvozován i z ustanovení čl. 1 Listiny základních práv a svobod, který se týká rovnosti a stanoví, že *„lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.“*

Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“, anebo z čl. 4 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že „*zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky*“. Diskriminaci tedy můžeme také považovat za nerovnost nebo nestejnost v právech.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením

Na mezinárodní úrovni je zákaz diskriminace osob se zdravotním postižením stanoven zejména Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením a jejím Opčním protokolem, které byly přijaty Valným shromážděním OSN dne 13. prosince 2006. K podpisu byla Úmluva otevřena 30. března 2007 a v platnost vstoupila 3. května 2008. Úmluva doplnila po svém přijetí stávajících sedm základních lidskoprávních úmluv OSN.

Je důležité říct, že Úmluva nezavádí žádná nová specifická práva a je založena na principu rovnoprávnosti. To znamená, že zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti. Lidská práva osob se zdravotním postižením byla až do přijetí Úmluvy chráněna na mezinárodní úrovni obecně především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Mezinárodní dokumenty, které až do přijetí Úmluvy chránily lidská práva osob se zdravotním postižením, měly pouze nezávazný charakter v podobě deklarací a doporučení. Úmluva se řídí následujícími základními principy: respektováním lidské důstojnosti a nezávislosti, principem nediskriminace, plného zapojení do společnosti, respektování odlišnosti, rovnosti příležitostí, přístupnosti, rovnoprávnosti mužů a žen, respektování rozvíjejících se schopností dětí a jejich práva na zachování identity.

V čl. 1 Úmluvy je však uvedeno, že se „*Úmluva vztahuje na osoby, které v souvislosti se svým postižením čelí nejrůznějším překážkám ve všech oblastech života a nemohou plně užívat svá základní lidská práva*“.

Podle čl. 1 do skupiny osob se zdravotním postižením spadají „*osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatním*“.

Pro účinné provádění Úmluvy je nepochybně zásadní, aby **definice zdravotního postižení přijaté na vnitrostátní úrovni vycházely ze sociálního modelu postižení** a chránily před diskriminací všechny osoby se zdravotním postižením, a to včetně osob s mentálním postižením a duševním onemocněním. V souvislosti s obsahem Úmluvy je potřebné upozornit zejména na její čl. 12 „**Rovnost před zákonem**“ a čl. 19 „**Nezávislý způsob života a zapojení do společnosti**“.

Čl. 12 zakotvuje povinnost států, které k Úmluvě přistoupily, uznat způsobilost osob se zdravotním postižením mít práva a povinnosti a dále jejich právní způsobilost ve všech oblastech života. V případech, kdy osoby se zdravotním postižením potřebují podporu, aby mohly svoji právní způsobilost uplatnit, mají smluvní státy za povinnost tuto podporu zajistit a vytvořit vhodné a účinné mechanismy proti jejímu případnému zneužití. Úmluva tak ztělesňuje posun od dřívějšího modelu náhradního rozhodování za osoby se zdravotním postižením, např. opatrovníkem za opatrovaného, k novému modelu jejich podpory při rozhodování.

Čl. 19 dále zakotvuje právo všech osob se zdravotním postižením žít v rámci společenství a začlenit se do společnosti a dále právo zvolit si na rovnoprávném základě s ostatními místo pobytu, tedy kde a s kým budou žít. Aby mohly osoby se zdravotním postižením toto právo realizovat, je nutné, aby jim smluvní státy zajistily přístup k podpůrným službám, a to i v oblasti vzdělávání.

Antidiskriminační právo Evropské unie

Nejvíce rozvinuté je antidiskriminační právo na úrovni Evropské unie. Příkladem je **směrnice Rady Evropské unie č. (2008) 426 o provádění zásady rovného zacházení s osobami bez ohledu na náboženské vyznání nebo víru, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci**. Tato směrnice sice nedefinuje diskriminaci jako takovou, definuje však jednotlivé druhy diskriminace.

Diskriminaci potom chápe jako souhrn těchto druhů diskriminace. Podle této směrnice **přímá diskriminace spočívá v tom**, že „*je s někým zacházeno rozdílně pouze na základě jeho věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání nebo víry nebo sexuální orientace*“.

Nepřímá diskriminace spočívá v tom, že „*uplatňované pravidlo nebo postup, které se jeví jako neutrální, ve skutečnosti silně znevýhodňují osobu nebo skupinu osob s určitou konkrétní charakteristikou. Původce pravidla nebo postupu si nemusí být praktických důsledků vědom, a záměr diskriminovat tedy není směrodatný*“. Podle směrnice „*je možno nepřímou diskriminaci ospravedlnit, pokud takové ustanovení, kritérium nebo praxe jsou objektivně odůvodněny legitimním cílem a prostředky k dosažení uvedeného cíle jsou přiměřené a nezbytné*“. Směrnice zavádí jako formu diskriminace i obtěžování, které spočívá v „*nežádoucím jednání nesoucím na sebe mnoho podob od verbálního po psaný projev, gesta nebo chování, které musí být dostatečně závažné a vytvářet zstrašující, ponižující nebo urážlivou atmosféru*“.

Důležité je i ustanovení čl. 4 směrnice, které se týká **rovného zacházení s osobami se zdravotním postižením** a je v něm uvedeno, že „*osobám se zdravotním postižením se v předstihu poskytne účinný přístup k sociální ochraně, zdravotní péči a přístup*

ke zboží a službám, včetně bydlení, které jsou dostupné veřejnosti. Tato povinnost je omezena pouze tehdy, pokud by představovala neúměrné břemeno nebo vyžadovala zásadní změny produktu nebo služby“.

Podle směrnice je diskriminace na základě náboženského vyznání nebo víry, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace zakázána ve veřejném i soukromém sektoru, a to v oblastech:

- sociální ochrany včetně sociálního zabezpečení,
- zdravotní péče,
- sociálních výhod,
- vzdělávání,
- přístupu ke zboží a službám, které jsou k dispozici veřejnosti, včetně ubytování a jejich dodávky.

Přestupkový zákon

Definici diskriminace můžeme najít i v ustanovení § 49 odst. 1 písm. e) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve kterém je uvedeno, že přestupku se dopustí ten, kdo „*působí jinému újmu pro jeho příslušnost k národnostní menšině nebo pro jeho etnický původ, pro jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, sexuální orientaci, jazyk, víru nebo náboženství, pro jeho politické nebo jiné smýšlení, členství nebo činnost v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích nebo jiných sdruženích, pro jeho sociální původ, majetek, rod, zdravotní stav anebo pro jeho stav manželský nebo rodinný*“. I přes obsahovou nejasnost pojmu újma lze i toto ustanovení považovat za další pokus o definici diskriminace, tzn. jako působení újmy jiné osobě z určitých právem stanovených důvodů.

Antidiskriminační zákon

Hlavním nástrojem boje proti diskriminaci v českém právním řádu je však *zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (antidiskriminační zákon)*, který je výsledkem transformace jedné ze směrnic Evropské unie do českého právního řádu. Smyslem tohoto zákona je podle ustanovení § 1 vymezit „*právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace ve věcech práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání, přístupu k povolání, podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti, pracovních, služebních poměrů a jiné závislé činnosti, včetně odměňování, členství a činnosti v odborových organizacích, radách zaměstnanců nebo organizacích zaměstnavatelů, včetně výhod, které tyto organizace svým členům poskytují, členství a činnosti v profesních komorách, včetně výhod, které tyto veřejnoprávní korporace svým členům poskytují, sociálního zabezpečení, přiznání a poskytování sociálních výhod, přístupu ke zdravotní péči a jejího poskytování, přístupu ke vzdělání a jeho poskytování, pří-*

stupu ke zboží a službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti nebo při jejich poskytování". **Rovností zacházení rozumíme právo člověka na to, aby s ním bylo zacházeno jako s rovným, čímž rozumíme právo na stejnou pozornost a stejné ohledy, jako se dostává nebo by se dostávalo ostatním, kdyby zasluhovali také pozornosti a takových ohledů jako on.** Právo na rovné zacházení bere v potaz jedinečnost člověka a jeho existující odlišnosti. Právu člověka na rovné zacházení, tedy aby s ním bylo jednáno rovně ve srovnání s ostatními jedinci, potom odpovídá povinnost druhé osoby takové rovné zacházení zajistit. Antidiskriminační zákon také pracuje s pojmem diskriminace, která spočívá v rozlišování, omezení, vyloučení či zvýhodnění na základě tzv. diskriminačního důvodu. Jedná se tedy o irelevantní a nespravedlivé rozlišování lidí založené v dané věci na nepodstatných kritériích. Antidiskriminační zákon do této kategorie zařazuje rasu, etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru, světo-
vový názor, manželský či rodinný stav, členství a činnost v politických stranách, hnutí či odborových organizacích, majetkové poměry, státní občanství nebo jazyk. Za diskriminaci však považujeme jen takové nerovné zacházení, které je založeno na některém z výše uvedených diskriminačních důvodů a které nelze ospravedlnit sledováním určitého legitimního cíle.

Dělení diskriminace

Zákon přitom rozlišuje mezi *diskriminací přímou a nepřímou*. **Přímou diskriminací** je podle ustanovení § 2 zákona „*jednání, při němž se s jednou osobou zachází méně příznivě než s jinou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru*“, tzn. z těch důvodů, které zákon přímo zakazuje.

Důležitá je skutečnost, že k diskriminaci dochází i tehdy, pokud diskriminující osoba druhého omylem považuje za osobu splňující určitý diskriminační důvod. Není proto v žádném ohledu důležité, jestli diskriminovaná osoba opravdu splňuje daný diskriminační důvod, pro který je znevýhodňována, anebo zda se jedná o omyl diskriminujícího. Pokud se tedy např. diskriminující omylem při telefonním rozhovoru domnívá, že hovoří s osobou staršího věku, a z toho důvodu ji nepřijme do zaměstnání, jedná se o diskriminaci z důvodu věku i tehdy, jestliže ve skutečnosti onomu telefonickému uchazeči bylo teprve 30 let. Diskriminační důvod je tedy zakotven v představě diskriminující osoby a nemusí být bezpodmínečně vlastností diskriminovaného. Diskriminační důvod se navíc může vztahovat i k jiné relevantní osobě. Pokud je např. určité dítě znevýhodněno kvůli tomu, že jeho rodiče jsou členy určité politické strany, jedná se o diskriminaci z důvodu politického smýšlení či diskriminace z důvodu členství v určité organizaci i přesto, že dítě samo nikdy členem této politické strany nebylo.

Diskriminace je diskriminací jen tehdy, pokud k znevýhodnění dochází na základě jednoho z výše uvedených důvodů. Toto ovšem neznamená, že musí být vždy nutně úmyslem diskriminujícího znevýhodnit druhého z diskriminačního důvodu. Diskriminující nemusí mít vždy špatný úmysl. Řada diskriminujících osob totiž druhé diskriminuje proto, že si myslí, že jim ve skutečnosti pomáhají (např. chtějí chránit osoby s postižením před nebezpečnými situacemi).

Nepřímou diskriminací je podle ustanovení § 3 „*takové jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je z některého z (diskriminačních) důvodů osoba znevýhodněna oproti ostatním. Nepřímou diskriminací není, pokud toto ustanovení, kritérium nebo praxe je objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné.*“

Za diskriminaci se podle ustanovení 4 považuje také obtěžování (včetně sexuálního), pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci. Obtěžováním se rozumí „*chování, jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti jiné osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího nebo urážlivého prostředí*“. Obtěžováním je i jednání, které může být vnímáno jako podmínka určitého rozhodnutí. Pokud má sexuální povahu, jedná se o sexuální obtěžování. Pronásledováním je „*nepříznivé zacházení, postih nebo znevýhodnění jako reakce na to, že osoba uplatnila své právo podle antidiskriminačního zákona*“. Navádění k diskriminaci se dopouští ten, „*kdo někoho přesvědčuje nebo podněcuje, aby diskriminoval jinou osobu*“. Pokynem k diskriminaci je „*zneužití podřízeného k diskriminaci třetí osoby*“. Dále je nutné uvést, že se diskriminace musí projevit jako zásah do lidské důstojnosti. Diskriminována proto nemůže být např. obec nebo obchodní společnost, ale pouze fyzická osoba (Čížinský, 2006).

V čem tedy spočívá diskriminace?

Diskriminace se lze dopustit nejen aktivním jednáním, konáním, např. určitým rozhodnutím, ale i opomenutím udělat určitý krok, např. nezajištěním bezbariérového přístupu pro vozíčkáře. Jednání nebo zacházení může spočívat i v tom, že je používáno kritérium nebo určitá praxe způsobem, který vede k diskriminaci. **Diskriminace se vždy musí odehrávat mezi dvěma osobami.** Obě tyto osoby mohou být jak osobami fyzickými, tak i osobami právníckými. Pachatelem i obětí diskriminace tedy může být i právnická osoba (např. diskriminace zaměstnanců určité společnosti). Diskriminace nespočívá v jakémkoliv rozdílném zacházení s druhou osobou, nýbrž jen v takovém, které znevýhodňuje, přináší újmu a nějakým způsobem ubližuje. Zachází-li se s druhou osobou jinak sice jinak, ovšem ne méně výhodně, nejedná se o diskriminaci.

Diskriminace tedy nespočívá v činění rozdílu, nýbrž v znevýhodňování, jehož logickým následkem je zvýhodnění druhé osoby. Diskriminací naopak není určitý stav,

např. chudoba. Diskriminace vždy předpokládá srovnání s jednáním vůči jiné osobě. Není-li v daném případě srovnání, nemůže se jednat o diskriminaci. S obětí diskriminace tedy diskriminující osoba musela zacházet méně výhodně než s nějakou jinou osobou. Na druhou stranu nelze diskriminaci bezpodmínečně vylučovat, nenajde-li se v daném případě žádná konkrétní osoba, se kterou diskriminující jednal výhodněji než s diskriminovaným. Někdy stačí prokázat, že diskriminující by zacházel s touto osobou výhodněji, než jednal s diskriminovaným, což často není problémem zjistit (Čížinský, 2006).

Kde a mezi kým je diskriminace zakázána?

Diskriminace je zakázána v následujících dvou základních oblastech, a to **v rámci jednání státu a jiných subjektů z titulu veřejné moci či ve věcech obecného zájmu a jednání soukromých subjektů**. Obecně lze říci, že diskriminace je vždy a za jakýchkoliv situací nepřijatelná ve vztazích občana a státu při výkonu veřejné moci a veřejné správy, která je její součástí (tedy např. i v oblasti práva na vzdělání), a v těch soukromoprávních či soukromých oblastech, které mají užší vztah k veřejnoprávní sféře (Čížinský, 2006).

Zákaz diskriminace při výkonu veřejné moci a ve věcech obecného zájmu

Zásada zákazu diskriminace je jedním z centrálních právních principů demokratického právního státu. Každá osoba, veřejnoprávní či soukromá, má povinnost dodržovat zásadu rovného zacházení při všem svém jednání z titulu veřejné moci, tzn. při rozhodování o právech a povinnostech jiných osob nebo v jiných věcech obecného zájmu, tj. ve veřejné sféře. Zákaz diskriminace platí bez ohledu na to, jestli daná osoba jedná jako vykonavatel veřejné moci nebo veřejné správy anebo v ostatních oblastech své činnosti. Tento zákaz diskriminace ve veřejné sféře vychází přímo z čl. 1 Ústavy České republiky, ve kterém je uvedeno, že „*Česká republika je demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana...*“, a dále z již zmíněných čl. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod, ve kterých je stanovena rovnost v důstojnosti a právech a zákaz diskriminace. Zákaz diskriminace se vztahuje na všechny subjekty působící v oblasti veřejné sféry, tedy zejména na správní úřady (ministerstva a jim podřízené úřady, ostatní úřady podřízené vládě), orgány moci soudní (soudy), státní zastupitelství, parlament a další ústavní orgány a činitele, orgány územní samosprávy (obce, kraje), orgány profesní samosprávy (profesní komory), univerzity, instituce zřízené veřejnoprávními subjekty k zajišťování určitých úkolů veřejného významu (školy, nemocnice, ústavy sociálních služeb), soukromé osoby pověřené výkonem veřejných záležitostí ve veřejném zájmu anebo zajišťující obecné úkoly (lesní stráž, rybářská stráž, stanice technické kontroly).

Zákaz diskriminace se vztahuje i na soukromé osoby, tj. ty fyzické a právnické osoby, **kteře jsou financovány**, třeba jen zčásti, **z veřejných zdrojů** (charitativní nevládní organizace, soukromé školy, soukromá zdravotnická zařízení atd.), případně které fungují jako „subdodavatelé“ pro stát či jiné veřejnoprávní osoby (obchodní společnosti realizující veřejné zakázky). (Čížinský, 2006)

Jak bylo zmíněno výše, **do oblasti tzv. veřejné sféry spadá i vzdělávání**. V souvislosti se vzděláváním dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami se můžeme setkat s diskriminací v podobě nedostupnosti škol a školských zařízení. Školy mohou být nedostupné jednak tím, že nezajistí např. bezbariérový přístup nebo že neučiní jiná opatření pro jiné žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, a jednak vzdálenostně, tedy tak, že úřady nepovolí v určitém kraji školu, která by zajišťovala specializovanou výuku pro děti se speciálními zdravotními potřebami (Čížinský, 2006).

Zákaz diskriminace v soukromoprávních vztazích

Soukromoprávní vztahy (vztahy mezi soukromými fyzickými i právnickými osobami) se řídí právní zásadou obsaženou v čl. 2 Listiny základních práv a svobod, podle které **„každý může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“**. V soukromoprávních vztazích je diskriminace zakázána jen v těch oblastech práva a v těch situacích, které zákon výslovně stanoví. V ostatních případech nelze znevýhodňující jednání postihnout, byť se v některých případech může jednat o morálně či společensky nežádoucí chování. Diskriminace je antidiskriminačním zákonem zakázána jen v těch soukromoprávních oblastech a situacích, které mají určitý užití vztah k veřejné sféře, která je představována veřejným zájmem. Veřejný zájem je takový zájem, který svědčí většímu počtu lidí.

Diskriminace je tak zakázána zejména v oblasti:

- výdělečné činnosti, což zahrnuje zejména zaměstnávání, přístup k povolání, podnikání či jiné samostatné výdělečné činnosti a členství v profesních komorách, členství v odborových organizacích a organizacích zaměstnavatelů a v jiných organizacích sdružujících příslušníky určitých povolání, rekvalifikační kurzy, poradenství a jiné vzdělávání související s hledáním zaměstnání,
- přístupu ke vzdělání a poskytování vzdělání,
- přístupu ke zdravotní péči a poskytování zdravotní péče,
- přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny nebo poskytovány veřejnosti, což zahrnuje prodej výrobků a jiných věcí, bez ohledu na stupeň zpracování, které jsou nabízeny spotřebiteli, a poskytování služeb, tedy jakýchkoli podnikatelských činností, které jsou nabízeny spotřebiteli.

Zákaz diskriminace jsou povinni dodržovat zejména soukromí zaměstnavatelé vůči svým zaměstnancům a zaměstnanci mezi sebou, soukromé školy a jiné vzdělávací instituce vůči svým studentům, soukromá zdravotnická zařízení vůči svým pacientům a poskytovatelé zboží a služeb (obchody, banky, provozovatelé kulturních a sportovních zařízení aj.) vůči svým zákazníkům a poskytovatelé bydlení vůči svým nájemníkům a jiným ubytovaným. Zákaz diskriminace je zde pro tu stranu, jejíž pozice je obvykle silnější (Čižinský, 2006).

Legitimní účel a nezbytnost a přiměřenost prostředků k dosažení tohoto účelu

Rozdílné zacházení není diskriminací, pokud účel, který je rozdílným zacházením sledován, je legitimní, tedy oprávněný, a pokud prostředek, kterým je dosahováno tohoto účelu, je tomuto účelu přiměřený a je pro dosahování tohoto účelu nezbytný. Každé lidské jednání má totiž nějaký účel. Legitimnost, tzn. oprávněnost, přiměřenost a nezbytnost jsou pojmy, jejichž obsah je nutné vykládat s ohledem na zvláštnosti toho kterého případu a společenskou shodu, přičemž tato se v průběhu času vyvíjí. Jako příklad legitimního účelu a nezbytnosti a přiměřenosti prostředků k dosažení tohoto účelu může sloužit např. požadavek modelingové agentury, aby modelky, které zaměstná, byly mladé, a tudíž tělesně přitažlivé. Účelem je zde dosažení co největšího obchodního zisku, což je pro modelingovou agenturu účel zcela legitimní (Čižinský, 2006).

Nepřímá diskriminace z důvodu zdravotního postižení

Antidiskriminační zákon v ustanovení § 3 odst. 2, 3 a 4 **zakazuje nepřímou diskriminaci z důvodu zdravotního postižení**, přičemž stanoví, že „*nepřímou diskriminací z důvodu zdravotního postižení se rozumí také odmítnutí nebo opomenutí přijmout přiměřená opatření, aby měla osoba se zdravotním postižením přístup k určitému zaměstnání, k výkonu pracovní činnosti nebo funkčnímu nebo jinému postupu v zaměstnání, k výkonu pracovních poradenství, nebo se zúčastnit jiného odborného vzdělávání, nebo aby mohla využít služeb určených veřejnosti, ledaže by takové opatření představovalo nepřiměřené zatížení... Při rozhodování o tom, zda konkrétní opatření představuje nepřiměřené zatížení, je třeba vzít v úvahu míru úžitku, kterou má osoba se zdravotním postižením z realizace opatření, finanční únosnost opatření pro fyzickou nebo právnickou osobu, která je má realizovat, dostupnost finanční a jiné pomoci k realizaci opatření a způsobilost náhradních opatření uspokojit potřeby osoby se zdravotním postižením... Za nepřiměřené zatížení se nepovažuje opatření, které je fyzická nebo právnická osoba povinna uskutečnit podle zvláštního právního předpisu“.*

Nepřímá diskriminace z důvodu zdravotního postižení může zahrnovat všechny oblasti vymezené antidiskriminačním zákonem, přičemž velmi často jde o zaměstnání, neboť mnoho zdravotně postižených je schopno vykonávat řadu zaměstnání, jen k tomu potřebují někdy určitá doladující opatření. Nepřímou diskriminaci z důvodu zdravotního postižení můžeme chápat jako neučinění určitých opatření, což znemožní osobám se zdravotním postižením dostupnost na určité místo nebo uživatelnost určitého zařízení. Pro stanovení míry, do které je např. provozovatel určitého zařízení povinen přijmout určitá opatření, je nutno vycházet z více rozhodujících skutečností, např. ze stavebně-technických předpisů, ale také z konkrétní situace na daném místě v daném čase. Tato opatření se nutně musí lišit podle typu zdravotního postižení nebo nemoci. Pro osoby s pohybovým postižením (vozičkáři, osoby používající berle a hole) půjde o bezbariérový přístup ve veřejných stavbách, v dopravě, na ulicích, na toaletách atd. Pro osoby se smyslovým postižením (zrakovým, sluchovým) je vhodné takové označení prostředí, aby bylo uživatelné i pro takto handicapované, jako např. označení nemocničních pokojů Braillovým písmem nebo dostatečně velkým písmem pro slabozraké. Určitá opatření mohou být nutná a přiměřená i u duševních poruch (mentální postižení, duševní onemocnění) a vnitřních postižení (lidé s kardiovaskulárním onemocněním či astmatem, lidé po transplantaci orgánů, onkologicky nemocní). Za příklad diskriminace z důvodu zdravotního postižení lze považovat i situace, kdy personál či poskytovatel určité instituce nemluví s osobou se zdravotním postižením přímo, nýbrž jen s jeho průvodcem/asistentem, jako by tato osoba se zdravotním postižením neměla schopnost sama komunikovat a jednat ve své záležitosti (Čižinský, 2006).

Možnosti obrany proti diskriminaci

Oběť diskriminace má **několik možností obrany**. Jednak se může obrátit na nadřízený orgán, vedoucího dané instituce nebo kontrolní orgán. Touto cestou lze dosáhnout ukončení diskriminačního jednání, ale není možné žádat přiměřené zadostiučinění (např. omluvu) nebo náhradu způsobené majetkové či nemajetkové újmy.

Poškozený se může obrátit se *žalobou na soud*. V takovém případě se oběť diskriminace může domáhat **ukončení diskriminačního jednání, odstranění jeho následků a poskytnutí přiměřeného zadostiučinění** (např. omluvy). Je možné žádat též náhradu způsobené újmy v penězích. Ve sporech o diskriminaci existuje tzv. *dělené důkazní břemeno*, kdy důkazy podávají obě strany. Žalobce (tj. tvrzená oběť diskriminace) musí tvrdit a prokázat, že byl vystaven odlišnému či méně příznivému zacházení. Pokud toto prokáže, je na žalovaném (tj. tom, kdo údajně diskriminoval), aby naopak dokázal, že k diskriminaci nedošlo. Žalovaný musí prokázat, že jeho jednání mělo legitimní cíl, který odůvodňuje nerovný přístup. Musí také prokázat, že pro-

středky, které k dosažení tohoto legitimního cíle použil, byly přiměřené a nezbytné. Dané spory řeší podle ustanovení § 7 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, v rámci civilního řízení krajské soudy.

Třetí možností je pokus o *smírné řešení* formou tzv. mediace. S mediací musí souhlasit diskriminující i diskriminovaný. Mediátor je vyškolená osoba, která pak pomáhá oběma stranám dospět k dohodě (v tomto případě, se však nejedná o mediaci podle zákona o probační a mediační službě, jak ji známe z trestního řízení).

3 PRÁVO DĚTÍ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM NA VZDĚLÁNÍ

Úvod

V rámci této části textu se dozvíte základní informace o právu na vzdělání, zásadách a cílech vzdělávání, vzdělávacích programech, druzích škol, školských zařízení a jejich zakládání, pravidlech a organizaci vzdělávání, vzdělávání dětí se zdravotním postižením, definici dítěte, žáka a studenta se speciálními vzdělávacími potřebami, postupu při přijímání žáků ke vzdělávání a při zařazování žáků do speciálního vzdělávání, formách vzdělávání žáků se zdravotním postižením, individuálním vzdělávacím plánu a organizaci speciálního vzdělávání.

Právo na vzdělání

Poskytování vzdělání je jednou z hlavních funkcí moderního státu, přičemž **vzdělanost národa je výrazem jeho kulturní úrovně a vyspělosti**. Základy právní úpravy předškolního, základního a středního vzdělávání můžeme najít v mezinárodních smlouvách (Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluva o právech dítěte, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin).

V **Listině základních práv a svobod** v čl. 15 je zaručena svoboda myšlení a bádání a v čl. 33 právo každého člověka na vzdělání. V čl. 33 **je dále uvedeno, že školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon**.

Občané mají **právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách**, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách. Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem, na takových školách se může vzdělání poskytovat za úplatu. Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu. V čl. 33 je také stanovena všeobecná povinnost školní docházky, a to po dobu, kterou stanoví zákon.) a v zákonech (*zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením a zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních*).

Právo na vzdělání můžeme vyložit jako negativní a pozitivní povinnost státu zároveň. Z hlediska *negativní povinnosti* stát nesmí žádné osobě bránit ve vzdělání a z hle-

diska *pozitivní povinnosti* je úkolem státu vzdělání poskytovat, a to buď přímo, nebo nepřímo prostřednictvím nestátních institucí. Čl. 33 také zaručuje občanům ČR právo na bezplatné vzdělávání na státních základních a středních školách, což znamená, že stát hradí náklady spojené se zřizováním státních základních a středních škol a školských zařízení, hradí také náklady na jejich provoz a údržbu, přičemž Listina základních práv a svobod neumožňuje, aby stát vázal poskytnutí vzdělání na základních a středních školách za úplatu, tzv. školné. Čl. 33 Listiny však předpokládá i existenci soukromých základních a středních škol, v nichž je možné poskytovat vzdělání za úplatu. Soukromé základní a střední školy mohou zakládat jakékoliv fyzické nebo právnické osoby, které musí při jejich založení splnit podmínky stanovené zákonem. Dále je nutné, aby soukromé školy po celou dobu existence a poskytování vzdělání plnily zákonné podmínky. Ustanovení čl. 33 Listiny provádějí jednotlivé zákony, které mohou stanovit jednotlivá omezení (placení učebnic, učebních textů a základních školních potřeb rodiči dítěte), ale právo na bezplatné vzdělání na státních základních a středních školách má nepodmíněnou povahu a lze se jej bezprostředně domáhat před orgány veřejné moci (zejména před soudy, včetně Ústavního soudu) (Friedl, 2005).

Výše uvedená práva mají samozřejmě také děti, žáci a studenti se zdravotním postižením.

Zásady a cíle vzdělávání

Školský zákon vymezuje a upravuje *zásady a cíle vzdělávání*, systém vzdělávacích programů, vzdělávací soustavu, hodnocení škol, školských zařízení a vzdělávací soustavy, pravidla vzdělávání a jeho organizaci ve školách, práva a povinnosti dětí, žáků a studentů a jiných osob, které se účastní vzdělávacího procesu, financování škol a školských zařízení a další otázky.

Zákon vymezuje jednotlivé zásady vzdělávání, a to:

- rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana,
- zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce, vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání, bezplatného základního a středního vzdělávání ve školách, které zřizuje stát, kraj, obec nebo svazek obcí,
- svobodného šíření poznatků, které vyplývají z výsledků soudobého stavu poznání světa a jsou v souladu s obecnými cíli vzdělávání,

- zdokonalování procesu vzdělávání na základě výsledků dosažených ve vědě, výzkumu a vývoji a co nejširšího uplatňování účinných moderních pedagogických přístupů a metod, hodnocení výsledků vzdělávání vzhledem k dosahování cílů vzdělávání stanovených tímto zákonem a vzdělávacími programy,
- možnosti každého vzdělávat se po dobu celého života při vědomí spoluodpovědnosti za své vzdělávání.

Zákon dále stanoví jednotlivé *cíle vzdělávání*, kterými jsou: rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a učení se v průběhu celého života, získání všeobecného vzdělání nebo všeobecného a odborného vzdělání, pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost, pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti, utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého, poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku, získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví. Jednotlivé zásady jsou uplatňovány i vůči dětem, žákům a studentům se zdravotním postižením a i jejich vzdělávání má dosáhnout výše uvedených cílů.

Vzdělávací programy, druhy škol a jejich zakládání

K naplnění všech výše uvedených zásad a cílů vzdělávání slouží tzv. *vzdělávací programy* (Národní program vzdělávání), rámcové vzdělávací programy a školské vzdělávací programy. **Národní program vzdělávání** zpracovává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, projednává jej s vybranými odborníky z vědy a praxe, s příslušnými ústředními odborovými orgány, příslušnými organizacemi zaměstnavatelů s celostátní působností a s kraji a předkládá jej vládě k projednání. Vláda poté předkládá Národní program vzdělávání Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu ČR ke schválení. Národní program vzdělávání rozpracovává cíle vzdělávání stanovené školským zákonem a vymezuje hlavní oblasti vzdělávání, obsahy vzdělávání a prostředky, které jsou nezbytné k dosahování těchto cílů. **Rámcové vzdělávací programy se vydávají pro každý obor vzdělání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové.** Rámcové vzdělávací programy vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání a jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, hodnocení výsledků vzdělávání dětí a žáků, tvorbu

a posuzování učebnic a učebních textů a dále závazným základem pro stanovení výše finančních prostředků. **Vzdělávání v jednotlivé škole a školském zařízení se uskutečňuje podle školních vzdělávacích programů.**

Vzdělávací programy se uskutečňují v rámci *vzdělávací soustavy*, kterou tvoří školy a školská zařízení. Druhy škol jsou mateřská škola, základní škola, střední škola (gymnázium, střední odborná škola a střední odborné učiliště), konzervatoř, vyšší odborná škola, základní umělecká škola a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky. Školská zařízení poskytují služby a vzdělávání, které doplňují nebo podporují vzdělávání ve školách nebo s ním přímo souvisejí, nebo zajišťují ústavní a ochrannou výchovu anebo preventivně výchovnou péči. Mezi školská zařízení zařazujeme: školská zařízení pro další vzdělávání pedagogů, školská poradenská zařízení, školská zařízení pro zájmové a další vzdělávání, školská účelová zařízení, výchovná a ubytovací zařízení, zařízení školního stravování a také školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči.

Pravidla a organizace vzdělávání

Školský zákon ve svých ustanoveních zakotvuje některá *pravidla vzdělávání* a jeho organizace ve školách, zejména se jedná o problematiku *vyučovacího jazyka* (vyučovacím jazykem je jazyk český), *vzdělávání národnostních menšin* (obec, kraj, popřípadě ministerstvo zajišťuje pro příslušníky národnostních menšin vzdělávání v jazyce národnostní menšiny v mateřských, základních a středních školách, a to v obcích, v nichž byl zřízen výbor pro národnostní menšiny), *výuku náboženství* (ve školách lze vyučovat náboženství, náboženství mohou vyučovat registrované církve nebo náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno zvláštní právo vyučovat náboženství ve státních školách), *vzdělávání cizích státních příslušníků* (osoby, které nejsou státními občany České republiky a pobývají oprávněně na jejím území, mají přístup k základnímu, střednímu a vyššímu odbornému vzdělávání za stejných podmínek jako státní občané České republiky, včetně vzdělávání při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy), *rozvoj nadání* (školy a školská zařízení vytvářejí podmínky pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů; k rozvoji nadání dětí, žáků a studentů lze uskutečňovat rozšířenou výuku některých předmětů nebo skupin předmětů; třídám se sportovním zaměřením nebo žákům a studentům vykonávajícím sportovní přípravu může ředitel školy odlišně upravit organizaci vzdělávání), *organizaci škol* (mateřská, základní a střední škola se organizačně člení na třídy, vyšší odborná škola na studijní skupiny, konzervatoř a základní umělecká škola na oddělení a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky na kurzy), *organizaci školního roku* (školní rok začíná 1. září a končí 31. srpna následujícího kalendářního roku; školní rok se člení na období školního vyučování a období školních prázdnin; období školního vyučování se člení

na pololetí; ve školách se vyučuje v pětidenním vyučovacím týdnu), *formy vzdělávání* (základní vzdělávání se uskutečňuje v denní formě vzdělávání; střední a vyšší odborné vzdělávání se uskutečňuje v denní, večerní, dálkové, distanční a kombinované formě vzdělávání), *problematiku vyučovací hodiny* (vyučovací hodina v základním, základním uměleckém, středním a vyšším odborném vzdělávání trvá 45 minut; vyučovací hodina odborného výcviku a odborné praxe ve středním a vyšším odborném vzdělávání trvá 60 minut), *posuzování učebnic*, problematiku *dokumentace škol*, *problematiku bezpečnosti* a konečně problematiku *školního řádu*.

Ředitel školy vydává školní řád a ředitel školského zařízení vydává vnitřní řád. **Školní řád a vnitřní řád upravuje podrobnosti k výkonu práv a povinností dětí, žáků, studentů a jejich zákonných zástupců** ve škole nebo školském zařízení a podrobnosti o pravidlech vzájemných vztahů s pedagogickými pracovníky, provoz a vnitřní režim školy nebo školského zařízení, podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků nebo studentů a jejich ochrany před sociálněpatologickými jevy a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí, podmínky zacházení s majetkem školy nebo školského zařízení ze strany dětí, žáků a studentů.

Vzdělávání dětí se zdravotním postižením

Před vymezením právní úpravy, která zajišťuje právo dětí se zdravotním postižením na vzdělání, je nutné **vymezit samotný pojem žáka se zdravotním postižením**. Za žáky se zdravotním postižením se považují žáci s mentálním, tělesným, zrakovým a sluchovým postižením, s vadami řeči, se souběžným postižením více vadami, autismem a vývojovými poruchami učení nebo chování. Ustanovení § 16 školského zákona v této souvislosti hovoří o **vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami**.

Co se týče samotné právní úpravy, je možné říct, že oblasti vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami se mimo právních předpisů, které byly uvedeny na počátku kapitoly, věnují i další mezinárodní smlouvy, zákonné a podzákonné právní předpisy. Nejvýznamnější úlohu na poli mezinárodního práva hraje již zmíněná Úmluva o právech dítěte, která byla přijata dne 20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN a v platnost vstoupila dne 2. září 1990. Dne 30. září 1990 byla v New Yorku Úmluva o právech dítěte podepsána jménem České a Slovenské federativní republiky a v platnost vstoupila 6. února 1991. Česká republika je Úmluvou vázána od 1. ledna 1993.

Úmluva o právech dítěte mimo jiné zahrnuje práva dětí žijících s postižením. V čl. 23 Úmluvy je zakotveno právo duševně nebo tělesně postiženého dítěte na plný a důstojný život, na zvláštní péči, výchovu a profesní přípravu k dosažení nejvýše možné

ho stupně samostatnosti a sociálního zabezpečení, v čl. 24 je zakotveno právé dítěte na zajištění základní a preventivní péče, čl. 27 zavazuje smluvní strany k zabezpečení životní úrovně dětí, nezbytné pro jejich tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj, přičemž základní zodpovědnost za zabezpečení takové úrovně nesou rodiče. Povinností smluvních států je zabezpečovat, že odpovědnost rodičů může být a je plněna. Podle čl. 28 musí všechny členské státy dětem zajistit vzdělání a zpřístupnění informací a poradenských služeb v oblasti vzdělání a odborné přípravy k povolání.

Dalším významným mezinárodněprávním dokumentem je **Úmluva o právech osob s postižením**, která byla přijata Valným shromážděním OSN dne 13. prosince 2006. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením je první mezinárodní dohodou o lidských právech přijatou v 21. století, jež chrání práva asi 650 milionů zdravotně postižených lidí. Osoby se znevýhodněním jsou v této úmluvě chápány širěji, bez bližšího medicínského určení svého postižení. V této Úmluvě je klíčové zejména ustanovení čl. 24 (Vzdělání), podle kterého smluvní státy musí uznat právo osob se zdravotním postižením na vzdělání, a to s cílem realizovat toto právo bez diskriminace a na základě rovných příležitostí. Smluvní státy musí zajistit tzv. inkluzivní vzdělávací systém na všech úrovních a také na úrovni celoživotního vzdělávání. Za inkluzivní vzdělávání potom považujeme vzdělávání rozvíjející kulturu školy směrem k sociální soudržnosti, vzdělávání vycházející z uspořádání běžné školy způsobem, který naplňuje realizaci rovných příležitostí a rovného zacházení a nabízí adekvátní podporu v rámci vyučování všem dětem bez ohledu na jejich individuální rozdíly s cílem maximálně rozvinout jejich vzdělávací potenciál. V čl. 17 je pak stanoveno, že smluvní státy musí zajistit, aby osoby se zdravotním postižením nebyly z důvodu svého postižení vyloučeny ze všeobecné vzdělávací soustavy a aby děti se zdravotním postižením nebyly z důvodu svého postižení vyloučeny z bezplatného a povinného základního vzdělávání nebo středního vzdělávání. Následkem přistoupení České republiky k této smlouvě bylo přijetí Národního akčního plánu inkluzivního vzdělávání, jehož základním cílem je zvýšit míru inkluzivního pojetí vzdělávání v českém vzdělávacím systému. Konečným cílem je pak působit preventivně proti sociálnímu vyloučení jednotlivců i celých sociálních skupin a přispět k úspěšné integraci dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením či znevýhodněním do společenských, politických a ekonomických aktivit občanské společnosti.

Dále je nutné připomenout **Chartu základních práv EU**, a to konkrétně její čl. 26, ve kterém je uvedeno, že Evropská unie uznává a respektuje právo osob se zdravotním postižením na opatření, jejichž cílem je zajistit jejich nezávislost, sociální a profesní začlenění a jejich účast na životě společnosti.

Z českých zákonů neuvedených ve výčtu na počátku kapitoly hraje klíčovou roli zejména zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který je, jako jiné právní předpisy České republiky, provázán s obsahem Úmluvy o právech dítěte. Podle čl. 5 Úmluvy musí smluvní státy „*respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místním obyčejem, členů širší rodiny... nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi*“. V samotném zákoně o rodině je pak nejvýznamnější ustanovení § 32, který se týká rodičovské zodpovědnosti a ve kterém je uvedeno, že „*rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče*“.

Vedle školského zákona, který je nejvýznamnějším právním předpisem v oblasti vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením, je nutné upozornit i na **zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících (problematika asistenta pedagoga)**, a dále na množství podzákoných právních předpisů v podobě nařízení vlády České republiky a vyhlášek Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, které provádějí některá ustanovení školského zákona. Jedná se např. o nařízení vlády České republiky č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálněpedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků, o vyhlášku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR č. 671/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o organizaci přijímacího řízení ke vzdělávání ve středních školách, č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných (problematika forem speciálního vzdělávání žáků se zdravotním postižením, individuálního vzdělávacího plánu, asistenta pedagoga, organizace speciálního vzdělávání, zařazování žáků se zdravotním postižením do speciálního vzdělávání, počtu žáků), č. 177/2009 Sb., o bližších podmínkách ukončování vzdělávání ve středních školách maturitní zkouškou (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Vzdělávání dětí se zdravotním postižením podle školského zákona

Jak bylo uvedeno výše, nejdůležitějším právním předpisem českého právního řádu je zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen školský zákon). Důvodová zpráva ke stávajícímu školskému zákonu, který je účinný od 1. ledna 2005 a nahradil dřívější zákon č. 138/1995 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol, uvádí jako jeden z důvodů přijetí nového zákona podrobnější úpravu postupu vzdělávání dětí, žáků

a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami: „Nově je pojímáno vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, zejména uplatněním jejich práva na vzdělávání pomocí specifických forem a metod a na vytvoření zvláštních podmínek, které jejich vzdělávání umožní. Odlišují se speciální vzdělávací potřeby žáků zdravotně postižených, zdravotně znevýhodněných a sociálně znevýhodněných. Výraznou změnou v této souvislosti je, že zákon podporuje propojení speciálního školství se školami běžného typu a významně posiluje tendenci k individuální integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do ‚běžných‘ škol. Pro tyto žáky však mohou být upraveny vzdělávací programy podle jejich potřeb. Zákon dále počítá s podpůrnými opatřeními ve prospěch těchto žáků, např. asistenty pedagogů. Zákon zároveň ponechává možnost, aby v odůvodněných případech mohly být i nadále zřizovány samostatné školy, popřípadě třídy pro žáky se zdravotním postižením.“

Podle důvodové zprávy tak **se vzděláváním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami úzce souvisí i školská poradenská činnost, která diagnostikuje vzdělávací potřeby.**

Přestože bude dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami navštěvovat běžnou základní školu, mohou mu být „ušity na míru“ dle jeho potřeb vzdělávací programy ve formě individuálního vzdělávacího plánu, který je podmínkou pro integraci žáka se speciálními vzdělávacími potřebami na běžnou základní školu. Ve smyslu ustanovení čl. 23 Úmluvy o právech dítěte musí být proces vytváření individuálního vzdělávacího plánu bezplatný, čímž je zajištěno právo člověka se zdravotním postižením na zvláštní péči a výchovu. Z dikce důvodové zprávy a školského zákona samotného je tak jasné, že bude upřednostňována forma individuální integrace dítěte, žáka nebo studenta se speciálními vzdělávacími potřebami do „běžných“ škol (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Úvodní poznámky ke školskému zákonu a vzdělávání dětí se zdravotním postižením

Podle důvodové zprávy ke školskému zákonu „zákon vychází z Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice z roku 2001 (tzv. Bílé knihy), Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky z roku 2002, z Programového prohlášení vlády České republiky z července 2002, z mezinárodních smluv (např. Úmluva o právech dítěte, Úmluva o ochraně práv národnostních menšin, apod.), ze závazných předpisů Evropské unie a dalších předpisů. Jeho účelem je především nahradit a sjednotit roztržštěnou a nedostatečnou právní úpravu v oblasti školství tak, aby nový zákon byl komplexní právní normou, která postihne oblast regionálního školství

od předškolního vzdělávání, přes základní a střední vzdělávání až po vyšší odborné vzdělávání, včetně vzdělávání zájmového, základního uměleckého a jazykového“.

Jednou z nejvýznamnějších změn, které přinesl školský zákon, je **stanovení terminologie odlišné od té, která se užívala podle předchozí právní úpravy.**

Ve školském zákoně se již nepoužívají termíny jako „pomocná škola“ nebo „zvláštní škola“. Neznamená to však, že by se všichni žáci se speciálními vzdělávacími potřebami dostali pouze do škol tzv. běžného proudu. Ve smyslu školského zákona a vyhlášky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT) č. 73/2005 Sb. se např. základní školy dělí na tzv. „speciální“ a „běžné“. Žáci, u nichž byly zjištěny speciální vzdělávací potřeby a jsou zařazeni např. do kategorie zdravotně postižených žáků, se mohou vzdělávat formou individuální integrace v běžných školách nebo formou skupinové integrace ve speciálních třídách běžné základní školy. Zůstává zachována možnost jejich vzdělávání prostřednictvím speciálních škol. Pokud by potřeby a možnosti žáka odpovídaly podle doporučení poradenského zařízení podmínkám „běžné“ školy, pak je jednoznačně doporučována forma individuální integrace v běžné škole (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Děti se zdravotním postižením jako děti se speciálními vzdělávacími potřebami

Ve smyslu ustanovení § 16 odst. 1 školského zákona jsou děti se zdravotním postižením zařazeny do skupiny dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Jedná se tedy zejména o děti se zdravotním postižením a znevýhodněním, které je nutné vzhledem k jejich handicapu vzdělávat prostřednictvím zvláštních metod, prostředků a forem vzdělávání. V ustanovení § 16 odst. 1 až 9 je uvedeno, že:

„Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním.

Zdravotním postižením je pro účely školského zákona mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.

Zdravotním znevýhodněním je pro účely školského zákona zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání. Sociálním znevýhodněním je pro účely školského zákona rodinné prostředí s nízkým sociálně-kulturním postavením, ohrožení sociálně-patologickými jevy, nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova nebo postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.

Speciální vzdělávací potřeby dětí, žáků a studentů zjišťuje školské poradenské zařízení.

Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají **právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem**, na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní a na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení.

Pro žáky a studenty se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním se při přijímání ke vzdělávání a při jeho ukončování stanoví vhodné podmínky odpovídající jejich potřebám.

Při hodnocení žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami **se přihlíží k povaze postižení nebo znevýhodnění**. Délku středního a vyššího odborného vzdělávání může ředitel školy ve výjimečných případech jednotlivým žákům nebo studentům se zdravotním postižením prodloužit, nejvýše však o 2 školní roky.

Děti, žáci a studenti se zdravotním postižením mají **právo bezplatně užívat při vzdělávání speciální učebnice a speciální didaktické a kompenzační učební pomůcky** poskytované školou. Dětem, žákům a studentům, kteří nemohou vnímat řeč sluchem, se zajišťuje právo na bezplatné vzdělávání pomocí nebo prostřednictvím znakové řeči. Dětem, žákům a studentům, kteří nemohou číst běžné písmo zrakem, se zajišťuje právo na vzdělávání s použitím Braillova hmatového písma. Dětem, žákům a studentům, kteří se nemohou dorozumívat mluvenou řečí, se zajišťuje právo na bezplatné vzdělávání pomocí nebo prostřednictvím náhradních způsobů dorozumívání.

Vyžaduje-li to povaha zdravotního postižení, **zřizují se pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením školy**, popřípadě se souhlasem krajského úřadu v rámci školy jednotlivé třídy, oddělení nebo studijní skupiny s upravenými vzdělávacími programy. Žáci s těžkým mentálním postižením, žáci s více vadami a žáci s autismem mají právo se vzdělávat v základní škole speciální, nejsou-li vzdělávání jinak.

Ředitel mateřské školy, základní školy, základní školy speciální, střední školy a vyšší odborné školy **může** se souhlasem krajského úřadu ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami, zřídit funkci asistenta pedagoga. V případě dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním je nezbytné vyjádření školského poradenského zařízení.“

Pro uskutečnění vzdělávání dětí, žáků a studentů je speciálními vzdělávacími potřebami je nutné definovat (stanovit) jejich vzdělávací potřeby a možností ve vztahu ke vzdělávání. Je sice pravdou, že samotné ustanovení § 16 školského zákona dělí

žáky se speciálními vzdělávacími potřebami do několika základních kategorií, ale samotný zákon a na něj navazující vyhlášky MŠMT č. 72/2005 Sb. a 73/2005 Sb. jsou založeny na principu individuálního přístupu ke každému z žáků. Což znamená, že i přes některé shodné typově charakteristické znaky, budou jistě u každého z žáků stanoveny jedinečné speciální vzdělávací potřeby a možnosti. Na základě principu jedinečného přístupu ke každému žákovi při stanovení speciálních vzdělávacích potřeb a možností je nutné uskutečňovat i samotnou výuku těchto žáků. Žákům se speciálními vzdělávacími potřebami je poskytováno tzv. speciální vzdělávání (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Postup při přijímání žáků ke vzdělávání a při zařazování žáků do speciálního vzdělávání

Speciální vzdělávání se poskytuje žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, mezi které patří i žáci se zdravotním postižením, a žákům, u kterých byly tyto speciální vzdělávací potřeby zjištěny na základě speciálněpedagogického, popřípadě psychologického vyšetření školským poradenským zařízením (speciálněpedagogické centrum nebo pedagogicko-psychologická poradna). Tato vyšetření u nich stanoví rozsah a závažnost speciálních vzdělávacích potřeb, což je důvodem k zařazení žáků do režimu speciálního vzdělávání.

Rozhodnutí o přijetí ke vzdělávání a rozhodnutí o zařazení do speciálního vzdělávání jsou dva odlišné právní instituty a odlišná rozhodnutí. Žák tedy musí být primárně přijat ke vzdělávání a posléze zařazen do speciálního vzdělávání. To v praxi znamená, že žák je např. přijat k základnímu vzdělávání, které bude probíhat formou individuální integrace nebo skupinové integrace. Speciální vzdělávání není dalším druhem vzdělávání, je to předškolní, základní, střední nebo vyšší odborné vzdělávání uskutečňované s využitím podpůrných opatření.

Zařazení žáka do některé formy speciálního vzdělávání se provádí na základě rozhodnutí ředitele školy a souhlasu zákonného zástupce žáka, a to na doporučení školského poradenského zařízení, jehož součástí je navržení míry podpůrných opatření. Dojde-li k významné změně speciálních vzdělávacích potřeb žáka se zdravotním postižením, školské poradenské zařízení zařazení tohoto žáka do režimu speciálního vzdělávání přezkoumá a případně navrhne úpravu tohoto režimu. V případě přeřazení do jiného vzdělávacího programu zařadí ředitel školy žáka do ročníku, který odpovídá jeho dosaženým znalostem a dovednostem. Pokud ředitel běžné školy nebo ředitel speciální školy nezařadí žáka se zdravotním postižením, který má povinnost plnit školní docházku, do některé z forem speciálního vzdělávání, oznámí tuto sku-

tečnost zákonnému zástupci žáka se zdravotním postižením, krajskému úřadu a obci, v níž má žák trvalý pobyt.

Školský zákon a na něj navazující právní předpisy upřednostňují individuální integraci žáků se zdravotním postižením do běžných škol. Integraci potom rozumíme zajištění vhodných podmínek pro vzdělání dětí se zdravotním postižením v běžné základní škole. Ustanovení § 16 školského zákona potom počítá zejména se zajištěním personálních a věcných nástrojů v podobě asistenta pedagoga, speciálních učebnic, speciálních didaktických a kompenzačních učebních pomůcek, vytvoření jednotlivých tříd, oddělení nebo studijních skupin s upravenými vzdělávacími programy aj. Zařazení jednotlivého žáka do skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami má obvykle za následek vypracování individuálního vzdělávacího plánu, který by měl odpovídat speciálním vzdělávacím potřebám každého žáka a podle kterého by také měli být vzděláváni. Individuální vzdělávací plán je vytvořen na základě doporučení speciálněpedagogického centra nebo pedagogicko-psychologické poradny. V neposlední řadě je však potřebná i spolupráce zákonných zástupců, školy, asistenta pedagoga, pokud jeho pozice byla ve škole zřízena, a také žáka samotného (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Podrobnosti vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami

Podrobnosti vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami se zabývá vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Samotná vyhláška má 18 paragrafů a zabývá se zejména zásadami a cíli vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, formami speciálního vzdělávání žáků se zdravotním postižením, individuálním vzdělávacím plánem, asistentem pedagoga, organizací speciálního vzdělávání, zařazováním žáků se zdravotním postižením do speciálního vzdělávání, počty žáků aj. Pokud tato vyhláška nestanoví jinak, vztahují se na speciální vzdělávání žáků a obecné předpisy upravující oblast předškolního, základního, středního a vyššího odborného vzdělávání.

Co se týče uskutečňování vzdělávání samotného, vyhláška stanoví, že vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a vzdělávání žáků mimořádně nadaných se uskutečňuje s využitím vyrovnávacích a podpůrných opatření.

Vyrovnávacími opatřeními při vzdělávání žáků se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním se rozumí využívání pedagogických, popřípadě speciálněpedagogických metod a postupů, které odpovídají vzdělávacím potřebám žáků, poskytová-

ní individuální podpory v rámci výuky a přípravy na výuku, využívání poradenských služeb školy a školských poradenských zařízení, individuálního vzdělávacího plánu a služeb asistenta pedagoga. Škola tato opatření poskytuje na základě pedagogického posouzení vzdělávacích potřeb žáka, průběhu a výsledků jeho vzdělávání, popřípadě ve spolupráci se školským poradenským zařízením, tj. speciálněpedagogickým centrem (SPC) a pedagogicko-psychologickou poradnou (PPP).

Podpůrnými opatřeními při vzdělávání žáků se zdravotním postižením se rozumí využití speciálních metod, postupů, forem a prostředků vzdělávání, kompenzačních, rehabilitačních a učebních pomůcek, speciálních učebnic a didaktických materiálů, zařazení předmětů speciálněpedagogické péče, poskytování pedagogicko-psychologických služeb, zajištění služeb asistenta pedagoga, snížení počtu žáků ve třídě nebo studijní skupině nebo jiná úprava organizace vzdělávání zohledňující speciální vzdělávací potřeby žáka.

Vyhláška také definuje žáka s těžkým zdravotním postižením. Za žáky s těžkým zdravotním postižením se pro účely této vyhlášky považují žáci s těžkým zrakovým postižením, s těžkým sluchovým postižením, s těžkým tělesným postižením, s těžkou poruchou dorozumívacích schopností, hluchoslepí, se souběžným postižením více vadami, s autismem, s těžkým tělesným nebo středně těžkým, těžkým či hlubokým mentálním postižením. Těmto žákům s ohledem na rozsah speciálních vzdělávacích potřeb náleží nejvyšší míra podpůrných opatření.

Mentálním postižením rozumíme stav charakterizovaný celkovým snížením intelektových schopností, které v sobě zahrnují schopnost myslet, schopnost učit se a schopnost přizpůsobovat se svému okolí. Jde o stav trvalý, vrozený nebo časně získaný, který je třeba odlišovat od defektů získaných po druhém roce života, označovaných jako demence. U žáků s mentálním postižením dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k poruchám v adaptačním chování či k odlišnému vývoji některých psychických vlastností.

Tělesným postižením rozumíme celkové nebo částečné omezení hybnosti. Buď se jedná o přímé postižení pohybového aparátu, nebo je pohyb omezený v důsledku jiných příčin (důsledky srdečních, revmatických chorob apod.). Tělesné postižení je značně determinující v případě, když je člověk nedostatečně integrován do svého prostředí, např. mezi své vrstevníky. U žáků s tělesným postižením je jejich onemocnění na první pohled viditelné, u těžších forem je postižena hrubá i jemná motorika, gestikulace, mimika, řeč, kreslení, psaní, všechny tvořivé i pracovní činnosti.

Zrakové postižení se vyznačuje narušením kognitivní funkce, orientace v prostoru a samostatným pohybem, což s sebou může nést i psychické důsledky, kdy jsou narušeny vztahy mezi postiženým jedincem a sociálním prostředím. Toto postižení však nemusí ovlivnit celý vývoj osobnosti, pokud výchovné vedení napomáhá například při navazování vztahů k ostatním lidem a k odstraňování nedostatků ve smyslovém poznávání.

Žák se sluchovým postižením je závislý na vizuálně-pohybových prostředcích (artikulační znaky, náznakový systém apod.) nebo na komunikační formě neslovní podstaty, jako je mimika, gesta či pantomima, ale především znakový jazyk. V kontaktu se slyšícími vyvolává tento způsob dorozumívání problémy.

Žáci s narušením komunikační schopnosti (řečové vady), mohou mít problémy i v oblasti sociální a psychické. Tito žáci poměrně snadno zvládají učivo na základě osnov, ale předpokladem je intenzivní logopedická péče, která v rámci možností zajistí odstranění poruchy tak, aby řeč byla dostatečně rozvinutá a správná po stránce formální.

Za žáka se souběžným postižením více vadami považujeme žáka, který je postižen současně dvěma nebo více na sobě kauzálně nezávislými druhy postižení, z nichž každé by jej vzhledem k hloubce a důsledkům opravňovalo k zařazení do speciální školy příslušného typu. Žáky se souběžným postižením více vadami dělíme do tří základních skupin, a to na žáky s mentální retardací (společný znak), žáky s kombinací vad tělesných, smyslových a vad řeči a na žáky s autismem a s autistickými rysy. Autismus se vyznačuje neschopností interakce a komunikace a stereotypními způsoby chování. Žáci s lehčími formami autismu (s autistickými rysy), pokud nejsou mentálně postiženi, mohou být vzděláváni ve speciálních třídách základní školy (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Formy vzdělávání žáků se zdravotním postižením

Velmi důležitou problematikou jsou i formy vzdělávání žáků se zdravotním postižením, které jsou zakotveny v ustanovení § 3 vyhlášky. Speciální vzdělávání žáků se zdravotním postižením je zajišťováno formou individuální integrace, formou skupinové integrace, ve škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením nebo kombinací těchto forem integrace. Je důležité si uvědomit, že o integraci hovoříme pouze u žáků se zdravotním postižením, protože jen pro tyto žáky existuje možnost jejich vzdělávání ve třídě nebo škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením. Ostatní kategorie žáků se speciálními vzdělávacími potřebami se standardně vzdělávají ve školách a třídách hlavního vzdělávacího proudu.

Individuální integrace

Individuální integrace spočívá v zařazení žáka do běžné třídy, kde vzdělávání probíhá v souladu s doporučením poradenského centra. Nezbytnou podmínkou je vytvoření individuálního vzdělávacího plánu, na jehož základě má individuálně integrovaný žák odlišný obsah a podmínky vzdělávání. Vzdělávací proces individuálně integrovaného žáka se nijak zásadně neodlišuje od vzdělávání ostatních žáků. Individuální integrace v praxi spočívá v kvalifikovaném personálním obsazení při výuce, ve vytvoření vhodných podmínek pro výuku, ve vytvoření odborných postupů a v úzké spolupráci s odborníky a zákonnými zástupci žáka. Je také důležité znát a respektovat specifické obtíže a pracovní tempo žáka, k jeho klasifikaci a hodnocení se proto musí přistupovat citlivě, např. prostřednictvím slovního hodnocení. Vhodné je i snížení počtu žáků v dané třídě, což je v praxi problematické. Nejvyšší povolený počet „zdravých“ žáků v běžné třídě stanoví ustanovení § 5 odst. 5 vyhlášky MŠMT č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, které umožňuje naplnit třídu do 30 žáků. Podle ustanovení § 10 odst. 4 vyhlášky MŠMT č. 73/2005 Sb. lze ve třídě běžné mateřské, základní nebo střední školy, v oddělení běžné konzervatoře a ve studijní skupině běžné vyšší odborné školy s přihlédnutím k rozsahu speciálních vzdělávacích potřeb žáků individuálně integrovat nejvýše 5 žáků se zdravotním postižením. Individuální integrace do běžné třídy vyžaduje odborné vyšetření poradenského zařízení na základě žádosti školy nebo zákonných zástupců, doporučení k integraci a zprávu (diagnostiku zdravotního postižení) poradenského zařízení, žádost zákonného zástupce a rozhodnutí ředitele školy ke vzdělávání dle individuálního vzdělávacího plánu (dále jen IVP). Výchovný poradce a třídní učitel musí na základě pokynů SPC, PPP a dalších odborníků vypracovat IVP, kde jsou většinou zohledněny jen některé z vyučovacích předmětů, zajistit úpravu rozvrhu na základě IVP a vzdělávacího programu tak, aby žák mohl absolvovat všechny předměty vyučované v daném ročníku, zajistit seznámení ostatních vyučujících se vzdělávacím programem a IVP, odbornou péči ve výuce (logopedická péče a péče o dyslektiky), zařadit žáka do zahajovacích výkazů pro MŠMT kvůli normativnímu příplatku na integrovaného žáka, a to na základě žádosti ředitele školy (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Skupinová integrace

Skupinovou integraci se rozumí vzdělávání žáka ve třídě, oddělení nebo studijní skupině zřízené pro žáky se zdravotním postižením v běžné škole nebo ve speciální škole určené pro žáky s jiným druhem zdravotního postižení. I v rámci skupinové integrace je žák vzděláván rovněž podle IVP, ale ve speciální třídě, oddělení nebo skupině. Speciální třída (skupina) může být zřízena v běžné nebo speciální škole. I formu

skupinové integrace žáka doporučuje poradenské zařízení na základě jeho odborného vyšetření. Skupinová integrace vyžaduje žádost ředitele školy o zřízení speciální třídy, skupiny nebo oddělení adresovanou krajskému úřadu, odborné vyšetření poradenského centra na základě žádosti školy nebo zákonných zástupců, doporučení poradenského zařízení k zařazení do speciální třídy, žádost zákonného zástupce k zařazení svého dítěte do speciální třídy, souhlas ředitele školy se zařazením žáka do speciální třídy, zpracování podrobného IVP na základě vzdělávacího plánu, který doporučí poradenské zařízení, žádost zákonného zástupce a rozhodnutí ředitele školy o vzdělávání dle IVP, zajištění kvalifikovaného personálního obsazení, žádost ředitele školy o zřízení pracovního místa asistent pedagoga adresovanou krajskému úřadu, souběžně musí být vypracováno doporučení poradenského pracoviště i pro funkci asistenta pedagoga, vypracování rozvrhů dle vzdělávacího programu v dané třídě (v praxi je běžné, že v jedné třídě jsou i tři různé vzdělávací programy, a to podle seskupení žáků), zařazení žáka do zahajovacích výkazů MŠMT z důvodu normativních příplatků na postižení, přičemž nemusí být samostatná písemná žádost jako v případě individuální integrace (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Individuální vzdělávací plán (IVP)

Základem k vytvoření IVP je vyšetření (speciálněpedagogické, psychologické), zpráva a písemné doporučení školského poradenského pracoviště k individuální nebo skupinové integraci. IVP vypracovává třídní učitel společně s výchovným poradcem pro žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, za jeho vytvoření je tedy plně odpovědná škola. IVP je založen na aktuálních možnostech a potřebách žáka a je součástí jeho osobní dokumentace. IVP je typ dokumentu, který nestanovuje cíle a obsah výuky, ty jsou stanoveny školským zákonem, vyhláškou MŠMT č. 73/2005 Sb. a vzdělávacími programy (rámcovým a školským), ale popisuje užité speciální metody a formy. Řeší se v něm personální, materiální a organizační zabezpečení vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami. Ve školách je sestavován i pro žáky se zdravotním postižením, a to ve spolupráci s odbornými pracovišti. Výuka podle tohoto dokumentu respektuje rámcový vzdělávací program a vzdělávací program dané školy. Na rozdíl od schválených vzdělávacích programů, které mají obecný obsah a dosah, je IVP určen a uzpůsoben pro konkrétního žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.

Základem právní úpravy IVP je ustanovení § 18 školského zákona a ustanovení § 13 vyhlášky MŠMT č. 73/2005. V ustanovení § 18 školského zákona je uvedeno, že *„ředitel školy může s písemným doporučením školského poradenského zařízení povolit nezletilému žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami... na žádost jeho zákonného zástupce a zletilému žákovi nebo studentovi se speciálními vzdělávacími potřebami*

na jeho žádost vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu. Ve středním vzdělávání nebo vyšším odborném vzdělávání může ředitel školy povolit vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu i z jiných závažných důvodů“.

O vzdělávání podle IVP musí ředitele školy písemně požádat zákonný zástupce žáka. IVP je také důležitým podkladem ředitele pro žádost o navýšení finančních prostředků u svého zřizovatele. Je důležité upozornit, že státní školy žádají o navýšení normativů místně příslušné krajské úřady, avšak církevní a soukromé školy žádají přímo ministerstvo školství. IVP musí být vypracován před nástupem žáka se speciálními vzdělávacími potřebami do školy, nejpozději však jeden měsíc po jeho nástupu nebo zjištění jeho speciálních potřeb. Vzhledem k vysokému počtu integrovaných žáků může poradenské zařízení provést vyšetření i později, než je potřeba. IVP může být podle aktuálních potřeb v průběhu celého školního roku měněn, čímž se myslí změny ve vyučovacím procesu. Povinností učitele a výchovného poradce ve spolupráci s poradenským zařízením je IVP průběžně aktualizovat, a to ve smyslu splnění nebo nesplnění původních cílů ve vzdělávání žáka. Dodržování postupů a opatření stanovených v IVP vyhodnocuje poradenské zařízení dvakrát za rok. V případě nedodržování opatření stanovených IVP poradenské zařízení o této skutečnosti informuje ředitele dané školy.

IVP musí obsahovat osobní údaje, tj. jméno, datum narození, škola, třída, zákonný zástupce, datum posledního a dalšího kontrolního vyšetření, vzdělávací program a vyučovací předměty, které jsou zohledněny, časový úsek pro kontrolu (doplnění a hodnocení výsledků, např. v pololetí), případné zabezpečení logopedické nebo dyslektické péče. Nezbytnou součástí obsahu IVP je časové rozvržení učiva, volba pedagogických postupů, metod a způsobu hodnocení, tj. klasifikace, slovní hodnocení nebo kombinace obou možností. Součástí IVP je také seznam kompenzačních, rehabilitačních a učebních pomůcek, speciálních učebnic a didaktických materiálů nezbytných pro výuku žáka. IVP musí být podepsán ředitelem školy, třídním učitelem, ostatními vyučujícími, asistentem pedagoga (pokud se žákem pracuje) a zákonnými zástupci žáka. Odpovědný pracovník SPC nebo PPP individuální vzdělávací plán hodnotí a zároveň se předpokládá velmi úzká spolupráce mezi školou a poradenským zařízením. IVP musí být přehledný a musí postihovat problematiku integrace konkrétního žáka, dále slouží jako podklad pro získání potřebných finančních prostředků.

IVP by měl být výsledkem práce všech zúčastněných osob. Podstatnou část řeší výchovný poradce a třídní učitel spolu s poradenským zařízením, ale neméně důležitá je účast ostatních vyučujících a v neposlední řadě také vedení školy. Základem pro

zpracování IVP je zhodnocení aktuálního stavu žákových schopností, znalostí, dovedností, ale i vnějších okolností (sociální prostředí, podmínky pro výchovu apod.). Tím se získá představa o stavu dítěte, ze kterého se odvozují jednotlivé krátkodobé, střednědobé i strategické cíle vzdělávání konkrétního žáka. Toto zhodnocení souvisí s diagnostikou, což znamená, že odborné vyšetření je základem pro prvopočátek práce s IVP.

Vytvoření IVP je důležité i pro následné posouzení, zda je žák schopen zvolený vzdělávací program plnit či nikoli. V případě, že je program zvolen, následně se přistoupí k plánování postupu v daném ročníku a plánování jednotlivých předmětů, čímž je vytvořen návrh učebního plánu. Učební plán obsahuje seznam povinných předmětů, volitelných předmětů, nepovinných předmětů a zájmových kroužků. IVP musí být zajištěn i personálně, tj. lidmi, kteří mají kvalifikaci v oboru. Co se týče organizace výuky na základě IVP, je důležité doporučení poradenského zařízení, na základě kterého je pak žák integrován individuálně nebo skupinově.

Následně musí být zformulovány cíle jednotlivých předmětů. IVP má podobu tematických plánů, které mohou být samy o sobě přílohou IVP. Obsahem IVP je i výběr učebního materiálu (učební texty, pracovní listy a sešity atd.), který je vhodný pro splnění konkrétních cílů. Obecně lze říci, že žáci se zvláštními vzdělávacími potřebami vyžadují zvýšenou míru názornosti, proto se důkladně zamýšlíme nad formami a metodami. **Podstatné je, aby výuka byla méně teoretická a více podložena materiálně, manipulačními a demonstračními pomůckami, neboť osvojované znalosti a dovednosti mají mít zejména praktické uplatnění.** Částí obsahu IVP je i výčet vhodných kompenzačních pomůcek, speciálních učebních pomůcek, neboť materiální podpora by se měla týkat veškeré výuky, nikoli např. pouze logopedické či dyslektické reedukace apod. Součástí IVP je i způsob hodnocení, přičemž je možné přistoupit k tradiční klasifikaci, popř. použít na základě doporučení poradenského zařízení a žádosti rodičů hodnocení slovní nebo je možná kombinace obou forem. V závěru individuálního vzdělávacího plánu je důležitá i komunikace s rodiči, která je základním předpokladem pro spolupráci školy, dítěte, rodiny a poradenského zařízení. Je možné využít všechny dostupné prostředky, a to ve formě třídních schůzek, zápisů do žákovské knížky, konzultačních hodin, individuálních schůzky apod (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Vzdělávání na speciálních školách

Poslední formou speciálního vzdělávání žáků se zdravotním postižením je jejich vzdělávání ve speciálních školách. Speciální školy jsou školy s upraveným vzdělávacím programem. Jsou zřizována samostatně pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a slouží především žákům s těžšími formami zdravotního postižení (žáci

s těžkým zrakovým postižením, těžkým sluchovým postižením, těžkou poruchou porozumívacích schopností, hluchoslepí, se souběžným postižením více vadami, s autismem, s těžkým tělesným nebo těžkým či hlubokým mentálním postižením). Těmto žákům je s ohledem na rozsah speciálních vzdělávacích potřeb poskytována nejvyšší míra podpůrných služeb. Výčet tzv. speciálních škol je uveden v ustanovení § 5 vyhlášky MŠMT č. 73/2005, podle kterého **soustavu speciálních škol tvoří:**

- mateřská škola pro zrakově postižené, základní škola pro zrakově postižené, střední škola pro zrakově postižené (střední odborné učiliště pro zrakově postižené, odborné učiliště pro zrakově postižené, praktická škola pro zrakově postižené, gymnázium pro zrakově postižené, střední odborná škola pro zrakově postižené), konzervatoř pro zrakově postižené,
- mateřská škola pro sluchově postižené, základní škola pro sluchově postižené, střední škola pro sluchově postižené (střední odborné učiliště pro sluchově postižené, odborné učiliště pro sluchově postižené, praktická škola pro sluchově postižené, gymnázium pro sluchově postižené, střední odborná škola pro sluchově postižené),
- mateřská škola pro hluchoslepé, základní škola pro hluchoslepé,
- mateřská škola pro tělesně postižené, základní škola pro tělesně postižené, střední škola pro tělesně postižené (střední odborné učiliště pro tělesně postižené, odborné učiliště pro tělesně postižené, praktická škola pro tělesně postižené, gymnázium pro tělesně postižené, střední odborná škola pro tělesně postižené),
- mateřská škola logopedická, základní škola logopedická,
- mateřská škola speciální, základní škola praktická, základní škola speciální, odborné učiliště, praktická škola,
- základní škola pro žáky se specifickými poruchami učení, základní škola pro žáky se specifickými poruchami chování,
- mateřská škola při zdravotnickém zařízení, základní škola při zdravotnickém zařízení, základní škola speciální při zdravotnickém zařízení.

Na tomto místě je nutno zdůraznit, **že se vzděláváním dítěte ve třídě nebo škole zřízené pro žáky se zdravotním postižením musí jeho zákonný zástupce souhlasit**, dát tzv. informovaný souhlas. Pokud by se zařazením dítěte do takové třídy nebo školy zákonný zástupce nesouhlasil, vzdělával by se žák ve spádové škole, případně jiné „běžné škole“. Byl by tedy integrován do třídy hlavního vzdělávacího proudu a jeho vzdělávání by se uskutečňovalo za pomoci podpůrných opatření (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Organizace speciálního vzdělávání

Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb. dále stanoví, že forma a obsah speciálního vzdělávání žáka a míra podpůrných opatření se určí podle rozsahu speciálních vzdělávacích potřeb žáka. Speciální vzdělávání a podpůrná opatření doporučená školským poradenským zařízením zabezpečuje škola ve spolupráci se školským poradenským zařízením.

Ve třídě mateřské školy samostatně zřízené pro děti se zdravotním postižením je rozsah výuky předmětů speciálněpedagogické péče nejvýše 3 hodiny denně. Žáci se zdravotním postižením, kteří se vzdělávají v základní škole nebo třídě základní školy samostatně určené pro tyto žáky, mohou mít na prvním stupni nejvýše 5 vyučovacích hodin v dopoledním vyučování a 5 vyučovacích hodin v odpoledním vyučování, na druhém stupni nejvýše 6 vyučovacích hodin v dopoledním vyučování a 6 vyučovacích hodin v odpoledním vyučování. Ve třídách, odděleních a studijních skupinách zřízených pro žáky se zdravotním postižením mohou být zařazeni žáci 2 i více ročníků, popřípadě i prvního a druhého stupně. Ve třídách a studijních skupinách zřízených pro žáky s těžkým zdravotním postižením a ve třídách škol při psychiatrických léčebnách mohou zabezpečovat výchovně-vzdělávací činnost souběžně 3 pedagogičtí pracovníci, z nichž alespoň 1 je asistent pedagoga. Ve třídách, odděleních a studijních skupinách, ve kterých se vzdělává žák se zdravotním postižením, může se souhlasem ředitele školy a zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka působit osobní asistent, který není zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy.

Ve vybraných předmětech se žáci se zdravotním postižením v rámci svých možností mohou vzdělávat společně s ostatními žáky školy a být zapojeni do všech činností školy v době mimo vyučování. Pro osoby s těžkým mentálním postižením, více vadami nebo autismem, které nezískaly základy vzdělání, může základní škola speciální organizovat kurzy k jejich získání.

Počty žáků

Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb. také upravuje počty žáků ve třídě. Třída, oddělení a studijní skupina zřízená pro žáky se zdravotním postižením a třída ve škole při zdravotnickém zařízení má nejméně 6 a nejvíce 14 žáků s přihlédnutím k věku a speciálním vzdělávacím potřebám žáků. Třída, oddělení a studijní skupina zřízená pro žáky s těžkým zdravotním postižením má nejméně 4 a nejvíce 6 žáků. Do třídy nebo studijní skupiny zřízené pro žáky se zdravotním postižením mohou být na základě žádosti zletilého žáka nebo zákonného zástupce žáka a písemného doporučení školského poradenského zařízení zařazeni i žáci s jiným typem zdravotního postižení nebo se zdravotním znevýhodněním. Jejich počet nepřesáhne 25 % nejvyššího počtu žáků ve třídě nebo studijní skupině.

Ředitel školy může dělit třídy, oddělení a studijní skupiny na skupiny v souladu se školním vzdělávacím programem, pedagogickými, hygienickými, ekonomickými a prostorovými podmínkami, požadavky na bezpečnost žáků a ochranu jejich zdraví a charakterem předmětu. Ve třídě běžné mateřské, základní nebo střední školy, v oddělení běžné konzervatoře a ve studijní skupině běžné vyšší odborné školy lze s přihlédnutím k rozsahu speciálních vzdělávacích potřeb žáků individuálně integrovat nejvýše 5 žáků se zdravotním postižením. Při odborném výcviku ve střední škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením se skupiny naplňují do počtu stanoveného zvláštním právním předpisem, v ostatních případech se skupina při praktickém vyučování naplňuje do počtu 6 žáků. Speciální škola a škola při zdravotnickém zařízení má nejméně 10 žáků.

Péče o bezpečnost a zdraví žáků

Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb. obsahuje i ustanovení o péči o bezpečnost a zdraví žáků. V jedné skupině žáků se zdravotním postižením při koupání a plaveckém výcviku neplavců se zdravotním postižením připadají na 1 pedagogického pracovníka nejvýše 4 žáci. Vyžaduje-li to zdravotní stav žáka, je možné ve škole při zdravotnickém zařízení a s žáky s těžkým zdravotním postižením konat plavecký výcvik individuálně. Přesahuje-li počet žáků při akci mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání, počet žáků stanovený na příslušnou třídu nebo skupinu, zabezpečí ředitel školy dozor další zletilé osoby, která je způsobilá k právním úkonům a je v pracovněprávním vztahu k právnické osobě, která vykonává činnost školy. Ředitel speciální školy může pro žáky se zdravotním postižením zajistit léčebně preventivní a rehabilitační péči.

Přehled základních právních norem upravujících vzdělávání občanů se zdravotním postižením

Obecně závazné právní předpisy:

- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění,
- zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a změně některých zákonů, v platném znění,
- zákon č. 109/2002Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů,
- vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, v platném znění,

- vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a ŠPZ, v platném znění,
- vyhláška MŠMT č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, v platném znění,
- vyhláška MŠMT č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři,
- vyhláška MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků,
- vyhláška MŠMT č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních,
- vyhláška MŠMT č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče,
- vyhláška MŠMT č. 60/2006 Sb., o postupu při zjišťování psychické způsobilosti pedagogických pracovníků školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a školských zařízení pro preventivně výchovnou péči a o podrobnostech o školení osob žádajících o akreditaci k oprávnění zjišťovat psychickou způsobilost.

Interní normativní směrnice resortní

- Metodický pokyn MŠMT č. 14 744/2007-24 upřesňující podmínky činnosti středisek výchovné péče,
- Metodický pokyn č. 32 608/2002-24 k postupu školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy při opatřeních zásadní důležitosti,
- Seznam č. SK01/2007 MŠMT osob akreditovaných k oprávnění zjišťovat psychickou způsobilost podle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- Příkaz č. 10 446/2006-24 ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 3/2006 k postupu při zabezpečení realizace vyhlášky č. 60/2006 Sb., o psychické způsobilosti pedagogických pracovníků,
- Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole č. j. 27 317/2004-24,
- Informace MŠMT č. 18 965/2005-24 k organizaci kurzu k získání základů vzdělání poskytovaného základní školou speciální,
- Informace č. SK36/2006 MŠMT ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb.,
- Metodický pokyn MŠMT čj. 14 514/2000-51 k prevenci sociálněpatologických jevů u dětí a mládeže.

4 ASISTENT PEDAGOGA

Úvod

V rámci této části textu se dozvíte základní informace o postavení asistenta pedagoga, funkci a náplni práce asistenta pedagoga, přímé pedagogické činnosti asistenta pedagoga, činnosti školských poradenských zařízení při zřizování funkce asistenta pedagoga, zřízení funkce asistenta pedagoga, žádosti o souhlas se zřízením funkce asistenta pedagoga a financování asistenta pedagoga.

Pojem asistent pedagoga

Hlavním smyslem institutu asistenta pedagoga je **zajištění pomoci žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami** při jeho zařazení do výuky i do školního prostředí jako takového. Asistent pedagoga by měl žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami zejména poskytovat pomoc při vzdělávacím procesu. Asistent pedagoga by se měl snažit v rámci vzdělávacího procesu vytvořit podmínky, které vedou k podpoře žáka. Pomoc a podpora by také měla odpovídat individuálním potřebám žáka vyplývajícím zejména z druhu a hloubky zdravotního postižení nebo zdravotního znevýhodnění.

Postavení asistenta pedagoga

Postavení asistenta pedagoga je upraveno mnohými zákonnými i podzákonnými právními předpisy, které jsou právně závazné, a také některými koncepčními dokumenty bez právní závaznosti. Co se týče právních předpisů, jsou to zejména:

- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálněpedagogické, přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků,
- vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 43/2006 Sb.,
- vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění vyhlášky č. 454/2006 Sb.,
- vyhláška č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři, ve znění vyhlášky č. 374/2006 Sb.,
- vyhláška č. 10/2005 Sb., o vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška č. 492/2005 Sb., o krajských normativních,

- vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních,
- vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb.

Z koncepčních a metodických dokumentů, které nejsou právně závazné, to jsou zejména:

- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha (Praha, 2001),
- Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy České republiky (Praha, 2007),
- Střednědobá koncepce státní politiky vůči občanům se zdravotním postižením,
- Národní plán podpory a integrace občanů se zdravotním postižením vládní usnesení č. 1004 ze dne 17. 8. 2005 na období 2006–2009, včetně dodatku č. 710/2007,
- Národní plán vytváření příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010–2014,
- Informace MŠMT k zabezpečení vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami s podporou asistence č. j. 14 453/2005-24.

V ustanovení § 16 odst. 9 školského zákona je potom výslovně uvedeno, že „ředitel mateřské školy, základní školy, základní školy speciální, střední školy, konzervatoře a vyšší odborné školy může ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami, zřídit funkci asistenta pedagoga. V případě dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním je nezbytné vyjádření školského poradenského zařízení“.

Ustanovení § 7 vyhlášky MŠMT č. 73/2005 Sb. potom výslovně uvádí, že „hlavními činnostmi asistenta pedagoga jsou:

- a) pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti, pomoc při komunikaci se žáky a zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žák pochází,
- b) podpora žákům při přizpůsobení se školnímu prostředí,
- c) pomoc žákům při výuce a při přípravě na výuku,
- d) nezbytná pomoc žákům s těžkým zdravotním postižením při sebeobsluze a pohybu během vyučování a při akcích pořádaných školou mimo místo, kde škola v souladu se zápisem do školského rejstříku uskutečňuje vzdělávání.

Žádost o souhlas se zřízením funkce asistenta pedagoga obsahuje název a sídlo právnické osoby, která vykonává činnost školy, počet žáků a tříd celkem, počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, dosažené vzdělání asistenta pedagoga, předpokládanou výši platu nebo mzdy, zdůvodnění potřeby zřízení funkce asistenta pedagoga, cíle, kterých chce ředitel školy zřízením této funkce ve škole dosáhnout, a náplň práce asistenta pedagoga“ (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Funkce asistenta pedagoga

Funkci asistenta pedagoga podle ustanovení § 16 odst. 9 školského zákona zřizuje ředitel školy se souhlasem krajského úřadu a na základě vyjádření školského poradenského zařízení. Podle ustanovení § 2 asistent pedagoga vykonává přímou pedagogickou činnost společně s učiteli, vychovateli, speciálními pedagogy, psychology, pedagogy volného času, asistenty pedagoga, trenéry, vedoucími pedagogickými pracovníky. Asistent pedagoga může působit ve třídě, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami ve formě zdravotního postižení, zdravotního znevýhodnění a sociálního znevýhodnění. V případě dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním je ke zřízení funkce asistenta pedagoga vždy nezbytné vyjádření školského poradenského zařízení (Tep-
lá, Šmejkalová, 2010).

Náplň práce asistenta pedagoga

Asistent pedagoga se zabývá podpůrnou personální službou dětem, žákům nebo studentům se speciálními vzdělávacími potřebami (se zdravotním postižením, zdravotním nebo sociálním znevýhodněním). **Asistent pedagoga pracuje pod metodickým vedením třídního učitele** nebo učitele odborných předmětů. Asistentovi pedagoga stanoví náplň práce, rozsah a rozpis jednotlivých činností ředitel školy, a to na základě skutečných potřeb žáka a na základě doporučení SPC nebo PPP. Ředitel také určí příslušné pravomoci, úkoly a odpovědnost všem pedagogickým pracovníkům, kteří zabezpečují výchovně-vzdělávací činnost ve třídě, oddělení nebo výchovné skupině, ve které se nachází žák se speciálními vzdělávacími potřebami. Do náplně práce asistenta pedagoga patří zejména dohled a pomoc žákům se specifickými potřebami při zvládnutí aktivit, které zadal učitel. Asistent pedagoga také poskytuje pedagogovi tzv. zpětnou vazbu, která má ke zvýšení efektivity a hlubšímu rozvoji žáka. Na samotném počátku plnění svých funkcí by si asistent pedagoga a pedagog měli určit zásady a postupy vzájemné spolupráce, tzn. zejména vytyčit cíle, kterých by měl daný žák dosáhnout během určité doby.

Asistent pedagoga je podle zákona o pedagogických pracovnících pedagogický pracovník, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě, oddělení nebo

studijní skupině zřízené pro děti a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami nebo ve škole zajišťující vzdělávání dětí a žáků formou individuální integrace, případně vykonává přímou pedagogickou činnost spočívající v pomocných výchovných pracích ve škole, ve školském výchovném a ubytovacím zařízení, ve školském zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči.

Při vyučování musí asistent pedagoga přistoupit k žákovi individuálním způsobem a musí ho vést k samostatné činnosti. Asistent pedagoga se také následně podílí na hodnocení práce žáka a jeho pokrocích v rámci vzdělávacího procesu. Musí také informovat učitele o potřebách žáka či problémech, které mohou nastat při výchovně-vzdělávacím procesu. Je důležité, aby i sám učitel obohatil poznatky ostatních žáků, například tím, že je seznamuje s osobami a přístupem ke zdravotně postiženým lidem. Asistent pedagoga se aktivně podílí na výuce všech zadaných předmětů. Svoji činností by také měl zpřístupnit jejich obsahy žákům se zdravotním postižením, tzn. přizpůsobovat jejich obsah vzhledem k individuálním potřebám jednotlivých žáků. Při výuce je tedy nutná vzájemná spolupráce asistenta pedagoga s pedagogem samotným, který je za výuku zodpovědný.

Do spolupráce s asistentem pedagoga se musí zapojit všichni pracovníci školy, aby byli schopni pomoci jak dítěti samotnému, tak i jeho asistentovi při vzniklých obtížích. Důležitou roli v dobré spolupráci žák – asistent – škola hraje atmosféra na dané škole. Efektivní asistent pedagoga musí nejen podporovat žáky se zdravotním postižením v době probíhající výuky ve škole, ale musí také působit jako součást sítě vztahů školy s dalšími institucemi. Tyto vztahy mohou mít formu přímé podpory žáka (spolupráce se školním psychologem, speciálními pedagogy ad.) nebo formu podpory školy, např. při komunikaci s rodiči, komunitou apod.

Asistentovi pedagoga je poskytována metodická podpora. Ta musí být zaměřena a vedena tak, aby asistent pedagoga úspěšně zvládal povinnosti ve vztahu k dítěti, žákovi nebo studentovi se speciálními vzdělávacími potřebami, k jeho zákonným zástupcům a týmu spolupracovníků. Metodická podpora je asistentovi pedagoga většinou poskytována zkušenými pedagogickými pracovníky školy či SPC. Metodická podpora se váže ke všem hlavním funkcím asistenta pedagoga. Poskytovatelem metodické podpory mohou být ředitel, třídní učitel, učitelé odborných předmětů, vychovatel školní družiny a školního klubu, výchovný poradce, školní speciální pedagog nebo psycholog dané školy anebo speciální pedagog příslušného školního poradenského zařízení.

Asistent pedagoga vedle přímé pedagogické činnosti vykonává i další doplňkové činnosti: individuální pomoc žákům v průběhu výuky, zejména při zprostředkování učební látky – výklad textu, obrazového materiálu a další učební látky, indi-

viduální práce se žáky podle stanovených vzdělávacích programů a pokynů učitele, vzdělávací a výchovná činnost podle stanovených postupů a pokynů učitele nebo vychovatele zaměřená na speciální vzdělávací nebo specifické výchovné potřeby žáka nebo skupiny žáků, pomoc a zprostředkování při vzájemné komunikaci pedagogů se žáky a žáků mezi sebou, včetně užití alternativních komunikačních systémů, pomoc při výchově žáků, upevňování jejich sociálních, pracovních, hygienických a jiných návyků, péče a pomoc při pohybové aktivizaci žáků, pomoc při vytváření pomůcek a zaškolování práce s pomůckou, kterou žák využívá, úprava pracovních listů a učebních textů, poskytování potřebné pomoci při úkonech sebeobsluhy a pohybu žákům, kteří tuto pomoc potřebují (zahrnuje také pomoc při výchovných a vzdělávacích činnostech organizovaných školou mimo místo, kde škola v souladu se zápisem do školského rejstříku poskytuje vzdělávání), pomoc s doučováním a přípravou na výuku i mimo vyučovací hodiny (v rámci školních klubů, družin a doučovacích aktivit v prostorách škol), kontrolování a zajištění materiálního vybavení dítěte, pomoc při zajišťování spolupráce se zákonnými zástupci žáka, podávání informací o žácích a studentech pedagogickým pracovníkům, účast na pedagogických poradách a třídních schůzkách, účast na vzdělávacích aktivitách určených pro asistenty pedagoga (Teplá, Šmejkalová, 2010).

Přímá pedagogická činnost asistenta pedagoga

Pro stanovení obsahu a rozsahu přímé pedagogické činnosti asistenta pedagoga jsou klíčová ustanovení § 2 a 23 odst. 5 zákona o pedagogických pracovnících a příloha k nařízení vlády č. 75/2005 Sb. Přímou pedagogickou činností podle zákona o pedagogických pracovnících rozumíme jakoukoliv přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálněpedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost, která se vyznačuje přímým působením na vzdělávaného a kterou se uskutečňuje výchova a vzdělávání. Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálněpedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků, potom stanoví u pedagogických pracovníků, mezi které podle ustanovení § 2 odst. 2 písm. g) zákona o pedagogických pracovnících řadíme i asistenta pedagoga, **rozsah hodin přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálněpedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti**, který je stanoven v příloze k tomuto nařízení, a počet tříd rozhodný pro stanovení přímé pedagogické činnosti. Toto nařízení se tedy vztahuje na všechny pedagogické pracovníky škol a školských zařízení, jejichž zřizovatelem je MŠMT, kraje, obce a dobrovolné svazky obcí. Rozsah přímé pedagogické činnosti stanoví asistentovi pedagoga ředitel školy nebo školského zařízení v rozpětí 20 až 40 hodin týdně, a to podle aktuální potřeby školy či školského zařízení. Při sjednání nebo

povolení kratší než stanovené týdenní pracovní doby se úměrně tomu sníží rozsah přímé pedagogické činnosti.

Asistent pedagoga i ostatní pedagogičtí pracovníci jsou odměňováni podle ustanovení § 8a zákona č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o platu“).

Z výše uvedeného vyplývá, že o stanovení rozsahu pedagogického pracovního úvazku v rozpětí od 20 až do 40 hodin týdně rozhodne ředitel dané školy. Rozsah by měl korespondovat s náročností vykonávané přímé pedagogické činnosti asistenta i obtížností jeho odborné přípravy na vyučování. Při svém rozhodování ředitel školy přihlíží k doporučení školského poradenského zařízení.

Náplň práce asistenta pedagoga a zařazení do patřičné platové třídy se odvíjí od nejnáročnějších požadovaných činností a jeho odborné kvalifikace ve smyslu nařízení vlády č. 469/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů (Teplá, Šmejkalová, 2010).

Kvalifikační předpoklady asistenta pedagoga

Kvalifikační předpoklady pro výkon činnosti a odbornou kvalifikaci asistentů pedagoga upravuje ustanovení § 20 zákona a vyhláška MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. Podle ustanovení § 20 zákona o pedagogických pracovnících **může osoba získat odbornou kvalifikaci pro výkon činnosti asistenta pedagoga** vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd, vyšším odborným vzděláním získaným studiem v akreditovaném vzdělávacím programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu pedagogických asistentů nebo sociální pedagogiku, středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu pedagogických asistentů, středním vzděláním s výučním listem získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání a studiem pedagogiky nebo základním vzděláním a absolvováním akreditovaného vzdělávacího programu pro asistenty pedagoga uskutečňovaného zařízením dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Studium pro asistenty pedagoga je upraveno ustanovením § 20 písm. a) zákona o pedagogických pracovnících a ustanovením § 4 vyhlášky č. 317/2005 Sb. Podle těchto ustanovení studiem pro asistenty pedagoga získává jeho absolvent znalosti a dovednosti v oblasti pedagogických věd, které jsou součástí jeho odborné kvalifikace. Studium se uskutečňuje v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků v délce trvání nejméně 120 vyučovacích hodin a ukončuje se závěrečnou zkouškou před komisí. Po jejím úspěšném složení získává absolvent osvědčení (Teplá, Šmejkalová, 2010).

Činnost speciálněpedagogických center při zřízení funkce asistenta pedagoga

Funkce SPC při zřizování funkce asistenta pedagoga je důležitá s ohledem na ustanovení § 6 vyhlášky MŠMT č. 72/2005 Sb., podle kterého SPC „...zajišťuje speciálněpedagogickou péči a speciálněpedagogické vzdělávání pro žáky se zdravotním postižením a žáky se zdravotním znevýhodněním, kteří jsou integrováni nebo kterým je stanoven jiný způsob plnění povinné školní docházky...“. SPC v této souvislosti vydává doporučení k integraci, k zařazení dětí, žáků nebo studentů do speciálních škol a do speciálních tříd běžných škol, ke stanovení IVP, k převedení dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením do jiných vzdělávacích programů či ke zřízení funkce asistenta pedagoga.

Doporučení ke zřízení funkce asistenta pedagoga obsahuje zdůvodnění potřeby zřízení této funkce v konkrétní škole, v případě, že je pro vzdělávání dítěte, žáka nebo studenta se zdravotním postižením nezbytnou podmínkou přítomnost asistenta pedagoga ve škole, je tato skutečnost jednoznačně vymezena v doporučení SPC. Toto doporučení je poté společně se žádostí o zřízení funkce asistenta pedagoga, kterou podává ředitel školy, zasláno k posouzení a rozhodnutí příslušnému krajskému úřadu (Teplá, Šmejkalová, 2010).

Zřízení funkce asistenta pedagoga

Postup při zřizování funkce asistenta pedagoga je velmi kuse upraven v ustanovení § 16 školského zákona. V souladu s tímto ustanovením jsou třídy, oddělení nebo studijní skupiny s upravenými vzdělávacími programy pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením zřizovány obecně se souhlasem krajského úřadu, souhlas krajského úřadu byl nutný rovněž v případě zřizování funkce asistenta pedagoga. Důvodem pro takovou právní úpravu je zejména zvýšená finanční náročnost uvedených opatření. Tento postup je opodstatněný v případě škol, jejichž zřizovatelem je kraj, obec či svazek obcí, kterým jsou finanční prostředky ze státního rozpočtu na jejich činnost rozepisovány a poskytovány v souladu s ustanovením § 161 odst. 6 písm. a) a písm. b) školského zákona, a dále rovněž v případě škol, kterým jsou finanční prostředky ze státního rozpočtu na jejich činnost poskytovány krajským úřadem v souladu s ustanovením § 162 odst. 4 školského zákona. Zákon však stanoví jednu výjimku, která se týká škol zřizovaných MŠMT a registrovanými církvemi nebo náboženskými společnostmi, kterým jsou rozepisovány a poskytovány finanční prostředky ze státního rozpočtu prostřednictvím MŠMT. Výše uvedené znamená, že v případě škol zřizovaných MŠMT a registrovanou církví a náboženskou společností je pro účely zřízení třídy, oddělení či studijní skupiny s upraveným vzdělávacím programem pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a funkce asistenta pedagoga vyžadován souhlas MŠMT (Teplá, Šmejkalová, 2010).

Žádost o souhlas krajského úřadu se zřízením funkce asistenta pedagoga

Ředitel školy zasílá žádost o souhlas se zřízením funkce asistenta pedagoga na odbor školství mládeže a tělovýchovy příslušného krajského úřadu. Tato žádost musí obsahovat náležitosti podle § 7 odst. 2 vyhlášky č. 73/2005 Sb. K žádosti o souhlas se zřízením funkce asistenta pedagoga je nutné přiložit kopii doporučení školského poradenského zařízení bez osobních údajů žáka. Tuto žádost následně posoudí odbor školství mládeže a tělovýchovy krajského úřadu. V případě, že odbor školství mládeže a tělovýchovy vydá souhlas na dobu neurčitou, není nutné ho každým rokem obnovovat. V případě vydání souhlasu na dobu určitou je ředitel povinen podat novou žádost na následující školní rok. Ředitel školy musí písemně informovat odbor školství mládeže a tělovýchovy o zrušení funkce asistenta pedagoga. Žádost musí obsahovat následující náležitosti: název a sídlo právnické osoby, která vykonává činnost školy, počet žáků a tříd celkem, počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, dosažené vzdělání asistenta pedagoga, předpokládanou výši platu nebo mzdy, zdůvodnění potřeby zřízení funkce asistenta pedagoga, cíle, kterých chce ředitel školy zřízením této funkce ve škole dosáhnout, náplň práce asistenta pedagoga (Teplá, Šmejkalová, 2010).

Financování funkce asistenta pedagoga

Financování funkce asistenta pedagoga je provázáno s financováním dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Tato problematika je upravena školským zákonem, vyhláškou č. 492/2005 Sb., o krajských normativích, a také směrnici MŠMT č. j. 28 768/2005-45, kterou se stanoví závazné zásady, podle kterých provádějí krajské úřady rozpis finančních prostředků státního rozpočtu. Tato směrnice byla publikována ve Věstníku vlády pro orgány krajů a orgány obcí, a je tak pro krajské úřady závazná.

Obsahem směrnice MŠMT je stanovení závazných zásad, podle kterých provádějí krajské úřady rozpis finančních prostředků státního rozpočtu přidělovaných dle § 161 odst. 6 školského zákona. Obecní úřady obcí s rozšířenou působností provádějí návrhy rozpisů rozpočtů finančních prostředků státního rozpočtu. Podle ustanovení § 161 školského zákona mají krajské úřady za povinnost vyčlenit finanční prostředky do rezervního fondu a věnovat při tom zvláštní pozornost funkci asistenta pedagoga.

Financování probíhá normativně, tj. na základě krajských normativů, a v případě, kdy takto stanovené přímé výdaje nezabezpečují realizaci upravených vzdělávacích programů (nebo specifika individuálního vzdělávacího plánu), je možné, aby krajský úřad tyto potřeby dofinancoval mimonormativně, tj. z vytvořené rezervy. Normativ pro financování vzdělávacích potřeb žáků se zdravotním postižením pomocí krajských normativů se skládá ze základní částky, která je závislá na tom, o ja-

kého žáka se jedná (tj. jde-li o dítě v mateřské škole, základní škole, základní škole speciální, střední škole apod.), a z příplatku, který je závislý na druhu zdravotního postižení žáka (mentální, zrakové, sluchové, tělesné apod.) a způsobu jeho integrace (individuální, skupinová). Stanovení výše základní částky i příplatku je plně v kompetenci krajských úřadů. A pokud se jedná o školy a školská zařízení zřizovaná krajským úřadem či obcí, nejsou při jejím stanovení ničím omezeny (kromě celkového objemu přidělených finančních prostředků ze státního rozpočtu).

V případě církevních a soukromých škol a školských zařízení je financování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami upraveno školským zákonem a normativy MŠMT stanovenými na kalendářní rok, které musí být zveřejněny na oficiálních stránkách ministerstva a ve Věstníku MŠMT. Pro soukromé školy dále platí i zákon č. 306/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, kde jsou stanoveny základní podmínky pro poskytnutí dotace ze státního rozpočtu (Teplá, Šmejkalová, 2010).

5 DÍTĚ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM V RÁMCI VZDĚLÁVACÍHO PROCESU

Úvod

V rámci této části textu se dozvíte základní informace o vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením v mateřských, základních a středních školách a o základních povinnostech dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a jejich zákonných zástupců.

Dítě se zdravotním postižením a mateřská škola

Podle školského zákona předškolní vzdělávání podporuje rozvoj osobnosti dítěte, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů. Předškolní vzdělávání má podle zákona vytvořit základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání a napomáhat k vyrovnávání nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání.

Právní úpravu předškolního vzdělávání můžeme najít v ustanovení § 34–37 školského zákona a také ve vyhlášce MŠMT č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání. Podle školského zákona se předškolní vzdělávání organizuje pro děti ve věku zpravidla od tří do šesti let. Ředitel mateřské školy stanoví v dohodě se zřizovatelem (obvykle obec) místo, termín a dobu pro podání žádosti o přijetí dětí k předškolnímu vzdělávání od následujícího školního roku a zajistí jejich zveřejnění. Samotný ředitel mateřské školy potom rozhoduje o přijetí dítěte do mateřské školy, popřípadě o stanovení zkušebního pobytu dítěte, jehož délka nesmí přesáhnout 3 měsíce. Podkladem pro jeho rozhodnutí je písemné vyjádření školského poradenského zařízení, popřípadě také registrujícího lékaře. K předškolnímu vzdělávání se přednostně přijímají děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky, a pokud nelze dítě v posledním roce před zahájením povinné školní docházky přijmout z kapacitních důvodů, zajistí obec, v níž má dítě místo trvalého pobytu, zařazení dítěte do jiné mateřské školy. Ředitel mateřské školy může po předchozím upozornění písemně oznámeném zákonnému zástupci dítěte rozhodnout o ukončení předškolního vzdělávání pouze tehdy, jestliže se dítě bez omluvy zákonného zástupce nepřetržitě neúčastní předškolního vzdělávání po dobu delší než dva týdny, zákonný zástupce závažným způsobem opakovaně narušuje provoz mateřské školy, ukončení doporučí v průběhu zkušebního pobytu dítěte lékař nebo školské poradenské zařízení, případně zákonný zástupce opakovaně neuhradí úplatu za vzdělávání v mateřské škole nebo úplatu za školní stravování ve stanoveném termínu a nedohodne s ředitelem jiný

termín úhrady. Vyhláška č. 14/2005 Sb. dále stanoví, že mateřská škola spolupracuje se zákonnými zástupci dětí a dalšími fyzickými a právníckými osobami s cílem vyvíjet aktivity a organizovat činnosti ve prospěch rozvoje dětí a prohloubení vzdělávacího a výchovného působení mateřské školy, rodiny a společnosti.

Co se týče samotného dítěte se zdravotním postižením, je nutné říct, že i **přijetí dítěte se zdravotním postižením do mateřské školy je v kompetenci ředitele, který je vázán výše uvedenými platnými předpisy.** Děti se zdravotním postižením musí mít pro přijetí do běžné mateřské školy doporučení školského poradenského zařízení. Přednostně se přijímají děti se zdravotním postižením v posledním roce před zahájením povinné školní docházky. Při přijímání dětí k předškolnímu vzdělávání je ředitel školy oprávněn přijímat děti až do výše nejvyššího povoleného počtu dětí ve škole, který je uveden ve školském rejstříku. Jedná se o maximální „kapacitu“ školy jako celku. V kompetenci ředitele je také rozhodnout o tom, že v daném školním roce otevře pouze určitý počet tříd, resp. že třídy bude naplňovat pouze do určitého počtu dětí. Ředitel školy tak není povinen naplnit kapacitu školy v maximální přípustné výši. Ředitel školy může rozhodnout o snížení počtu tříd (resp. počtu dětí v nich) např. z důvodu vzdělávacího či organizačního, může však takové opatření učinit též s ohledem na svou povinnost zajistit náležitou bezpečnost a ochranu zdraví dětí a náležitý dohled nad nimi. Organizační opatření ve výše uvedeném smyslu tedy může založit důvod pro nepřijetí dítěte k předškolnímu vzdělávání. Předpokladem oprávněnosti takového postupu je, že tato skutečnost byla rodičům známa již před zahájením zápisu do mateřské školy. Důvodem pro odmítnutí dítěte tedy rozhodně nemůže být jeho zdravotní postižení.

Co se týče vyhlášky, ta stanoví, že **třída, ve které jsou zařazeny děti se zdravotním postižením, má nejméně 12 dětí a naplňuje se do počtu 19 dětí.** Vyhláška dále uvádí, že dětem se speciálními vzdělávacími potřebami musí být zabezpečena nezbytná speciálněpedagogická podpora. Pokud je ve třídě mateřské školy vzděláváno individuálně integrované dítě, musí ředitel mateřské školy vymezit podmínky vzdělávání tak, aby odpovídaly individuálním vzdělávacím potřebám dítěte vedoucím k jeho všestrannému rozvoji (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Žák se zdravotním postižením a základní škola

Základní vzdělávání vede k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti

a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění.

Právní úpravu povinné školní docházky a základního vzdělávání můžeme najít v ustanovení § 38–56 školského zákona a také ve vyhlášce MŠMT č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky.

Povinná školní docházka se vztahuje bez výjimky na všechny státní občany České republiky.

Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad. Zákonný zástupce je povinen přihlásit dítě, i dítě se zdravotním postižením, k zápisu k povinné školní docházce, a to v době od 15. ledna do 15. února kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku. Pokud zákonný zástupce tuto povinnost nesplní, vystavuje se nebezpečí stíhání pro přestupek na úseku školství a výchovy mládeže podle ustanovení § 31 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, kterého se dopustí ten, kdo ohrožuje výchovu a vzdělávání nezletilého zejména tím, že nepřihlásí dítě k povinné školní docházce nebo zanedbává péči o povinnou školní docházku žáka. Co se týče délky povinné školní docházky, zákon stanoví, že je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmáctého roku věku. Žákovi se zdravotním postižením může ředitel školy ve výjimečných případech povolit pokračování v základním vzdělávání do konce školního roku, v němž žák dosáhne dvacátého roku věku.

Základní vzdělání získá žák úspěšným ukončením vzdělávacího programu základního vzdělávání v základní škole, na nižším stupni šestiletého nebo osmiletého gymnázia nebo v odpovídající části osmiletého vzdělávacího programu konzervatoře. Získání základního vzdělání však není totožné se splněním povinné školní docházky. Povinná školní docházka totiž jen určuje počet let, po které musí vzdělávání minimálně probíhat, nikoliv výsledek, jehož musí být dosaženo. Pro osoby, které nezískaly základní vzdělání, může základní a střední škola po projednání se zřizovatelem a krajským úřadem organizovat v souladu s rámcovým vzdělávacím programem základního vzdělávání kurzy pro získání základního vzdělání. Kurzy mají denní nebo dálkovou formu a jsou zakončeny zkouškou.

Žák plní povinnou školní docházku v základní škole zřízené obcí nebo svazkem obcí se sídlem ve školském obvodu, v němž má žák místo trvalého pobytu, pokud zákonný zástupce nezvolí pro žáka jinou než spádovou školu. Ředitel spádové školy je tedy povinen přednostně přijmout žáky s místem trvalého pobytu v příslušném školském obvodu, a to do výše povoleného počtu žáků uvedené ve školském rejstříku. Školský zákon tak neumožňuje řediteli školy odmítnout přijetí žáka se zdravotním postižením. **Pokud bude zákonný zástupce žáka trvat na přijetí žáka, musí škola přijmout každého žáka majícího trvalé bydliště ve spádo-**

vém obvodu školy a poskytnout mu vzdělávání způsobem a formami respektujícími jeho speciální vzdělávací potřeby.

Zákon pamatuje i na **odklad povinné školní docházky** v případech, že dítě není po dovršení šestého roku věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte do 31. května kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku. Ředitel školy odloží povinnou školní docházku o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře nebo klinického psychologa. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku. Při zápisu do prvního ročníku musí základní škola informovat zákonného zástupce dítěte o možnosti odkladu povinné školní docházky. Pokud se u žáka v prvním roce plnění povinné školní docházky projeví nedostatečná tělesná nebo duševní vyspělost k plnění povinné školní docházky, může ředitel školy se souhlasem zákonného zástupce žákovi dodatečně v průběhu prvního pololetí školního roku odložit začátek plnění povinné školní docházky na následující školní rok.

Školský zákon dále stanoví, že základní vzdělávání pro žáky se zdravotním postižením, kteří se vzdělávají ve třídách nebo školách s upraveným vzdělávacím programem, může s předchozím souhlasem ministerstva trvat deset ročníků. Školský zákon také pamatuje na **vzdělávání žáků se středně těžkým a těžkým mentálním postižením a se souběžným postižením více vadami a s autismem**. Tito žáci se mohou vzdělávat v základní škole speciální, a to se souhlasem zákonného zástupce a na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení. Vzdělávání ve speciální základní škole má deset ročníků a člení se na první stupeň a druhý stupeň. První stupeň je tvořen prvním až šestým ročníkem, druhý stupeň sedmým až desátým ročníkem.

Zákon také umožňuje, aby zřizovatel základní školy speciální zřídil třídy přípravného stupně základní školy speciální, které poskytují přípravu na vzdělávání v základní škole speciální dětem se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, se souběžným postižením více vadami nebo s autismem. Ke zřízení třídy přípravného stupně základní školy speciální registrovanou církví nebo náboženskou společností je nezbytný souhlas ministerstva školství. V ostatních případech je ke zřízení třídy přípravného stupně základní školy speciální nezbytný souhlas krajského úřadu, pokud zřizovatelem uvedené školy není kraj nebo ministerstvo. O zařazení dítěte do třídy přípravného stupně základní školy speciální rozhoduje ředitel školy na žádost zákonného zástupce a na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení. Do třídy přípravného stupně základní školy speciální lze zařadit dítě od školního roku, v němž dosáhne 5 let věku, do zahájení povinné školní docházky,

a to i v průběhu školního roku. Třída přípravného stupně základní školy speciální má nejméně 4 a nejvýše 6 žáků. Vzdělávání v přípravném stupni základní školy speciální trvá nejvýše 3 školní roky.

Školský zákon umožňuje řediteli školy převést žáka do vzdělávacího programu základního vzdělávání pro žáky se zdravotním postižením nebo do vzdělávacího programu základní školy speciální na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení **pouze s předchozím písemným souhlasem zákonného zástupce žáka**. Ředitel školy je povinen informovat zákonného zástupce žáka o rozdílech ve vzdělávacích programech a o organizačních změnách, které ve spojení s převodem do jiného vzdělávacího programu mohou nastat. Ředitel školy může ze zdravotních nebo jiných závažných důvodů uvolnit žáka na žádost jeho zákonného zástupce zcela nebo zčásti z vyučování některého předmětu, zároveň také určí náhradní způsob vzdělávání žáka v době vyučování tohoto předmětu. Žákovi, který se nemůže pro svůj zdravotní stav po dobu delší než dva měsíce účastnit vyučování, stanoví ředitel školy takový způsob vzdělávání, který odpovídá možnostem žáka, nebo mu může povolit vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu.

Školský zákon se dále zabývá organizací, průběhem a ukončováním základního vzdělávání a také hodnocením žáků. Základní vzdělávání v základní škole má 9 ročníků a člení se na první stupeň a druhý stupeň. První stupeň je tvořen prvním až pátým ročníkem a druhý stupeň šestým až devátým ročníkem. V místech, kde nejsou podmínky pro zřízení všech 9 ročníků, lze zřídit základní školu, která nemá všechny ročníky. Každé pololetí se vydává žákovi vysvědčení. Hodnocení výsledků vzdělávání žáka na vysvědčení je vyjádřeno klasifikačním stupněm a to slovně nebo kombinací obou způsobů. O způsobu hodnocení rozhoduje ředitel školy se souhlasem školské rady. Dokladem o dosažení základního vzdělání je vysvědčení o úspěšném ukončení devátého, popřípadě desátého ročníku základního vzdělávání, vysvědčení o úspěšném ukončení druhého ročníku šestiletého gymnázia nebo čtvrtého ročníku osmiletého gymnázia nebo osmiletého vzdělávacího programu konzervatoře nebo vysvědčení vydané po úspěšném ukončení kurzu pro získání základního vzdělání.

Podle vyhlášky MŠMT č. 48/2005 se žákům se zdravotním postižením druhých a vyšších ročníků bezplatně poskytují základní školní potřeby v hodnotě 100 Kč na žáka za jeden školní rok (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Student se zdravotním postižením a střední škola

Cílem středního vzdělávání je podle školského zákona rozvoj vědomostí, dovedností a schopností, které student získal v základním vzdělávání a které jsou důležité pro jeho osobní rozvoj. Střední vzdělávání poskytuje studentům obsahově širší všeobecné vzdělání nebo odborné vzdělání spojené se všeobecným vzděláním a upevňuje jejich

hodnotovou orientaci. Střední vzdělávání dále vytváří předpoklady pro plnoprávný osobní a občanský život, samostatné získávání informací a celoživotní učení, pokračování v navazujícím vzdělávání a přípravu pro výkon povolání nebo pracovní činnosti.

Právní úpravu středního vzdělávání můžeme najít v ustanovení § 58–71 školského zákona a ve vyhláškách MŠMT č. 671/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o organizaci přijímacího řízení ke vzdělávání ve středních školách, a č. 177/2009 Sb., o bližších podmínkách ukončování vzdělávání ve středních školách maturitní zkouškou. Úspěšným ukončením příslušného vzdělávacího programu středního vzdělávání se dosahuje středního vzdělání, středního vzdělání s výučním listem nebo středního vzdělání s maturitní zkouškou. Ke vzdělávání ve střední škole lze přijmout uchazeče, kteří splnili povinnou školní docházku nebo úspěšně ukončili základní vzdělávání před splněním povinné školní docházky a při přijímacím řízení splnili podmínky pro přijetí prokázáním vhodných schopností, vědomostí, zájmů a zdravotní způsobilosti. Ředitel školy vyhláší jednotlivá kola přijímacího řízení, přičemž pro přijímání do prvního ročníku střední školy je povinen vyhlásit nejméně jedno kolo přijímacího řízení. V rámci přijímacího řízení může ředitel školy rozhodnout o konání přijímací zkoušky. Přihlášky ke vzdělávání ve střední škole pro první kolo přijímacího řízení podává zletilý uchazeč nebo zákonný zástupce nezletilého uchazeče na tiskopise předepsaném ministerstvem školství.

Vzdělávání se ve střední škole člení na teoretické a praktické vyučování a výchovu mimo vyučování, praktické vyučování se člení na odborný výcvik, cvičení, učební praxi a odbornou nebo uměleckou praxi a sportovní přípravu, a to podle jednotlivých oborů vzdělání. Každé pololetí se vydává žákovi vysvědčení. Hodnocení výsledků vzdělávání žáka na vysvědčení je vyjádřeno klasifikací nebo slovně nebo kombinací obou způsobů. O způsobu hodnocení rozhoduje ředitel školy se souhlasem školské rady. Vzdělávání se v oborech vzdělání vedoucích k dosažení středního vzdělání ukončuje závěrečnou zkouškou (dokladem je vysvědčení o závěrečné zkoušce), v oborech vzdělání vedoucích k dosažení středního vzdělání s výučním listem se ukončuje závěrečnou zkouškou (dokladem je vysvědčení o závěrečné zkoušce a výuční list) a v oborech vzdělání vedoucích k dosažení středního vzdělání s maturitní zkouškou se ukončuje maturitní zkouškou.

Co se týče **postavení uchazeče se zdravotním postižením**, vyhláška MŠMT č. 671/2004 Sb. stanoví, že tito uchazeči musí k přihlášce ke studiu mimo jiné předložit rozhodnutí o zdravotním znevýhodnění podle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, jsou-li osobami zdravotně znevýhodněnými, případně posudek školského poradenského zařízení o zdravotním postižení nebo zdravotním znevýhodnění uchazeče, který je zdravotně znevýhodněn, obsahující vyjádření o doporučení vhodného postupu při konání přijímací nebo talentové zkoušky.

Co se týče vyhlášky MŠMT č. 177/2009 Sb., ta pro účely maturitní zkoušky upravuje **postavení žáka s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky**. Tímto žákem se rozumí žák nebo uchazeč se zdravotním postižením nebo zdravotním znevýhodněním, kterému je na základě jeho žádosti umožněno konat maturitní zkoušku za podmínek odpovídajících jeho potřebám.

Vyhláška upravuje i **postavení asistenta**, kterým se rozumí zletilá osoba, **která poskytuje žákovi s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky podporu při konání maturitní zkoušky** v rozsahu upraveném touto vyhláškou a také tlumočnicka, kterým se rozumí zletilá osoba, která žákovi s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky tlumočí do znakového jazyka nebo dalších komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých a ze znakového jazyka nebo dalších komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých. Žák s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky musí do přihlášky k maturitní zkoušce uvést žádost o uzpůsobení podmínek pro konání společné části maturitní zkoušky. Při konání didaktického testu a písemné práce každý žák sedí v samostatné lavici. V jedné učebně může být nejvýše 17 žáků, v případě žáků s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky nejvýše 14 žáků. Žák s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky koná maturitní zkoušku za podmínek odpovídajících jeho zdravotnímu postižení nebo zdravotnímu znevýhodnění. Škola zajistí ve prospěch těchto žáků uzpůsobení pracovních listů.

K přiznání uzpůsobení podmínek pro konání maturitní zkoušky je třeba předložit odborný posudek, který vypracuje vyškolený pracovník příslušného školského poradenského zařízení (SPC nebo PPP). Posudek školského poradenského zařízení odevzdá žák řediteli školy spolu s přihláškou k maturitní zkoušce. Posudek obsahuje údaje o zařazení žáka do příslušné kategorie a skupiny podle typu vzdělávacích potřeb a míry požadovaných uzpůsobení, konkrétní popis uzpůsobení podmínek pro konání maturitní zkoušky, dále výčet kompenzačních pomůcek a specifikaci případné asistence, tlumočnických služeb a popis úprav hodnocení písemného nebo ústního projevu žáka. Posudek by měl vznikat ve spolupráci mezi školským poradenským zařízením, žákem samotným, resp. jeho zákonnými zástupci a školou žáka. Díky této spolupráci by mělo být zajištěno, aby žákovo uzpůsobení podmínek pro konání maturitní zkoušky bylo v souladu se způsobem, jakým byl do té doby vzděláván na střední škole.

Podmínky pro konání maturitní zkoušky se upraví žákovi vždy, pokud z posudku vyplývá, že zdravotní postižení nebo zdravotní znevýhodnění trvá k termínu odevzdání přihlášky déle než jeden rok. Žáci s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky se dělí do kategorií a skupin, a to na základě posudku škol-

ského poradenského zařízení. Žáci s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky mají podle závažnosti svého postižení nebo znevýhodnění **právo na úpravu prostředí, navýšení časového limitu, obsahové a formální úpravy testových materiálů, odlišnosti v hodnocení, použití kompenzačních pomůcek, tlumočení a technickou nebo speciálněpedagogickou asistenci**. S úpravami podmínek a způsobu konání zkoušek seznámí žáka s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky a zákonného zástupce tohoto nezletilého žáka ředitel školy.

Žáci s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky jsou testováni v samostatné učebně, příp. učebnách, odděleně od žáků bez uzpůsobení podmínek maturitní zkoušky, z důvodu odlišného časového limitu, používání individuálních kompenzačních pomůcek a dalších uzpůsobení podmínek konání zkoušky (např. přítomnost asistenta). **Úpravami prostředí** jsou úpravy pracovního místa (stolky s nastavitelným sklonem a výškou pracovní desky, individuální přisvětlení apod.) nebo úpravy učebny (omezení rušivých prvků, optimalizace podmínek pro odezírání, strukturalizace prostředí pro žáky s poruchami autistického spektra apod.).

Žákům s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky se **přiznává navýšení časového limitu** v rozmezí 25–100 %, podle vzdělávacích potřeb žáka. V rámci navýšeného časového limitu na každou zkoušku (např. na didaktický test) mohou mít žáci podle vlastního rozhodnutí libovolný počet individuálních přestávek o libovolné délce. Individuální přestávky nemohou mít žáci během poslechu v rámci didaktického testu z cizího jazyka.

Některé skupiny žáků pracují se zkušební dokumentací upravenou po formální nebo obsahové stránce. Formální úpravy spočívají např. ve zvětšení písma (až na 26 bodů) a řádkového prokladu, členění textu na kratší celky, zvýraznění klíčových slov, použití prvků usnadňujících orientaci na stránce, umožnění zápisu odpovědí přímo do testového sešitu. Obsah testů zůstává srovnatelný s obsahem testů pro běžnou populaci. Výjimku představují úlohy, které jsou z testů pro určité skupiny žáků zcela vyloučeny z důvodu smyslové nedostupnosti (např. úlohy vyžadující řešení v grafické podobě u žáků se zrakovým postižením nebo úlohy založené na sluchovém vnímání či jazykovém citu u žáků se sluchovým postižením). Takové úlohy jsou nahrazeny úlohami jinými, přičemž nové úlohy nemění obtížnost a v maximální možné míře zachovávají i obsahovou specifikaci testu.

Kromě běžných pomůcek, které je v průběhu maturitní zkoušky dovoleno používat (např. překladový slovník při psaní písemné práce v cizím jazyce), mohou žáci s přiznaným uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky navíc používat individuální kompenzační pomůcky. Konkrétní výčet individuálních kompenzačních pomůcek je uveden ve vyjádření školského poradenského zařízení.

Kompenzačními pomůckami jsou označovány pomůcky, přístroje a zařízení, jež pomáhají zmírnit důsledek porušené funkce nebo kompenzují funkci zcela vyřazenou. Používáním kompenzačních pomůcek nesmí žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami vzniknout neoprávněná výhoda při konání zkoušky (mezi kompenzační pomůcky proto nepatří encyklopedie, internet, mobilní telefon apod.). Rozlišují se pomůcky technické (osobní počítač, včetně speciálního softwaru a upravených komponent, optické pomůcky, TV lupa, přídavné osvětlení, polohovací lehátka, Pichtův psací stroj, sluchadlo, kochleární implantát aj.) a pomůcky didaktické (slovník synonym, slovník cizích slov, slovník výkladový, frazeologický, valenční, případně i slovník překladový apod.). Důležité je též rozdělení pomůcek na pomůcky v osobním vlastnictví žáka (speciální psací náčiní, sluchadlo, protézy apod.), za jejichž funkčnost si odpovídá žák sám, a pomůcky ve vlastnictví školy, za které zodpovídá škola.

Kritéria hodnocení výsledků zkoušek jsou shodná s kritérii hodnocení běžných žáků. Výjimku představují úpravy kritérií pro hodnocení písemné práce a ústní zkoušky u některých skupin žáků s příznáním uzpůsobením podmínek konání maturitní zkoušky. Zkoušky z českého jazyka a cizího jazyka v úpravě pro neslyšící mají z důvodu vynechání poslechu vlastní metodiku hodnocení.

Asistence speciálněpedagogická je příznána žákům s příznáním uzpůsobením podmínek pro konání maturitní zkoušky, kteří v důsledku svého postižení nemohou ani s využitím kompenzačních pomůcek samostatně vykonat maturitní zkoušku nebo některou její část. Úlohou asistenta je pomoci žákovi minimalizovat vnější překážky a důsledky postižení při zkouškové situaci. Technický asistent zodpovídá za zajištění a funkčnost technických kompenzačních pomůcek a řeší případné problémy technického charakteru. Tlumočnická tlumočí do českého znakového jazyka nebo z českého znakového jazyka nebo do dalších komunikačních systémů žákům neslyšícím a hluchoslepým (tj. žákům, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotnou komunikaci mluvenou řečí).

Jak bylo uvedeno výše, podle ustanovení § 16 školského zákona délku středního a vyššího odborného vzdělávání může ředitel školy ve výjimečných případech jednotlivým žákům nebo studentům se zdravotním postižením prodloužit, nejvýše však o 2 školní roky (Valenta, Petráš, Michalík, Hanák, 2012).

Práva a povinnosti osob účastnících se vzdělávacího procesu, výchovná opatření

Školský zákon také vymezuje v ustanovení § 21 a 22 práva a povinnosti dětí, žáků a studentů a jejich zákonných zástupců. Tyto práva a povinnosti se vztahují také na žáky se zdravotním postižením a na jejich zákonné zástupce.

Žáci a studenti mají právo na vzdělávání, na informace o průběhu a výsledcích svého vzdělávání, právo volit a být voleni do školské rady, jsou-li zletilí, zakládat v rámci školy samosprávné orgány žáků a studentů, volit a být do nich voleni, pracovat v nich a jejich prostřednictvím se obracet na ředitele školy s tím, že ředitel školy je povinen se stanovisky a vyjádřeními těchto samosprávných orgánů zabývat, vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí jejich vzdělávání, přičemž jejich vyjádřením musí být věnována pozornost odpovídající jejich věku a stupni vývoje, na informace a poradenskou pomoc školy nebo školského poradenského zařízení v záležitostech týkajících se vzdělávání. Žáci a studenti jsou naopak povinni řádně docházet do školy nebo školského zařízení a řádně se vzdělávat, dodržovat školní a vnitřní řád a předpisy a pokyny školy a školského zařízení k ochraně zdraví a bezpečnosti, s nimiž byli seznámeni, plnit pokyny pedagogických pracovníků škol a školských zařízení vydané v souladu s právními předpisy a školním nebo vnitřním řádem. Zletilí žáci a studenti jsou dále povinni informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání, dokládat důvody své nepřítomnosti ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem, oznamovat škole a školskému zařízení údaje, které jsou podstatné pro průběh vzdělávání nebo bezpečnost žáka a studenta, a změny v těchto údajích.

Zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou povinni zajistit, aby dítě a žák docházeli řádně do školy nebo školského zařízení, dále na vyzvání ředitele školy nebo školského zařízení se osobně zúčastnit projednání závažných otázek týkajících se vzdělávání dítěte nebo žáka, informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích dítěte nebo žáka nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání, dokládat důvody nepřítomnosti dítěte a žáka ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem, oznamovat škole a školskému zařízení údaje, které jsou podstatné pro průběh vzdělávání nebo bezpečnost dítěte a žáka, a změny v těchto údajích.

S vynikajícími výsledky nebo naopak s porušováním povinností stanovených školským zákonem a školním řádem ze strany žáků a studentů souvisí možnost použití výchovných opatření. **Výchovnými opatřeními jsou podle zákona pochvaly nebo jiná ocenění a kázeňská opatření.** Kázeňským opatřením je podmíněně vyloučení žáka nebo studenta ze školy nebo školského zařízení, vyloučení žáka nebo studenta ze školy nebo školského zařízení a další kázeňská opatření, která nemají právní důsledky pro žáka nebo studenta. Pochvaly, jiná ocenění a další kázeňská opatření může udělit či uložit ředitel školy nebo školského zařízení nebo třídní učitel. Ředitel školy nebo školského zařízení může v případě závažného zaviněného porušení

povinností stanovených školským zákonem nebo školním nebo vnitřním řádem rozhodnout o podmíněném vyloučení nebo o vyloučení žáka nebo studenta ze školy nebo školského zařízení. V rozhodnutí o podmíněném vyloučení stanoví ředitel školy nebo školského zařízení zkušební lhůtu, a to nejdéle na dobu jednoho roku. Dopustí-li se žák nebo student v průběhu zkušební lhůty dalšího zaviněného porušení povinností stanovených školským zákonem nebo školním nebo vnitřním řádem, může ředitel školy nebo školského zařízení rozhodnout o jeho vyloučení. Žáka lze podmíněně vyloučit nebo vyloučit ze školy pouze v případě, že splnil povinnou školní docházku (jedná se tedy o případy na středních školách). Zvláště hrubé slovní a úmyslné fyzické útoky žáka nebo studenta vůči pracovníkům školy nebo školského zařízení se vždy považují za závažné zaviněné porušení povinností stanovených školským zákonem. O podmíněném vyloučení nebo o vyloučení žáka či studenta musí ředitel školy nebo školského zařízení rozhodnout do dvou měsíců ode dne, kdy se o provinění žáka nebo studenta dozvěděl, nejpozději však do jednoho roku ode dne, kdy se žák nebo student provinění dopustil.

6 ŠKOLSKÁ PORADENSKÁ ZAŘÍZENÍ

Úvod

V rámci této části textu se dozvíte základní informace o právní úpravě postavení školských poradenských zařízení, jejich úkolech a činnostech ve vztahu k dítěti se zdravotním postižením, procesu poskytování poradenských služeb, činnostech PPP a SPC, žádosti o poskytování poradenských služeb, tzv. informovaném souhlasu, práci se žákem, zprávě z vyšetření a jednotlivých doporučeních týkajících se vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.

Právní úprava školských poradenských zařízení

Vznik poradenských pracovišť přímo vázaných na potřeby žáků se zdravotním postižením je spojen s vyhláškou MŠMT č. 399/1991 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách. Tento právní předpis založil postupný rozvoj speciálních poradenských pracovišť, zaměřených zejména na potřeby této skupiny žáků. V současné době najdeme základ právní úpravy školských poradenských zařízení v ustanovení § 7 odst. 5, podle kterého do skupiny školských poradenských zařízení spadají zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, školská poradenská zařízení, školská zařízení pro zájmové a další vzdělávání, školská účelová zařízení, školská výchovná a ubytovací zařízení, zařízení školního stravování a školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a školská zařízení pro preventivně výchovnou péči. Samotné **postavení školských poradenských zařízení (dále jen ŠPZ) vymezuje ustanovení § 116 školského zákona**, podle kterého ŠPZ zajišťují pro děti, žáky a studenty a jejich zákonné zástupce, pro školy a školská zařízení informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost, poskytují odborné speciálněpedagogické a pedagogicko-psychologické služby, preventivně výchovnou péči a napomáhají při volbě vhodného vzdělávání dětí, žáků nebo studentů a přípravě na budoucí povolání. ŠPZ mají za povinnost spolupracovat s orgány sociálněprávní ochrany dětí a orgány péče o mládež a rodinu, poskytovateli zdravotních služeb, popřípadě s dalšími orgány a institucemi. V ustanovení § 121 odst. 1 školského zákona je potom stanoveno, že ministerstvo školství stanoví prováděcím právním předpisem typy školských zařízení a podrobnosti o obsahu a rozsahu jejich činnosti, organizaci a podmínkách provozu, kritéria pro zařazování nebo umístování dětí, žáků a studentů, popřípadě dalších uživatelů služeb, nebo o ukončení umístění, o podmínkách, za nichž lze školské služby poskytovat veřejnosti, a o podmínkách úhrady za školské služby a o poskytování poradenských služeb ve školách a ŠPZ. Podle ustanovení § 181 odst. 1 školského zákona kraj v samostatné působnosti je povinen zajistit podmínky pro uskutečňování středního a vyššího odborného vzdě-

lávání, vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním, dále jazykového, základního uměleckého a zájmového vzdělávání a pro výkon ústavní výchovy za tímto účelem zřizovatelem mateřských, základních, středních školy a školských zařízení pro žáky se zdravotním postižením a základních škol speciálních. Tyto instituce může kraj i rušit. Podle ustanovení § 181 odst. 2 kraj může dále zřizovat školská zařízení a školy a školská zařízení, které jinak zřizuje obec nebo ministerstvo, pokud kraj prokáže potřebné finanční, materiálové a personální zabezpečení této školy nebo školského zařízení (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Úkoly a činnost ŠPZ ve vztahu k dětem, žákům a studentům se speciálními vzdělávacími potřebami podle školského zákona

Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na poradenskou pomoc školy a ŠPZ. **ŠPZ zjišťuje speciální vzdělávací potřeby dětí, žáků a studentů.** Ředitel školy může zřídit funkci asistenta pedagoga, přičemž v případě dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním je nezbytné vyjádření ŠPZ.

Ředitel školy může mimořádně nadaného žáka na žádost jeho zákonných zástupců přeradit do vyššího ročníku bez absolvování předchozího ročníku. Součástí žádosti zákonných zástupců nadaného žáka, který plní povinnou školní docházku, je vyjádření ŠPZ a poskytovatele zdravotních služeb, tzn. registrujícího praktického lékaře pro děti a dorost.

Ředitel školy může s písemným doporučením ŠPZ povolit nezletilému žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami nebo s mimořádným nadáním vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu.

O přijetí dítěte se zdravotním postižením rozhodne ředitel mateřské školy na základě písemného vyjádření ŠPZ, popřípadě také registrujícího praktického lékaře pro děti a dorost. Ředitel mateřské školy může po předchozím upozornění písemně oznámeném zákonnému zástupci dítěte rozhodnout o ukončení předškolního vzdělávání, jestliže ukončení doporučí v průběhu zkušebního pobytu dítěte lékař nebo ŠPZ.

Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad. Dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června příslušného školního roku, může být přijato k plnění povinné školní docházky již v tomto školním roce, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce. Podmínkou přijetí dítěte narozeného v období od září do konce prosince k plnění povinné školní docházky je také doporučující vyjádření ŠPZ, podmínkou přijetí dítěte narozeného od ledna do konce června pak doporučujícími vyjádřeními ŠPZ a odborného lékaře, která k žádosti přiloží zákonný zástupce.

Není-li dítě po dovršení šestého roku věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte do 31. května kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného ŠPZ nebo odborného lékaře.

Žádost zákonného zástupce o individuální vzdělávání musí obsahovat vyjádření ŠPZ.

Dítěti s hlubokým mentálním postižením stanoví krajský úřad místně příslušný podle místa trvalého pobytu dítěte se souhlasem zákonného zástupce dítěte takový způsob vzdělávání, který odpovídá duševním a fyzickým možnostem dítěte, a to na základě doporučujícího posouzení odborného lékaře a ŠPZ. Krajský úřad zároveň zajistí odpovídající pomoc při vzdělávání dítěte, zejména pomoc pedagogickou a metodickou. Dojde-li ke změně duševních a fyzických možností dítěte, krajský úřad způsob vzdělávání odpovídajícím způsobem upraví.

O **zařazování žáků do přípravné třídy základní školy** rozhoduje ředitel školy na žádost zákonného zástupce dítěte a na základě písemného doporučení ŠPZ. Obsah vzdělávání v přípravné třídě je součástí školního vzdělávacího programu.

Žáci s těžkým mentálním postižením, žáci s více vadami a žáci s autismem se mohou vzdělávat v základní škole speciální, a to se souhlasem zákonného zástupce a na základě písemného doporučení odborného lékaře a ŠPZ.

O zařazení dítěte do třídy přípravného stupně základní školy speciální rozhoduje ředitel školy na žádost zákonného zástupce a na základě písemného doporučení ŠPZ. Ředitel školy může převést žáka do vzdělávacího programu základního vzdělávání pro žáky se zdravotním postižením nebo do vzdělávacího programu základní školy speciální na základě písemného doporučení ŠPZ a pouze s předchozím písemným souhlasem zákonného zástupce žáka.

Žáci a studenti mají právo na informace a poradenskou pomoc školy nebo ŠPZ v záležitostech týkajících se vzdělávání podle tohoto zákona (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Činnost ŠPZ ve vztahu k dětem, žákům a studentům se speciálními vzdělávacími potřebami

SPC musí spolupracovat se školou při **poskytování vyrovnávacích opatření**. Škola tato opatření poskytuje na základě pedagogického posouzení vzdělávacích potřeb žáka, průběhu a výsledků jeho vzdělávání, popřípadě ve spolupráci se školským poradenským zařízením.

SPC musí spolupracovat se školou při poskytování podpůrných opatření. Škola tato opatření poskytuje na základě pedagogického posouzení vzdělávacích potřeb

žáka, průběhu a výsledků jeho vzdělávání, popřípadě ve spolupráci se školským poradenským zařízením.

SPŽ stanovují speciální vzdělávací potřeby. Speciální vzdělávání se potom poskytuje žákům, u kterých byly speciální vzdělávací potřeby zjištěny na základě speciálněpedagogického, popřípadě psychologického vyšetření školským poradenským zařízením a jejich rozsah a závažnost je důvodem k zařazení žáků do režimu speciálního vzdělávání. Na základě posudku SPC je možné výjimečné vzdělávání žáka bez zdravotního postižení (se zdravotním znevýhodněním) po nezbytně nutnou dobu ve škole (třídě či skupině) pro žáky se zdravotním postižením.

Doporučení ŠPZ je klíčové pro zpracování individuálního vzdělávacího plánu.

Individuální vzdělávací plán vychází ze školního vzdělávacího programu příslušné školy, závěrů speciálněpedagogického vyšetření, popřípadě psychologického vyšetření ŠPZ, doporučení registrujícího praktického lékaře pro děti a dorost nebo odborného lékaře nebo dalšího odborníka a vyjádření zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka. Je závazným dokumentem pro zajištění speciálních vzdělávacích potřeb žáka. Za zpracování, ale i následné změny individuálního vzdělávacího plánu odpovídá ředitel školy. Individuální vzdělávací plán se vypracovává ve spolupráci se ŠPZ a zákonným zástupcem žáka nebo zletilým žákem. Individuální vzdělávací plán obsahuje i závěry speciálněpedagogických, popřípadě psychologických vyšetření. ŠPZ sleduje a dvakrát ročně vyhodnocuje dodržování postupů a opatření stanovených v individuálním vzdělávacím plánu a poskytuje žákovi, škole i zákonnému zástupci žáka poradenskou podporu. V případě nedodržování stanovených opatření informuje o této skutečnosti ředitele školy.

Zařazení žáka se zdravotním postižením do některé formy speciálního vzdělávání provádí ředitel školy na základě doporučení ŠPZ, jehož součástí je i navržení míry podpůrných opatření (a dále i souhlasu zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka).

Před případným zařazením žáka do školy, třídy nebo skupiny zřízené pro žáky se zdravotním postižením nebo do vzdělávacího programu upraveného pro žáky se zdravotním postižením je možno využít tzv. diagnostického pobytu v těchto druzích škol či vzdělávacích programů. O průběhu tohoto pobytu vydá ŠPZ zprávu žákovi (zákonnému zástupci) a doporučení, které obsahuje návrhy vzdělávání žáka. Zpráva i doporučení se vydávají nejpozději do 30 dnů po skončení diagnostického pobytu. Dojde-li k významné změně speciálních vzdělávacích potřeb žáka se zdravotním postižením, ŠPZ přezkoumá zařazení tohoto žáka do režimu speciálního vzdělávání a případně navrhne úpravu tohoto režimu. V případě přeřazení do jiného vzdělávacího programu zařadí ředitel školy žáka do ročníku, který odpovídá jeho dosaženým znalostem a dovednostem (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Proces poskytování poradenských služeb

Ve školském zákonu a prováděcích vyhláškách jsou uvedena výhradně hmotněprávní pravidla, čímž máme na mysli výčet úkolů školských poradenských pracovišť. Další pravidla obsahuje vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb., o poradenských službách ve školách a školských zařízeních, která obsahuje i rámec vztahů mezi subjekty poradenství. Tato vyhláška upravuje obsah, rozsah činnosti, podmínky provozu těchto zařízení, jakož i podmínky poskytování poradenských služeb ve školách a ŠPZ.

Poradenské služby ve školách a ŠPZ jsou poskytovány dětem, žákům, studentům, jejich zákonným zástupcům, školám a školským zařízením. ŠPZ a školy poskytují bezplatně standardní poradenské služby uvedené v přílohách č. 1 až 3 k vyhlášce MŠMT č. 72/2005 Sb., a to na žádost žáků, jejich zákonných zástupců, škol nebo školských zařízení. **Podmínkou poskytnutí poradenské služby je písemný souhlas žáka, v případě nezletilého žáka písemný souhlas jeho zákonného zástupce.** Souhlasu není třeba v případech stanovených zvláštními právními předpisy. Tomuto souhlasu musí předcházet poskytnutí informace zákonnému zástupci žáka o všech podstatných náležitostech poskytované poradenské služby, zejména o povaze, rozsahu, trvání, cílech a postupech poskytované poradenské služby, prospěchu, který je možné očekávat, a o všech předvídatelných důsledcích, které mohou vyplynout z poskytování poradenské služby, i možných následcích v případě, pokud tato služba nebude poskytnuta, právech a povinnostech spojených s poskytováním poradenských služeb, včetně práva žádat kdykoli poskytnutí poradenské služby znovu.

Poradenská služba se začne poskytovat bez zbytečného odkladu, nejpozději však do tří měsíců ode dne přijetí žádosti. Této lhůty se nemůže dovolávat žadatel, který neposkytuje součinnost potřebnou ke splnění účelu poradenské služby. Kričovská poradenská intervence, kterou se poskytuje pomoc v naléhavých ohrožujících situacích, zejména při ohrožení života a dalších práv žadatele, se poskytuje bezprostředně po přijetí žádosti.

Výsledkem psychologické a speciálněpedagogické diagnostiky je zpráva z vyšetření a doporučení obsahující návrhy úprav ve vzdělávání žáka. Zpráva i doporučení se vydávají nejpozději do 30 dnů ode dne ukončení vyšetření. Doporučení vyplývající z provedené psychologické nebo speciálněpedagogické diagnostiky je platné po dobu určitou odpovídající jejich účelu. Pokud jde o doporučení k zařazení žáka do školy nebo vzdělávacího programu pro žáky se zdravotním postižením, potom je doporučení platné nejvýše po dobu jednoho roku. V obou případech před skončením platnosti doporučení vyrozumí SPC zákonného zástupce žáka o potřebě nové diagnostiky.

Při vydání zprávy a doporučení je žák, v případě žáka, který má zákonného zástupce, též jeho zákonný zástupce, informován o obsahu doporučení způsobem srozumitelným pro nejširší možný okruh osob. **Žák nebo jeho zákonný zástupce potvrzuje svým podpisem, že doporučení s ním bylo projednáno**, že porozuměl jeho povaze a obsahu a případně že k němu uplatňuje výhrady spolu s jejich upřesněním.

ŠPZ vede dokumentaci o vyšetření, jeho výsledcích a poskytnuté péči individuální i skupinové, o poskytnutí informace zákonnému zástupci žáka a potvrzení (před zahájením poskytování poradenské služby a při sdělování výsledků, tj. doporučení), o spolupráci se školami a školskými zařízeními (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Rozsah a obsah činnosti ŠPZ a jejich vymezení

Obsahem poradenských služeb je:

- vytváření vhodných podmínek pro zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj žáků, pro rozvoj jejich osobnosti před zahájením vzdělávání a v průběhu vzdělávání,
- naplňování vzdělávacích potřeb a rozvíjení schopností, dovedností a zájmů před zahájením a v průběhu vzdělávání,
- prevence a řešení výukových a výchovných obtíží, sociálněpatologických jevů (zejména šikany a jiných forem agresivního chování, zneužívání návykových látek) a dalších problémů souvisejících se vzděláváním a s motivací k překonávání problémových situací,
- vytváření vhodných podmínek, forem a způsobů integrace žáků se zdravotním postižením k vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšího profesního uplatnění,
- vytváření vhodných podmínek, forem a způsobů práce pro žáky, kteří jsou příslušníky národnostních menšin nebo etnických skupin,
- vytváření vhodných podmínek, forem a způsobů práce pro žáky nadané a mimořádně nadané,
- rozvíjení pedagogicko-psychologických a speciálněpedagogických znalostí a profesních dovedností pedagogických pracovníků ve školách a školských zařízeních,
- zmírňování důsledků zdravotního postižení a prevenci jeho vzniku (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Pedagogicko-psychologická poradna

Poradna poskytuje služby pedagogicko-psychologického a speciálněpedagogického poradenství a pedagogicko-psychologickou pomoc při výchově a vzdělávání žáků. Činnost poradny se uskutečňuje ambulantně na pracovišti poradny a návštěvami zaměstnanců právnické osoby vykonávající činnost poradny ve školách a školských zařízeních.

Poradna:

- zjišťuje pedagogicko-psychologickou připravenost žáků na povinnou školní docházku a vydává o ní zprávu, doporučuje zákonným zástupcům a řediteli školy návrhy podpůrných nebo vyrovnávacích opatření, zařazení do vzdělávacího programu přizpůsobeného vzdělávacím potřebám žáka, případně zařazení do školy a třídy odpovídající vzdělávacím potřebám žáka, spolupracuje při přijímání žáků do škol, provádí psychologická a speciálněpedagogická vyšetření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami,
- zjišťuje speciální vzdělávací potřeby žáků škol a na základě výsledků psychologické a speciálně-pedagogické diagnostiky vypracovává odborné posudky a návrhy podpůrných nebo vyrovnávacích opatření pro školy a školská zařízení, včetně posudků pro účely uzpůsobení podmínek pro konání maturitní zkoušky a jednotlivé zkoušky, která svým obsahem a formou odpovídá zkoušce maturitní zkoušky,
- poskytuje poradenské služby žákům se zvýšeným rizikem školní neúspěšnosti nebo vzniku problémů v osobnostním a sociálním vývoji (zákonným zástupcům, pedagogickým pracovníkům), včetně služeb zaměřených na vyjasňování osobních perspektiv žáků,
- poskytuje metodickou podporu škole,
- prostřednictvím metodika prevence zajišťuje prevenci sociálněpatologických jevů, realizaci preventivních opatření a koordinaci školních metodiků prevence (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Speciálněpedagogické centrum (SPC)

SPC poskytuje poradenské služby při výchově a vzdělávání žáků se zdravotním postižením, jakož i dětí s hlubokým mentálním postižením, v odůvodněných případech, zejména pochybnostech, zda se jedná o žáka se zdravotním postižením nebo zdravotním znevýhodněním, také při výchově a vzdělávání žáků se zdravotním znevýhodněním. Jedno centrum poskytuje poradenské služby v rozsahu odpovídajícím jednomu nebo více druhům zdravotního postižení. **Žákům základních škol speciálních a školských zařízení jsou poradenské služby centra poskytovány pouze v rámci diagnostiky a kontrolní diagnostiky**, v odůvodněných případech i v rámci speciální individuální nebo skupinové péče, kterou nezajišťuje škola nebo školské zařízení, kde je žák zařazen.

Činnost centra se uskutečňuje ambulantně na pracovišti centra a návštěvami pedagogických pracovníků centra ve školách a školských zařízeních, případně v rodinách a v zařízeních pečujících o žáky se zdravotním postižením.

SPC dále:

- zjišťuje speciální připravenost žáků se zdravotním postižením na povinnou školní docházku a speciální vzdělávací potřeby žáků se zdravotním postižením a žáků se zdravotním znevýhodněním, zpracovává odborné podklady pro integraci těchto žáků a pro jejich zařazení a přeřazení do škol a školských zařízení a pro další vzdělávací opatření,
- připravuje posudky pro účely uzpůsobení maturitní zkoušky a jednotlivé zkoušky, která svým obsahem a formou odpovídá zkoušce maturitní zkoušky, u žáků a uchazečů se zdravotním postižením,
- zajišťuje speciálněpedagogickou péči a vzdělávání pro žáky se zdravotním postižením a žáky se zdravotním znevýhodněním, kteří jsou integrováni nebo kterým je stanoven jiný způsob plnění povinné školní docházky,
- vykonává speciálněpedagogickou a psychologickou diagnostiku a poskytuje poradenské služby se zaměřením na pomoc při řešení problémů ve vzdělávání, v psychologickém a sociálním vývoji žáků se zdravotním postižením a žáků se zdravotním znevýhodněním, na zjištění individuálních předpokladů a vytváření podmínek pro uplatňování a rozvíjení schopností, nadání a na začleňování do společnosti,
- poskytuje pedagogickým pracovníkům a zákonným zástupcům poradenství v oblasti vzdělávání žáků se zdravotním postižením, případně také se zdravotním znevýhodněním,
- poskytuje metodickou podporu škole (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Škola

V rámci školy zabezpečuje ředitel poskytování poradenských služeb zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem prevence, kteří spolupracují zejména s třídními učiteli, učiteli výchov, případně s dalšími pedagogickými pracovníky školy. Poskytování poradenských služeb ve škole může být zajišťováno i školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem. Škola zajišťuje poradenské služby v rozsahu odpovídajícím počtu a vzdělávacím potřebám žáků školy, služby jsou zaměřené na:

- prevenci školní neúspěšnosti,
- primární prevenci sociálněpatologických jevů,
- kariérové poradenství integrující vzdělávací, informační a poradenskou podporu k vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění,
- odbornou podporu při integraci a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků z jiného kulturního prostředí a žáků se sociálním znevýhodněním,
- péči o vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků,

- průběžnou a dlouhodobou péčí o žáky s výchovnými či výukovými obtížemi a vytváření předpokladů pro jejich snižování a metodickou podporu učitelům při aplikaci psychologických a speciálněpedagogických poznatků a dovedností do vzdělávací činnosti školy (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Standardní činnosti SPC

Vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb. uvádí výčet činností (služeb), které poskytují centra jednotlivým žákům s daným zdravotním postižením, ale i jejich zákonným zástupcům, školám a školským zařízení. Jedná se o tyto činnosti:

- vyhledávání žáků se zdravotním postižením
- komplexní diagnostika žáka (speciálněpedagogická a psychologická),
- tvorba plánu péče o žáka (strategie komplexní podpory žáka, pedagogicko-psychologické vedení apod.),
- přímá práce se žákem (individuální a skupinová),
- včasná intervence,
- konzultace pro zákonné zástupce, pedagogické pracovníky, školy a školská zařízení,
- sociálněprávní poradenství (sociální dávky, příspěvky apod.),
- krizová intervence,
- metodická činnost pro zákonné zástupce, pedagogy (podpora při tvorbě individuálního vzdělávacího plánu),
- kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením,
- zapůjčování odborné literatury,
- zapůjčování rehabilitačních a kompenzačních pomůcek podle potřeb žáků,
- ucelená rehabilitace pedagogicko-psychologickými prostředky,
- pomoc při integraci žáků se zdravotním postižením do mateřských, základních a středních škol, instruktáž a úprava prostředí,
- všestranná podpora optimálního psychomotorického a sociálního vývoje žáků se zdravotním postižením v duchu tzv. ucelené rehabilitace (využívání prostředků pedagogicko-psychologických, léčebných, sociálních a pracovních), tj. zajištění komplexní péče zaměřené nejen na žáka s postižením, ale na celou jeho rodinu,
- vedení dokumentace centra a příprava dokumentů pro správní řízení,
- koordinace činností s poradenskými pracovníky škol, s poradnami a středisky výchovné péče,
- zpracování návrhů k zařazení do režimu vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami,
- zpracování návrhů individuálních vzdělávacích plánů,
- tvorba, návrhy a nabídka speciálních pomůcek podle individuálních potřeb žáků (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Činnosti jednotlivých pracovníků SPC

V týmech SPC působí speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci. Tyto týmy mohou být doplňovány dalšími odbornými pracovníky podle druhu a stupně zdravotního postižení klientů. Všichni odborní pracovníci SPC se musí orientovat v problematice postižení, kterému se konkrétní SPC věnuje, ale také v problematice žáků se speciálními vzdělávacími potřebami obecně a nemohou se opírat pouze o poznatky, které získali studiem na vysoké škole. Je vhodné, aby měli i osobní zkušenosti a praxi získanou při práci se žáky přímo ve školách, ve volnočasových aktivitách, případně v občanských sdruženích. Odborníci v SPC musí svoji činnost vykonávat podle poznatků ve vědě i v praxi a nezbytně nutnou podmínkou je také průběžné vzdělávání. Nezanedbatelnou podmínkou úspěšné práce je i schopnost pracovat v týmu.

Mezi obvyklé činnosti speciálního pedagoga SPC patří:

- speciálněpedagogická diagnostika žáka (včetně logopedické diagnostiky),
- posouzení způsobilosti k zahájení školní docházky, návrh odložení školní docházky v rámci správního řízení,
- tvorba plánu péče o žáka (strategie komplexní podpory žáka, speciálněpedagogické vedení),
- přímá práce se žákem – individuální nebo skupinová (reedukace),
- včasná intervence,
- konzultace pro zákonné zástupce, pedagogické pracovníky škol a školských zařízení,
- metodická činnost pro zákonné zástupce, pedagogy (podpora při tvorbě individuálního vzdělávacího plánu),
- kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním,
- pomoc při integraci žáků se zdravotním postižením do mateřských, základních a středních škol (instruktáž a návrh úpravy prostředí),
- všestranná podpora optimálního psychomotorického a sociálního vývoje žáků se zdravotním postižením v duchu tzv. ucelené rehabilitace (využívání prostředků pedagogicko-psychologických, léčebných, sociálních a pracovních, tj. zajištění komplexní péče zaměřené nejen na žáka s postižením, ale na celou jeho rodinu),
- vedení dokumentace centra a příprava dokumentů pro správní řízení,
- koordinace činností s poradenskými pracovníky škol, s pedagogicko-psychologickými poradnami a středisky výchovné péče,
- zpracování návrhů k zařazení do režimu vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami,
- zpracování návrhů individuálních vzdělávacích plánů,

- tvorba, návrhy a nabídka speciálních pomůcek podle individuálních potřeb žáků, seznámení s metodikou práce s dětmi s konkrétními speciálními vzdělávacími potřebami,
- podpora a pomoc rodičům při výchově dítěte a stimulaci jeho vývoje v rodině,
- pomoc při výběru vhodných hraček a stimulačních pomůcek,
- pomoc při výběru školy,
- přímá práce s dítětem dle potřeb klientů a zaměření SPC (rozvoj komunikace, včetně alternativní komunikace, bazální stimulace, smyslová výchova, rozvoj hrubé a jemné motoriky, systematický rozvoj obecných rozumových předpokladů, rozvoj sebeobsluhy, nácvik prvního čtení, využití prvků ergoterapie, arteterapie, využití počítače, speciální výukové programy apod.).

Mezi obvyklé činnosti psychologa v SPC patří:

- vývojové hodnocení a doporučení stimulačních opatření,
- posouzení způsobilosti k zahájení školní docházky, návrh odložení školní docházky v rámci správního řízení,
- diagnostika dětí se zrakovým, řečovým, mentálním, tělesným i kombinovaným postižením, včetně těžké a hluboké vývojové retardace, diagnostika autismu,
- diagnostika v rodinném prostředí (u malých či významně handicapovaných dětí),
- diagnostika disharmonického vývoje osobnosti,
- přímá práce s dětmi, žáky, studenty formou psychoterapeutického působení (podle možností SPC a profesních kompetencí konkrétního psychologa),
- práce s rodinou na optimalizaci výchovných přístupů a klimatu rodiny,
- pomoc při integraci žáků se zdravotním postižením do mateřské, základní či střední školy, při výběru vhodné školy a zajištění potřebných podmínek,
- kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním,
- dlouhodobý kontakt s vyučujícími a řediteli škol, osobní návštěvy ve školách,
- skupinové činnosti s dětmi, žáky, studenty (podle zaměření a možností SPC),
- zpracovávání podkladů pro vzdělávací opatření.

Mezi běžné činnosti sociálního pracovníka SPC patří:

- individuální konzultace a podpora,
- návštěvy v rodinách,
- sociální poradenství,
- pomoc s výběrem rehabilitačních a kompenzačních pomůcek,
- zprostředkování kontaktů s odborníky (informace o možnosti zajištění odborné péče – např. rehabilitační),

- pomoc při výběru kompenzačních pomůcek,
- další informační služby – přehled institucí poskytujících pomoc a podporu zdravotně postiženým, sociálněprávní legislativu,
- vedení dokumentace centra a příprava dokumentů pro správní řízení,
- vedení archivu SPC (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Žádost o službu SPC

SPC poskytuje své služby na základě žádosti zákonných zástupců. Tato žádost je následně vedena jako součást dokumentace a měla by obsahovat kromě základních údajů o dítěti, žákovi nebo studentovi také informace, o jaký druh poskytované služby má zadavatel zájem (vstupní vyšetření, kontrolní vyšetření, komplexní speciálněpedagogické, psychologické, logopedické, jiné), a upřesnění důvodu návštěvy klienta. **Důležité je určit i cíle vyšetření, k čemu má sloužit a co na něj bude navazovat.** Pracovník SPC, který přijímá žádost o službu, by měl zjistit, zda okruh požadavků klienta (jeho zákonného zástupce) spadá do náplně činnosti daného SPC. Může se jednat i o požadavek, který bude posléze směřován do dalšího školského poradenského zařízení (např. PPP), případně o problém, který je v gesci jiných poradenských systémů (např. zdravotnictví). Aby byl problém dítěte, žáka, studenta řešen co nejlepším způsobem, je třeba, aby rodiče vnímali služby SPC jako aktivitu, která jim a jejich dětem se speciálními vzdělávacími potřebami přinese požadovanou podporu. K dosažení tohoto cíle **je nutné, aby rodič vnímal pracovníky SPC jako partnery a aktivně s nimi spolupracoval.** SPC by měla být pro rodinu důvěrným partnerem a pomocníkem v překonání všech problémů, které s sebou život s dítětem se zdravotním postižením přináší. Včasná odborná péče, kterou pracovníci center dětem, žákům, studentům poskytnou, je nutná pro jejich vzdělávání a osobnostní rozvoj.

Pracovníci SPC musí respektovat právo zákonných zástupců a zletilých studentů, kteří jsou jejich klienty, na podrobné informace o účelu, průběhu a postupech vyšetření a o službách, které jim mohou být nabídnuty. Pokud se jedná o první kontakt a převzetí klienta do péče SPC, je třeba v rámci žádosti o službu:

- upřesnit zakázku a důvod návštěvy v SPC (vstupní informace od rodičů),
- podrobně informovat zákonné zástupce nebo zletilé klienty o službách SPC a dát jim poté podepsat informovaný souhlas (s převzetím do péče, vyšetřením a uchováváním citlivých údajů),
- zpracovat anamnestické údaje (anamnéza rodinná, osobní, školní),
- založit spis, jehož součástí je i zdravotní dokumentace (získaná od rodičů) a výsledky vyšetření, která budou probíhat na pracovišti SPC.

Při opakovaných návštěvách stačí v žádosti o službu přesně popsat zakázku, podle potřeby předat potřebné informace, dát zákonným zástupcům nebo zletilému klientovi podepsat informovaný souhlas a doplnit spisovou dokumentaci (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Informovaný souhlas

SPC má za povinnost seznámit žáka nebo jeho zákonného zástupce s průběhem a postupy při vyšetření, s možnými okolnostmi, které mohou ze závěrů a doporučení v pozitivním i negativním smyslu vyplývat. **Informovaný souhlas spočívá ve vlastním rozhodnutí klienta projeveném navenek bez jakéhokoliv nátlaku na jeho osobu.** Abychom mohli projev vůle klienta považovat za souhlas skutečně informovaný, musí mu být předány veškeré informace o vyšetření a skutečnostech, které z něj vyplývají pro obě strany poradenského vztahu. Informovaný souhlas spočívá ve svobodném projevu vůle vyjádřeném podpisem zletilého žáka nebo zákonného zástupce s realizací vyšetření v SPC. Poradenský pracovník musí popsat průběh vyšetření a informovat o postupech, které při vyšetření bude provádět. Nezbytné je sdělit důsledky vyšetření, tedy možné pozitivní i negativní dopady vyšetření a jeho závěrů. Žák nebo jeho zákonný zástupce musí znát také možná rizika a případně komplikace vyplývající z vyšetření. Vždy je nutné také informovat o náhradních způsobech řešení pro případ odmítnutí pomoci a doporučení. Klient musí dostat dostatek času pro rozhodnutí a naopak pracovník SPC musí získat jistotu, že informace podal srozumitelně a že je žák nebo jeho zákonný zástupce jednoznačně pochopil. Všechny tyto informace musí být poskytnuty bez nátlaku a časové tísně, aby institut informovaného souhlasu nemohl být v budoucnu jakkoliv zpochybněn.

Ve výše uvedených souvislostech je **povinností SPC prokázat existenci platného informovaného souhlasu** a v odůvodněných případech informovat orgány oddělení sociálněprávní ochrany dítěte příslušného městského úřadu a Policie České republiky. Naopak žák a jeho zákonný zástupce mají právo na důstojné zacházení, právo odmítnout poskytnutí informací dalším osobám (pracovníci SPC jsou povinni ctít právo na nezveřejnění a nepředávání informací o klientovi třetím osobám, výjimkou jsou pouze okolnosti, kdy jsou pracovníci SPC povinni informovat orgány sociálněprávní ochrany dítěte příslušného městského úřadu a Policie České republiky), právo na odmítnutí poradenské péče (zletilý žák nebo zákonný zástupce je oprávněn, a to i v průběhu poskytované péče, tuto péči SPC odmítnout) (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Práce se žákem a jeho zákonným zástupcem

Vzhledem ke specifickému zaměření práce SPC musí být práce se žákem a jeho zákonným zástupcem založena na individuálním přístupu. **Klientem SPC není jen žák, ale také jeho zákonný zástupce a pedagogové ve školách.** Zákonný zástupce

žáka se speciálními vzdělávacími potřebami (případně zletilý klient) přichází do SPC zpravidla na základě vlastního rozhodnutí, což nutně znamená, že je nezbytné ho trpělivě vyslechnout a nenásilně jej směřovat k analýze, resp. identifikaci problému. Klient však nemusí přijít pouze z vlastní vůle. Může sice přijít osobně, avšak může být někým nasměrován a jeho rozhodnutí požádat o poradenskou pomoc může být často nejisté. Na základě klientem sdělených informací, s využitím vlastních závěrů a s ohledem na zkušenosti pracovníků SPC je třeba zhodnotit situaci a společně posoudit možnosti řešení. Po domluvě se zákonnými zástupci, se zletilými klienty, případně po konzultaci s dalšími odborníky je navrženo pro danou situaci nejlepší a naplnitelné řešení. Jde-li o řešení problémů dlouhodobějšího charakteru, je vhodné rozdělit společné snažení do etap. Jejich postupné a relativně snadnější uskutečnění bude pozitivně motivovat všechny účastníky poradenského procesu. Obecně lze rozdělit práci se žákem na přímou a nepřímou (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Přímá práce se žákem

Dítě, žák, student přichází na vyšetření do SPC, případně pokud to okolnosti nedovolují (problémy v chování, adaptační obtíže, těžké kombinované postižení apod.), je vyšetřen v domácím prostředí. Vyšetření musí být vedeno odborníkem pro danou oblast zdravotního postižení, a to přiměřeným způsobem a metodami odpovídajícími nejnovějším vědeckým poznatkům. **Podle závěrů vyšetření je navržena přiměřená míra podpurných opatření, která budou uplatňována při vzdělávání.** Je posouzeno odpovídající zařazení do vzdělávacího procesu, případně sděleno další doporučení související s profesní orientací žáka, včetně doporučení k uzpůsobení maturitní zkoušky apod. Na vyšetření pak přímo navazuje sestavení plánu péče a vytvoření plánu komplexní podpory dítěte, žáka, studenta v rámci stanovené míry podpurných opatření. Žák nebo jeho zákonný zástupce je s těmito plány seznámen a jsou vytyčeny fáze jeho přímé podpory v následujícím období. Pokud to situace vyžaduje, dochází dítě, žák, student do SPC na různé individuální či skupinové aktivity, které jsou zaměřeny na zmírnění jeho postižení a případné znovuzískání určitých znalostí. Se zákonnými zástupci, případně zletilými klienty je také podrobně rozebrán další postup při vzdělávání, sestavení individuálního vzdělávacího plánu, kariérové poradenství, řešení atmosféry v třídním kolektivu apod.

V případě zařazení dítěte, žáka, studenta do školy formou individuální integrace je mu nadále poskytována podpora i při výjezdech na tyto školy (zpravidla dvakrát do roka), kde je konzultován individuální plán, poskytována metodická pomoc a poradenská podpora jednotlivým učitelům podílejícím se na jeho vzdělávání (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Nepřímá práce se žákem

Do nepřímé práce řadíme veškeré činnosti, které jsou vykonávány bez přítomnosti dítěte, žáka, studenta, avšak s ním přímo či nepřímo souvisejí. Mezi tyto zpravidla činnosti patří:

- příprava podkladů a zpracování zpráv z vyšetření,
- koordinace činností s poradenskými pracovníky škol, s pedagogicko-psychologickými poradnami a středisky výchovné péče,
- osvětová činnost,
- tvorba pomůcek a jejich zapůjčování, včetně zapůjčování literatury,
- vedení dokumentace a archivu SPC (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Zpráva z vyšetření

Na závěr každého vyšetření ve speciálněpedagogickém centru se zpracovává zpráva z vyšetření. Rozdíl mezi zprávami je dán:

- podle objednatele (rodiče, škola, lékař...),
- podle účelu,
- podle odborníka, kterému je určena.

Pokud se zprávy liší vzhledem k zadavatelům, pak jsou rozdíly především ve formě zpracování, rozsahu, terminologii a v důrazu na jednotlivé části vyšetření, tzn. především na závěr a doporučení. Ve zprávě je navrhnout konkrétní, funkční doporučení s návody na řešení problému. Obvyklý rozsah zpráv je 1 až 2 strany. Nejčastější frekvence psychologických a speciálněpedagogických kontrolních vyšetření je 1× za 6–12 měsíců, četnost vyšetření se však odvíjí podle individuální potřeby a v závislosti na průběhu školní docházky. U intervalů po 6 měsících jde většinou o vyšetření v souvislosti s individuálním vzdělávacím plánem. Obecně platí, že za nejučelnější považují pedagogové i rodiče konkrétní doporučení, které přijmou, pokud je pro ně jasně popsané, srozumitelné a v praxi realizovatelné. Nejčastěji jsou využívána doporučení pro další práci se žákem. Využívají se především při konzultacích pro sestavení individuálního vzdělávacího plánu. Většina odborníků ze SPC uvádí, že zprávy z vyšetření vypracovávají odděleně, ale vždy v týmu konzultují výsledky vyšetření. Při komplexním vyšetření je zpráva zpracovávána společně, v ojedinělých případech samostatně. Na komplexním vyšetření se podílejí dva či více odborníků, nejčastěji speciální pedagog a psycholog. Zprávy psychologa a speciálního pedagoga mají různou formální úpravu. V případě komplexních vyšetření se forma zpracovává do jedné podoby.

Mezi nejčastější důvody speciálněpedagogického a psychologického vyšetření patří:

- doporučení adekvátního školního zařazení žáka,
- doporučení k integraci,
- vyšetření školní zralosti,
- vyšetření mentální úrovně,
- kontrolní vyšetření,
- vzdělávací obtíže žáka,
- vyšetření u žáků s individuálním vzdělávacím plánem (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Doporučení vydávaná SPC

SPC v rámci své činnosti vydávají jednotlivá doporučení ke vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Jedná se o:

- doporučení vyrovnávacích a podpůrných opatření,
- doporučení k jednotlivým vzdělávacím opatřením,
- doporučení k zařazení do formy speciálního vzdělávání,
- doporučení k vyjádření míry podpůrných opatření,
- doporučení SPC k zajištění podpůrných služeb asistenta pedagoga,
- doporučení ke vzdělávání s podporou individuálního vzdělávacího plánu,
- doporučení k úpravě přijímacího a závěrečného „řízení“ na střední školy,
- doporučení k odkladu povinné školní docházky.

Doporučení vyrovnávacích a podpůrných opatření

SPC zpracovávají kompletní podklady pro zařazování dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami do odpovídajících typů škol a zařízení, vydávají konkrétní doporučení k zařazení žáka do režimu speciálního vzdělávání a stanovují podmínky, za jakých se může konkrétní žák optimálně vzdělávat. Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami v běžných školách, ale i ve školách samostatně zřízených pro tyto žáky se uskutečňuje s pomocí vyrovnávacích a podpůrných opatření, která specifikuje vyhláška 147/2011 Sb. Podpůrná opatření při vzdělávání žáků se SVP ze strany školy zahrnují:

- speciální metody, formy a postupy realizované nad rámec běžné kompetence vyučujícího,
- speciální, případně alternativní učebnice a učební materiály využívané při vzdělávání žáka,
- didaktické materiály,
- kompenzační pomůcky,

- rehabilitační pomůcky,
- zařazení předmětů speciálněpedagogické péče,
- snížené počty žáků ve třídě, v oddělení, ve studijní skupině,
- podpůrné služby asistenta pedagoga,
- úpravy podle individuálního vzdělávacího plánu,
- poskytování pedagogicko-psychologických služeb.

Podpůrná opatření ze strany poradenského zařízení se uskutečňují formou přímé podpory, a to směrem ke škole, k dítěti, žákovi, studentovi, učitelům, a podpory sekundární, směřované do vzdělávání pedagogů (učitelů i asistentů), informovanosti rodičů a rozšiřování sociálních vazeb žáků se SVP (práce se třídou, v níž je zařazen nebo integrován žák se speciálními vzdělávacími potřebami).

Primární podpora zahrnuje tyto činnosti:

- přímá práce s dítětem, žákem studentem v SPC (edukace a reedukace),
- spolupráce na sestavení IVP a průběžné konzultace přímo na školách (2x za školní rok),
- spolupráce na úpravách učiva a přípravách na hodiny,
- sestavování a výběr speciálních metod využívaných ve výuce,
- příprava, výroba a zapůjčování pomůcek (obrazový materiál, knihy, pracovní listy a sešity, kartičky, pomůcky na globální čtení, výukové počítačové programy, výukové audiokazety,...),
- konzultace s učiteli,
- konzultace s asistenty pedagoga,
- přímá účast ve vyučování,
- kontakt s vedením škol.

Sekundární podpora zahrnuje tyto činnosti:

- informativní schůzky ve školách,
- práce se spolužáky začleněného žáka,
- schůzky rodičů žáků se SVP,
- semináře pro učitele,
- metodické vedení asistentů,
- spolupráce s dalšími organizacemi.

Doporučení k jednotlivým vzdělávacím opatřením

Jak bylo uvedeno výše, žáci se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potře-

bám a možnostem, na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní, a na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení. K jednotlivým vzdělávacím opatřením vydávají SPC doporučení (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Doporučení k zařazení do formy speciálního vzdělávání

Pro děti, žáky studenty se zdravotním postižením se při přijímání ke vzdělávání a při jeho ukončování stanoví vhodné podmínky odpovídající jejich potřebám. Rozhodnutí o přijetí ke vzdělávání a rozhodnutí o zařazení do speciálního vzdělávání jsou dva odlišné právní instituty. Žák musí být primárně přijat k základnímu (předškolnímu) vzdělávání a posléze zařazen do některé z forem speciálního vzdělávání a optimálního vzdělávacího programu. Žák je tudíž přijat ke vzdělávání, které bude probíhat formou individuální integrace, skupinové integrace, vzdělávání ve škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením nebo kombinací uvedených forem. Speciální vzdělávání není dalším druhem vzdělávání, je to předškolní, základní, střední nebo vyšší odborné vzdělávání uskutečňované s využitím podpůrných opatření, proto nelze po formální stránce přijímat žáky ke speciálnímu vzdělávání. Zařazení žáka do některé formy speciálního vzdělávání provádí ředitel školy se souhlasem zákonného zástupce žáka, a to na základě doporučení školského poradenského zařízení, které je součástí zprávy z vyšetření a je současně vydáváno i na zvláštním formuláři, který je v příslušné škole založen v dokumentaci žáka.

Vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením je zajišťováno těmito formami:

- individuální integrace – vzdělávání v běžné škole,
- skupinová integrace – vzdělávání ve třídě zřízené pro žáky se zdravotním postižením v běžné škole,
- zařazení do školy samostatně zřízené pro děti, žáky, studenty se zdravotním postižením,
- kombinací výše uvedených forem (třídy samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením v běžné škole s režimem výuky žáků pouze v některých předmětech, především v předmětech výchovného charakteru jsou integrováni v běžných třídách, třídy samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením v běžné škole s režimem toho vzdělávání pouze některé dny v týdnu, v ostatních dnech integrace v běžných třídách atd.).

Doporučení k vyjádření míry podpůrných opatření

Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami se uskutečňuje s pomocí podpůrných opatření, která jsou odlišná nebo jsou poskytována

nad rámec individuálních pedagogických a organizačních opatření využívaných při vzdělávání dětí, žáků nebo studentů stejného věku v běžných školách. Podpůrnými opatřeními při speciálním vzdělávání se pro účely vyhlášky č. 73/2005 Sb. rozumí využití speciálních metod, postupů, forem a prostředků vzdělávání, kompenzačních, rehabilitačních a učebních pomůcek, speciálních učebnic a didaktických materiálů, zajištění služeb asistenta pedagoga, poskytování pedagogicko-psychologických služeb, zařazení předmětů speciálněpedagogické péče, snížení počtu žáků ve třídě nebo jiná úprava organizace vzdělávání. **Míra podpůrných opatření se v SPC zatím jednoznačně nespecifikovala.** V doporučeních, která bývají součástí zprávy ze speciálněpedagogické diagnostiky, se spíše uvádějí druhy a formy podpory, které je třeba dítěti, žákovi, studentovi se speciálními vzdělávacími potřebami poskytnout (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Doporučení SPC k zajištění podpůrných služeb asistenta pedagoga

Školská poradenská zařízení, pedagogicko-psychologické poradny, především však speciálněpedagogická centra mají při zajišťování podpůrných služeb asistenta pedagoga zásadní význam. Jejich úloha spočívá mimo jiné i v doporučení služby asistenta pedagoga vzhledem ke speciálním vzdělávacím potřebám dítěte, žáka nebo studenta se speciálními vzdělávacími potřebami. **Vyjádření školského poradenského zařízení je nezbytné pro ředitele školy k žádosti o souhlas se zřízením funkce asistenta pedagoga** do třídy běžné školy, kde je zařazeno dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami, do třídy školy samostatně zřízené pro děti, žáky, studenty se zdravotním postižením nebo do třídy pro žáky s těžkým zdravotním postižením.

Doporučení školského poradenského zařízení je poskytováno v souladu s vyhláškou MŠMT č. 73/2005 Sb. tak, aby vytvářelo vhodný podklad pro žádost ředitele školy o zřízení funkce asistenta pedagoga. Jedná se především o ustanovení týkající se zdůvodnění potřeby zřízení funkce asistenta pedagoga a doporučení náplně práce asistenta pedagoga. Bez vyjádření školského poradenského zařízení nemůže ředitel školy žádost o souhlas se zřízením funkce asistenta pedagoga uplatňovat. Forma podkladů pro zřízení funkce asistenta pedagoga ve školách není legislativně určena. Jedná se o záležitost školských poradenských zařízení, případně jejich zřizovatelů. SPC si tvoří vlastní formuláře nebo využívají interní formuláře k doporučením k integraci, k zařazení dětí, žáků nebo studentů do speciálních škol, k doporučením IVP, k převedení dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením do jiných vzdělávacích programů. V případě, že je pro vzdělávání dítěte, žáka nebo studenta se zdravotním postižením nezbytnou podmínkou přítomnost asistenta pedagoga ve třídě, je tato skutečnost jednoznačně vymezena v doporučení SPC a obsahuje zdůvodnění potře-

by zřízení této funkce v konkrétní škole, rozsah činnosti asistenta pedagoga (navrhovaná výše pracovního úvazku asistenta pedagoga, doba jeho uplatnění ve škole a délka trvání pracovního poměru), obsah jeho pracovní činnosti (návrh pracovní náplně) a návrh na další požadované podpůrné služby. V žádném případě by se tedy nemělo jednat o pouze formální určení typu: asistent pedagoga ANO či NE (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Doporučení ke vzdělávání s podporou individuálního vzdělávacího plánu (IVP)

Individuální vzdělávací plán vypracovává škola na základě možnosti školského zákona. Vyžadováno je doporučení školského poradenského zařízení. Obsahová náplň je dána ve vyhlášce MŠMT č. 73/2005 Sb. V případě, že školské poradenské zařízení doporučí vzdělávání podle upraveného vzdělávacího programu, musí být IVP zpracován pro všechny předměty podle tohoto programu. Pokud zákonný zástupce nesouhlasí s převedením do jiného nebo upraveného vzdělávacího programu, IVP může být zpracován jen pro některé vyučovací předměty dle individuálních potřeb konkrétního dítěte, žáka nebo studenta. Žák se smyslovým postižením, tělesným postižením, vadami řeči, s vývojovými poruchami učení anebo chování, případně zdravotně znevýhodněný žák je vzděláván podle IVP, který vychází ze školního vzdělávacího programu dané školy (ŠVP), zpracovaného podle rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). Předpokladem je zajištění vhodných podmínek vzdělávání a podpůrných opatření. Podmínky pro vzdělávání žáků se zdravotním postižením jsou uvedeny v kapitole 8 RVP ZV. U žáků s mentálním postižením vychází vzdělávací obsah IVP z rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, přílohy upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV LMP, případně RVP pro ZŠ speciální). Doporučení k výuce podle IVP vydávají SPC jako součást zprávy z vyšetření nebo na samostatném formuláři (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Doporučení k úpravě přijímacího a závěrečného „řízení“ na střední školy

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami podle školského zákona získávají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a zvolené metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem. Škola je povinna vytvořit nezbytné podmínky, které toto vzdělávání umožní. Dále školský zákon určuje, že žák se zdravotním postižením má právo na stanovení vhodných podmínek při vzdělávání, odpovídajících jeho potřebám při přijímání ke vzdělávání i při jeho ukončování. Při přijímání žáka do středních škol samostatně zřízených pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami je doporučení školského poradenského zařízení vyžadováno, ostatní střední školy toto doporučení požadují až v případě integrace žáka se zdravotním postižením a sta-

novení IVP, pokud je při studiu třeba. Některé střední školy požadují i doporučení k prodloužení studia pro žáky, pro něž je problematické zvládnout obsah vzdělávání v předepsaném termínu s odkazem na ustanovení § 16 školského zákona, který možnost prodloužení studia pro zdravotně postižené žáky připouští, nejvýše však o dva školní roky. Pokud to charakter speciálních vzdělávacích potřeb žáka vyžaduje, školské poradenské zařízení vypracovává doporučení k uzpůsobení závěrečných zkoušek. Toto doporučení se předává odpovědnému pracovníkovi školy a je ve škole zakládáno. Pro výše uvedené případy není vypracován samostatný formulář, protože dané uzpůsobení je součástí závěru zprávy z vyšetření, kde je konkretizováno. Doporučení SPC ke konání státní maturitní zkoušky je nově definováno. Žák požádá školské poradenské zařízení, u něhož je evidován, o vypracování posudku, který konkretizuje uzpůsobení podmínek konání maturitní zkoušky. Výběr školského poradenského zařízení je dán charakterem jeho vzdělávacích potřeb. Školské poradenské zařízení na základě šetření vypracuje posudek, který obsahuje informace o zařazení žáka do příslušné skupiny a kategorie, specifikace uzpůsobení podmínek konání didaktického testu, písemné práce, ústní části zkoušek, zkoušek praktických (jsou-li tyto součástí maturitní zkoušky), výčet nezbytných kompenzačních pomůcek a specifikaci případné asistence či tlumočnických služeb. Při tvorbě posudku spolupracuje školské poradenské zařízení se žákem, s vyučujícími, odborným lékařem a dalšími zainteresovanými osobami či institucemi. S posudkem je student seznámen. Formuláře posudku pro certifikované poradenské zařízení vydává pro jednotlivé uzpůsobení potřeb CERMAT (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

Doporučení k odkladu povinné školní docházky

Není-li dítě po dovršení šestého roku věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, ve kterém žák dovrší osmi let věku. Pokud se u žáka v prvním roce plnění povinné školní docházky projeví nedostatečná tělesná nebo duševní vyspělost k plnění povinné školní docházky, může ředitel školy se souhlasem zákonného zástupce žákovi dojdečně v průběhu prvního pololetí školního roku odložit začátek plnění povinné školní docházky na následující školní rok. Pokud ředitel školy rozhodne o odkladu povinné školní docházky, doporučí zároveň zákonnému zástupci dítěte vzdělávání dítěte v přípravné třídě základní školy nebo v posledním ročníku mateřské školy, pokud lze předpokládat, že toto vzdělávání vyrovná vývoj dítěte (Michalík, Hanák, Baslerová, 2012).

7 PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI

Úvod

V rámci této části textu se dozvíte základní informace o postavení pedagogických pracovníků, jejich právech a povinnostech, nutné kvalifikaci pro práci s dětmi, žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami a o institutu náležitého dohledu.

Postavení pedagogických pracovníků

Základy právní úpravy postavení pedagogických pracovníků najdeme v zákoně č 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Podle ustanovení § 2 zákona je **pedagogickým pracovníkem ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálněpedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost** přímým působením na vzdělaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu, je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb.

Přímou pedagogickou činnost vykonává učitel, pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér, metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, vedoucí pedagogický pracovník.

Pedagogickým pracovníkem může být jen ta osoba, která splňuje základní kvalifikační předpoklady podle ustanovení § 3 zákona o pedagogických pracovnících. Pedagogickým pracovníkem může být jen ten, kdo **je plně způsobilý k právním úkonům, má odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou činnost, kterou vykonává, je bezúhonný, je zdravotně způsobilý** a prokázal znalost českého jazyka, není-li zákonem stanoveno jinak. Bezúhonnost prokazuje fyzická osoba před vznikem pracovněprávního vztahu předložením výpisu z evidence trestního rejstříku, výpis nesmí být starší než 3 měsíce. V průběhu trvání pracovněprávního vztahu je pedagogický pracovník povinen předložit řediteli školy nebo řediteli zařízení sociální péče výpis z evidence trestního rejstříku, pokud byl pravomocně odsouzen za trestný čin, jímž by mohl pozbyt předpoklad bezúhonnosti. Konkrétní kvalifikační předpoklady jsou pak stanoveny pro jednotlivé stupně vzdělávání v ustanovení § 6–22 zákona.

Učitel mateřské školy, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě nebo škole zřízené pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami, získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním

programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku, vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na speciální pedagogiku nebo vzděláním uvedeným výše a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku.

Učitel prvního stupně základní školy, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě nebo škole zřízené pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku pro učitele, vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku, studijního oboru speciální pedagogika a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů prvního stupně základní školy nebo vzděláním uvedeným výše a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku.

Učitel druhého stupně základní školy, který vzdělává ve třídě nebo škole zřízené pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku pro učitele, vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku, studijního oboru speciální pedagogika a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na přípravu učitelů základní školy nebo střední školy nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou zaměřeném na přípravu učitelů základní školy nebo střední školy, vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na přípravu učitelů prvního stupně základní školy a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku nebo vzděláním výše a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti

pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku.

Učitel střední školy, který vzdělává ve třídě nebo škole zřízené pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, získává odbornou kvalifikaci vzděláním stanoveným pro učitele střední školy a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku, studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku pro učitele a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů druhého stupně základní školy nebo střední školy nebo pro výuku v praktické škole jednoleté a praktické škole, dvouletým studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku pro učitele.

Předpokladem odborné kvalifikace učitelů vykonávajících přímou pedagogickou činnost s dětmi, žáky a studenty, kteří nemohou vnímat řeč sluchem, je také prokázaná znalost českého znakového jazyka, případně dalších komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob.

Pro práci učitele ve třídě nebo ve škole zřízené pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami se vždy vyžaduje studium speciální pedagogiky, a to v jedné z uvedených forem.

Speciální pedagog získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeném na speciální pedagogiku, zaměřeném na pedagogiku předškolního věku nebo na přípravu učitelů základní školy nebo na přípravu učitelů všeobecně vzdělávacích předmětů střední školy nebo na přípravu vychovatelů a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace uskutečňovaném vysokou školou nebo studijního oboru pedagogika a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace uskutečňovaným vysokou školou.

Co se týče stanovení povinností pedagogických pracovníků, samotný zákon o pedagogických pracovních v ustanovení § 23 a následujících uvádí, že pedagogičtí pracovníci vykonávají v pracovní době přímou pedagogickou činnost, práce související s přímou pedagogickou činností. **Pedagogický pracovník je povinen** být na pracovišti zaměstnavatele v době stanovené rozvrhem jeho přímé pedagogické činnosti,

v době stanovené rozvrhem jeho dohledu nad dětmi a žáky, v době zastupování jiného pedagogického pracovníka a v případech, které stanoví v souladu se zákoníkem práce zaměstnavatel. Jde-li o výkon jiné práce, vykonává pedagogický pracovník sjednanou práci v pracovní době, kterou si sám rozvrhuje, a na místě, které si sám určí. Náklady, které pedagogickému pracovníkovi vzniknou výlučně v souvislosti s výkonem práce na jiném místě než na pracovišti zaměstnavatele, se nepovažují za náklady vzniklé v souvislosti s výkonem závislé práce, a není-li dohodnuto jinak, hradí je pedagogický pracovník.

Týdenní rozsah hodin přímé pedagogické činnosti stanoví ředitel školy pedagogickému pracovníkovi na období školního vyučování nebo na pololetí školního vyučování. Ředitel školy s celoročním provozem a ředitel zařízení sociálních služeb stanoví rozsah hodin přímé pedagogické činnosti na období kalendářního roku. Ředitel školy zřizované ministerstvem, krajem, obcí a svazkem obcí stanoví týdenní rozsah hodin přímé pedagogické činnosti podle prováděcího právního předpisu. Při sjednání kratší než stanovené týdenní pracovní doby se úměrně tomu sníží rozsah přímé pedagogické činnosti. Ředitel školy nebo ředitel zařízení sociálních služeb může nařídít pedagogickému pracovníkovi konání přímé pedagogické činnosti nad jemu stanovený rozsah nejvýše v rozsahu 4 hodin týdně, další hodiny s ním může dohodnout.

Pedagogičtí pracovníci mají po dobu výkonu své pedagogické činnosti povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovují, udržují a doplňují kvalifikaci. Pedagogičtí pracovníci se mohou účastnit dalšího vzdělávání, kterým si zvyšují kvalifikaci. Zvýšením kvalifikace se rozumí též její získání nebo rozšíření. Ředitel školy organizuje další vzdělávání pedagogických pracovníků podle plánu dalšího vzdělávání, který stanoví po předchozím projednání s příslušným odborovým orgánem. Při stanovení plánu dalšího vzdělávání je nutno přihlížet ke studijním zájmům pedagogického pracovníka, potřebám a rozpočtu školy.

Další povinnosti pedagogických pracovníků můžeme najít ve vyhlášce MŠMT č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví **pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených MŠMT**, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, podle které další práce související s přímou pedagogickou činností dohodnuté s pedagogickým pracovníkem představuje např. příprava na přímou pedagogickou činnost, příprava učebních pomůcek, hodnocení písemných, grafických a jiných prací žáků a dále práce, které vyplývají z organizace vzdělávání a výchovy ve školách a školských zařízeních, jako je dohled nad dětmi a nezletilými žáky (dále jen žáci) ve škole a při akcích organizovaných školou, spolupráce s ostatními pedagogickými pracov-

níky, s výchovným poradcem, se školním metodikem prevence, s metodikem informačních a komunikačních technologií, spolupráce se zákonnými zástupci žáků, odborná péče o kabinety, knihovny a další zařízení sloužící potřebám vzdělávání, výkon prací spojených s funkcí třídního učitele a výchovného poradce, účast na poradách svolaných vedoucím zaměstnancem školy nebo školského zařízení, studium a účast na dalším vzdělávání pedagogických pracovníků. Nejde-li o výkon přímé pedagogické činnosti, může pedagogický pracovník vykonávat práci i na jiném s ním dohodnutém místě.

Vyhláška také stanoví určité aspekty dohledu nad žáky ve škole nebo školském zařízení při výchově a vzdělávání a s nimi souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb se vykonává v zájmu předcházení škodám na zdraví, majetku, přírodě a životním prostředí. Ředitel školy nebo školského zařízení určuje provádění dohledu nad žáky. Vychází z konkrétních podmínek a přihlíží zejména k vykonávané činnosti, věku žáků a jejich rozumové vyspělosti, dopravním a jiným rizikům. Pedagogický pracovník koná podle rozvrhu dohled nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, podle potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do zařízení školního stravování a do školní družiny. Jestliže ředitel školy povolí žákům pobyt ve škole před vyučováním, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním nebo po vyučování, zabezpečí jejich dohled. Pedagogický pracovník vykonává podle pokynů ředitele dohled i mimo školu a školské zařízení, zejména při kurzech, exkurzích a jiných činnostech vyplývajících ze školních vzdělávacích programů nebo učebních dokumentů, při účasti na soutěžích, přehlídkách, popřípadě při jejich přípravě a na jiných akcích organizovaných školou nebo školským zařízením.

Náležitý dohled nad žáky, je v určitých ohledech **rozpracován i v dalších právních předpisech**, které se zejména zabývají právní úpravou jednotlivých stupňů vzdělávání. Pro oblast předškolního vzdělávání se jedná o **vyhlášku č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání**, kde je v ustanovení § 5 uvedeno, že právnická osoba, která vykonává činnost mateřské školy, vykonává dohled nad dítětem od doby, kdy je pedagogický pracovník převezme od jeho zákonného zástupce nebo jím pověřené osoby, až do doby, kdy je pedagogický pracovník předá jeho zákonnému zástupci nebo jím pověřené osobě. Předat dítě pověřené osobě lze jen na základě písemného pověření vystaveného zákonným zástupcem dítěte. K zajištění bezpečnosti dětí při pobytu mimo území mateřské školy stanoví ředitel mateřské školy počet pedagogických pracovníků tak, aby na jednoho pedagogického pracovníka připadlo nejvýše 20 dětí z běžných tříd nebo 12 dětí ve třídě, kde jsou zařazeny děti se zdravotním postižením.

Pro oblast základního vzdělávání se jedná o **vyhlášku č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání** a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, kde je v ustanovení § 3 uvedeno, že bezpečnost a ochranu zdraví žáků ve škole, při vzdělávání mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání, a při akcích konaných mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání, zajišťuje právnická osoba, která vykonává činnost školy, svými zaměstnanci, vždy však nejméně jedním pedagogickým pracovníkem. Zaměstnanec, který není pedagogickým pracovníkem, může ředitel školy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků určit pouze, pokud je zletilý a způsobilý k právním úkonům. Při akcích konaných mimo místo, kde škola uskutečňuje vzdělávání, nesmí na jednu osobu zajišťující bezpečnost a ochranu zdraví žáků připadnout více než 25 žáků. Výjimku z tohoto počtu může stanovit s ohledem na náročnost zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků ředitel školy. Při akcích konaných mimo místo, kde škola uskutečňuje vzdělávání, kdy místem pro shromáždění žáků není místo, kde škola uskutečňuje vzdělávání, se zajišťuje bezpečnost a ochrana zdraví žáků na předem určeném místě 15 minut před dobou shromáždění. Po skončení akce končí zajišťování bezpečnosti a ochrany zdraví žáků na předem určeném místě a v předem určeném čase. Místo a čas shromáždění žáků a skončení akce škola oznámí nejméně 1 den předem zákonným zástupcům žáků. Pro oblast středního vzdělávání se ve vyhlášce č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři, nehovoří podrobně o podmínkách výkonu dohledu nad žáky. V ustanovení § 2 odst. 5 vyhlášky je uvedeno, že při stanovení počtu a velikosti skupin je ředitel školy povinen zohlednit požadavky na bezpečnost a ochranu zdraví žáků.

Obecně lze tedy říct, že **pedagogičtí pracovníci stejně jako ředitel školy nesou odpovědnost za chování žáků během výuky, ale i o přestávkách**, jinak řečeno, mají odpovědnost po celou dobu, kdy je žák svěřen jejich dočasnému dozoru (od vstupu do školy až po její opuštění, ale např. i při různých výletech, exkurzích apod.). Zanedbání dohledu (dozoru) může též zakládat občanskoprávní odpovědnost za škodu způsobenou nezletilými, na které byl povinen dohlížet, případně trestněprávní nebo pracovněprávní odpovědnost (Vápeník, 2009).

8 ŘEDITEL, ZŘIZOVATEL ŠKOLY A ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE

Úvod

V rámci této části textu se dozvíte základní informace o postavení ředitele školy, jeho právech a povinnostech, způsobu jmenování a odvolávání, kvalifikačních předpokladech, postavení v rámci vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, postavení jednotlivých zřizovatelů škol a školských zařízení a o činnosti České školní inspekce.

Postavení ředitele školy

Podle ustanovení § 30 školského zákona **ředitel školy a školského zařízení rozhoduje ve všech záležitostech týkajících se poskytování vzdělávání a školských služeb**, odpovídá za to, že škola a školské zařízení poskytuje vzdělávání a školské služby, odpovídá za odbornou a pedagogickou úroveň vzdělávání a školských služeb, vytváří podmínky pro výkon inspekční činnosti České školní inspekce, vytváří podmínky pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a pro práci školské rady, zajišťuje, aby zákonní zástupci byli včas informováni o průběhu a výsledcích vzdělávání dítěte, žáka nebo studenta, odpovídá za zajištění dohledu nad dětmi a nezletilými žáky ve škole a školském zařízení. Ředitel školy zřizuje pedagogickou radu jako svůj poradní orgán, projednává s ním všechny zásadní pedagogické dokumenty a opatření týkající se vzdělávací činnosti školy. Pedagogickou radu tvoří všichni pedagogičtí pracovníci školy a k jejím názorům musí ředitel školy přihlídnout při svém rozhodování.

Kvalifikační požadavky na ředitele školy jsou potom vymezeny v ustanovení § 5 zákona o pedagogických pracovnících, podle kterého ředitelem školy může být fyzická osoba, která splňuje předpoklady stanovené pro pedagogické pracovníky a získala praxi spočívající ve výkonu přímé pedagogické činnosti nebo v činnosti, pro kterou jsou potřebné znalosti stejného nebo obdobného zaměření, nebo v řídicí činnosti nebo v činnosti ve výzkumu a vývoji v délce 3 roky pro ředitele mateřské školy, 4 roky pro ředitele základní školy, základní umělecké školy a školských zařízení s výjimkou školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a středisek výchovné péče, 5 let pro ředitele střední školy, jazykové školy, konzervatoře, vyšší odborné školy a školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a středisek výchovné péče. Ředitelem školy zřizované ministerstvem školství, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, jehož předmětem činnosti jsou úkoly v oblasti školství, může být jen ten, kdo vedle výše uvedených předpokladů získal nejpозději do 2 let ode dne, kdy začal vykonávat činnost ředite-

le školy, znalosti v oblasti řízení školství absolvováním studia pro ředitele škol v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Povinnost absolvovat studium pro ředitele školy zřizované ministerstvem, krajem, obcí a svazkem obcí se nevztahuje na ředitele, který znalosti v oblasti řízení školství získal vysokoškolským vzděláním v akreditovaném studijním programu školský management nebo v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou zaměřeném na organizaci a řízení školství.

Podle ustanovení § 166 školského zákona **ředitele** školské právnické osoby zřizované ministerstvem, krajem, obcí nebo svazkem obcí, ředitele příspěvkové organizace nebo vedoucího organizační složky státu nebo její součástí **jmenuje na vedoucí pracovní místo zřizovatel na základě jím vyhlášeného konkurzního řízení na období 6 let**. Zřizovatel odvolá z vedoucího pracovního místa v případě pozbytí některého z předpokladů pro výkon činností ředitele školy nebo školského zařízení stanovených zákonem o pedagogických pracovnících, nesplnění podmínky zahájení a úspěšného ukončení studia k získání odborné kvalifikace, nesplnění podmínky získání znalostí z oblasti řízení školství studiem pro ředitele škol a školských zařízení, nebo z důvodu organizačních změn, jejichž důsledkem je zánik vedoucího pracovního místa ředitele (Polák, Šrámková, Truksová, 2007).

Pravomoci ředitele ve vztahu ke vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami

Co se týče pravomocí ředitele školy ve vztahu ke vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením, lze shrnout, že školský zákon upravuje zařazování této skupiny žáků do jednotlivých stupňů vzdělávání. Zařazování žáka se zdravotním postižením do školy řeší školský zákon v následujících ustanoveních. Podle ustanovení § 34 odst. 6 rozhoduje **ředitel mateřské školy** o přijetí dítěte se zdravotním postižením do mateřské školy na základě písemného vyjádření školského poradenského zařízení, popřípadě také registrujícího praktického lékaře o děti a dorost. V ustanovení § 36 odst. 5 a odst. 7 je stanovena povinnost **ředitele spádové školy** (základní škola zřízená obcí, v níž má žák místo trvalého pobytu) přednostně přijmout k základnímu vzdělávání žáky s místem trvalého pobytu a žáky umístěné v tomto obvodu ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči. Podle ustanovení § 59 odst. 1 a odst. 2 je **ředitel střední školy** oprávněn přijímat žáky ke vzdělávání ve střední škole, avšak uchazeč musí splnit povinnou školní docházku a podmínky přijímacího řízení.

Na rozhodnutí o přijetí ke studiu navazuje rozhodnutí o zařazení do speciálního vzdělávání, což v praxi znamená, že žák se zdravotním postižením je vzděláván ve zvolené organizační formě (běžné škole mateřské, základní, střední, případně speciální třídě této školy nebo speciální škole). V případě potřeby je možné stanovit takovému žákovi individuální vzdělávací plán (§ 18 školského zákona). Ustanovení § 49 odst. 2 **umožňují řediteli převedení žáka do vzdělávacího programu základního vzdělávání pro žáky se zdravotním postižením nebo do vzdělávacího programu základní školy speciální**. Ovšem jen se souhlasem zákonného zástupce. A platí, že **uvedené rozhodnutí podléhá** na základě ustanovení § 165 odst. 2 písm. e) zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu, **správnímu řízení a také přezkumu podle správního řádu**.

Podmínkou školského zákona pro zařazení (převedení) žáka do vzdělávacího programu pro žáky se zdravotním postižením je odborné speciálněpedagogické vyšetření pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálněpedagogického centra zařazeného v rejstříku škol a školských zařízení MŠMT. Uvedené školské poradenské zařízení shromáždí podklady potřebné k rozhodnutí a navrhne řediteli zařazení žáka do příslušného vzdělávacího programu. Ve sporných případech může podle ustanovení § 9 odst. 2 vyhlášky č. 73/2005 Sb. rozhodnutí o zařazení žáka do jiné formy vzdělávání či jiného vzdělávacího programu předcházet diagnostický pobyt. Jeho rozsah v délce 2 až 6 měsíců je považován za dostatečně dlouhou dobu k zvládnutí aklimatizace na nové prostředí, zajištění případných dalších odborných vyšetření, provedení příslušných pozorování či dalších vhodných opatření. Po dobu diagnostického pobytu žák zůstává žákem kmenové školy, která ho vede ve stavu žactva, čerpá na žáka příslušné finanční prostředky a vydává mu ve spolupráci se školou, ve které probíhá diagnostický pobyt, vysvědčení. V závěru diagnostického pobytu se jednoznačně stanoví optimální forma vzdělávání žáka (Polák, Šrámková, Truksová, 2007). Novela vyhlášky č. 73/2005 Sb. přinesla od 1. 9. 2011 omezení možností tzv. diagnostického pobytu.

Postavení zřizovatele školy

Školu nebo školské zařízení mohou v ČR založit jednotlivá ministerstva (školství, obrany, spravedlnosti, vnitra, zahraničních věcí, práce a sociálních věcí), dále kraje, obce, svazek obcí, registrované církve a náboženské společnosti a konečně veškeré další fyzické a právnické osoby.

Školy a školská zařízení mohou mít právní formu školské právnické osoby, příspěvkové organizace kraje, obce a dobrovolného svazku obcí nebo státní příspěvkové organizace, organizační složky státu nebo jiné právnické osoby.

Podmínkou poskytování vzdělávání nebo jiných služeb **je zápis školy** nebo školského zařízení **do rejstříku škol** a školských zařízení. Rejstřík vede MŠMT a v některých případech i krajské úřady. Rejstřík je veřejným seznamem, do kterého je možné kdykoliv nahlédnout. V rejstříku jsou o školách a školských zařízeních vedeny zákonem stanovené údaje. Pokud by příslušný orgán odmítl žádost o zapsání školy nebo školského zařízení do rejstříku, je možné se proti tomuto rozhodnutí bránit právními prostředky. Zápis do rejstříku je pro školu nebo zařízení zásadní, protože jen zapsané školy a školská zařízení mají právo poskytovat vzdělání a služby a právo vydávat doklady o vzdělání, dále takové školy a školská zařízení mají nárok na přidělování prostředků ze státního, krajských a obecních rozpočtů.

Kraj je povinen zajistit podmínky pro uskutečňování středního a vyššího odborného vzdělávání, vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním, dále jazykového, základního uměleckého a zájmového vzdělávání a pro výkon ústavní výchovy. Za tímto účelem kraj zřizuje a zrušuje střední školy, vyšší odborné školy, mateřské, základní, střední školy a školská zařízení pro děti a žáky se zdravotním postižením, základní školy speciální, školy při zdravotnických zařízeních, školská výchovná a ubytovací zařízení a zařízení školního stravování pro děti, žáky a studenty škol, které zřizuje, střední školy s vyučovacím jazykem národnostní menšiny, jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky, základní umělecké školy, školská zařízení pro zájmové vzdělávání a dětské domovy. Krajské úřady plní funkci nadřízeného orgánu ředitelů škol a školských zařízení, které zřizují stát, kraj, obec nebo jejich svazky, při rozhodování o právech a povinnostech v oblasti státní správy. Krajské úřady dále vydávají souhlas se zřízením asistenta pedagoga nebo jmenují předsedy různých zkušebních komisí.

Obec je povinna zajistit podmínky pro předškolní vzdělávání a plnění povinné školní docházky dětí s místem trvalého pobytu na jejím území. Za tímto účelem obec zřizuje mateřskou a základní školu a také zařízení školního stravování nebo zajistí plnění předškolního vzdělávání nebo povinné školní docházky v základní škole zřizované jinou obcí. Obec dále zajišťuje plnění povinné školní docházky dětí umístěných na jejím území ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, které se nevzdělávají ve školách zřízených při těchto školských zařízeních. Obecní úřady obcí s rozšířenou působností předávají krajskému úřadu údaje ze školních matrik a spolupůsobí při rozdělování finančních prostředků ze státního rozpočtu jednotlivým školám nebo školským zařízením, které zřizují obec nebo jejich svazky. Dále zpracovávají a předávají krajskému úřadu rozborů hospodaření škol a školských zařízení s prostředky ze státního rozpočtu. (Valenta, 2010)

Postavení České školní inspekce

Postavení České školní inspekce je upraveno v ustanovení § 174–176 školského zákona. Česká školní inspekce je organizační složkou státu, která zejména zpracovává koncepční záměry inspekční činnosti a systémy hodnocení vzdělávací soustavy. **Česká školní inspekce vykonává ve školách** a školských zařízeních zapsaných do školského rejstříku a na pracovištích osob, kde se uskutečňuje praktické vyučování nebo odborná praxe, **inspekční činnost**, v rámci které získává a analyzuje informace o vzdělávání dětí, žáků a studentů, o činnosti škol a školských zařízení zapsaných do školského rejstříku, sleduje a hodnotí efektivnost vzdělávací soustavy, zjišťuje a hodnotí podmínky, průběh a výsledky vzdělávání, a to podle příslušných školních vzdělávacích programů, zjišťuje a hodnotí naplnění školního vzdělávacího programu a jeho soulad s právními předpisy a rámcovým vzdělávacím programem, vykonává státní kontrolu dodržování právních předpisů, které se vztahují k poskytování vzdělávání a školských služeb, vykonává kontrolu využívání finančních prostředků přidělených ze státního rozpočtu.

Inspekční činnost se vykonává na základě plánu hlavních úkolů na příslušný školní rok, který schvaluje ministr školství, mládeže a tělovýchovy na návrh ústředního školního inspektora. Inspekční činnost se dále provádí na základě podnětů, stížností a petic, které svým obsahem spadají do působnosti České školní inspekce.

V případě **inspekční činnosti konané na základě stížnosti** prošetřuje Česká školní inspekce jednotlivá tvrzení uvedená ve stížnosti a výsledek šetření předává zřizovateli k dalšímu řízení. Stížnosti na školy nebo školská zařízení zapsané ve školském rejstříku přijímají všechna pracoviště České školní inspekce. **Stížnost lze podat poštou, technickými prostředky sloužícími k přenosu dat i ústně.** O ústních stížnostech se sepíše zápis a po jeho přečtení se předloží stěžovateli k podpisu. Stížnosti podávané telefonicky se nepřijímají. Podle ustanovení § 174 odst. 5 školského zákona Česká školní inspekce prošetří stížnosti na školy nebo školská zařízení, které svým obsahem spadají do působnosti České školní inspekce podle ustanovení § 174 odst. 2 písm. b) až e) školského zákona, tzn. ty, které se týkají hodnocení podmínek, průběhu a výsledků vzdělávání podle příslušných školních vzdělávacích programů, hodnocení naplnění školního vzdělávacího programu a jeho souladu s právními předpisy a rámcovým vzdělávacím programem, dodržování právních předpisů, které se vztahují k poskytování vzdělávání a školských služeb a využívání finančních prostředků ze státního rozpočtu. **Česká školní inspekce však nešetří všechny stížnosti směřující proti škole nebo školskému zařízení.** Část z nich dostává do rukou přímo zřizovatel. Jde především o všechny stížnosti, které souvisejí s poskytováním finančních prostředků přímo zřizovatelem, jenž je ze zákona povinen kontrolovat jejich využití. Stížnosti týkající se pracovněprávních vztahů putují z České školní inspekce

rovnou na inspektoráty práce. Také všechny stížnosti zabývající se hygienickými podmínkami na dané škole přeposílá Česká školní inspekce přímo hygienikům.

Stížnost prošetří a výsledek předá zřizovateli školy k dalšímu řízení. Zřizovatel potom informuje Českou školní inspekci o vyřízení stížnosti a o případných opatřeních přijatých k nápravě. Stížnosti, jejichž prošetření a vyřízení nenáleží do působnosti České školní inspekce, postoupí věcně příslušnému orgánu a vyrozumí o tom stěžovatele.

Inspekční činnost vykonávají na základě písemného pověření ústředním školním inspektorem nebo jím pověřenou osobou školní inspektoři, kontrolní pracovníci a přizvané osoby. Školní inspektoři se prokazují průkazem školního inspektora opatřeným státním znakem České republiky. Kontrolní pracovníci se prokazují průkazem kontrolního pracovníka opatřeným státním znakem České republiky. Přizvané osoby se prokazují občanským průkazem. Školním inspektorem může být ten, kdo má vysokoškolské vzdělání, nejméně 5 let pedagogické nebo pedagogicko-psychologické praxe a splňuje další předpoklady stanovené zvláštními právními předpisy. Kontrolním pracovníkem může být ten, kdo má vysokoškolské vzdělání, nejméně 5 let praxe a splňuje další předpoklady stanovené zvláštními právními předpisy, nebo ten, kdo má střední vzdělání s maturitní zkouškou, nejméně 20 let praxe a splňuje další předpoklady stanovené zvláštními právními předpisy. Přizvanou osobou je ten, kdo se inspekční činnosti účastní v zájmu odborného posouzení věci. Přizvaná osoba pracuje pod vedením školního inspektora nebo kontrolního pracovníka.

Písemné pověření podle musí obsahovat jméno a příjmení pověřené osoby nebo jména a příjmení členů inspekčního týmu, pokud je pověření vystaveno pro inspekční tým, předmět a místo inspekční činnosti, termín zahájení inspekční činnosti, datum a číslo jednací, podpis ústředního školního inspektora nebo jím pověřené osoby, název a adresu příslušného pracoviště České školní inspekce a úřední razítko.

Výstupem inspekční činnosti je inspekční zpráva nebo protokol, případně tematická zpráva v případě inspekční činnosti nebo výroční zpráva České školní inspekce. Inspekční zpráva obsahuje hodnocení podmínek, průběhu a výsledků vzdělávání a dále jména, příjmení a podpisy školních inspektorů, kontrolních pracovníků a přizvaných osob. Obsah inspekční zprávy projednají školní inspektoři a kontrolní pracovníci s ředitelem školy nebo školského zařízení. Projednání a převzetí inspekční zprávy potvrdí ředitel školy nebo školského zařízení podpisem. Připomínky k obsahu inspekční zprávy může ředitel školy nebo školského zařízení podat České školní inspekci do 14 dnů po jejím převzetí. Inspekční zprávu společně s připomínkami a stanoviskem České školní inspekce k jejich obsahu zasílá Česká školní inspekce bez zbytečného odkladu zřizovateli a školské radě. Inspekční zpráva, včetně připomínek, je veřejná a je uložena po dobu 10 let ve škole nebo školském zařízení, jehož se týká, a v příslušném inspektorátu České školní inspekce.

Tematickou zprávu vydává Česká školní inspekce na základě shrnutí poznatků získaných z inspekční činnosti v určitém tematickém okruhu a jejich analýzy. Tematická zpráva se po jejím zpracování bez zbytečného odkladu zveřejňuje. Výroční zpráva České školní inspekce obsahuje souhrnné poznatky o stavu vzdělávání a vzdělávací soustavy vycházející z inspekční činnosti za předcházející školní rok a zveřejňuje se každoročně v prosinci. Česká školní inspekce podává návrh na odvolání ředitele.

O termínu, způsobu a personálním zajištění inspekční činnosti rozhoduje ústřední školní inspektor nebo jím pověřená osoba. Inspekční činnost vykonávaná na místě je zahájena předložením písemného pověření. Školní inspektoři, kontrolní pracovníci a přizvané osoby jsou při výkonu inspekční činnosti oprávněni zjišťovat ve školách a školských zařízeních a dále na pracovištích osob, kde se uskutečňuje praktické vyučování nebo odborná praxe podle skutečnosti související s její působností, pořizovat kopie z dokumentace škol a školských zařízení a používat je jako doklady svých zjištění.

Školní inspektoři, kontrolní pracovníci a přizvané osoby jsou povinni seznámit před zahájením inspekční činnosti ředitele školy nebo školského zařízení, kde bude provedena inspekční činnost, nebo v případě jeho nepřítomnosti jeho zástupce s předmětem inspekční činnosti, termínem jejího zahájení a předpokládaným termínem jejího ukončení, s časovým plánem inspekčních činností, se seznamem dokumentace školy nebo školského zařízení, která bude předmětem inspekční činnosti, s požadavky na zajištění inspekční činnosti a s dalšími okolnostmi, které jsou významné z hlediska provedení inspekční činnosti a získání objektivních výsledků, předložit při zahájení inspekční činnosti písemné pověření k výkonu inspekční činnosti a prokázat se průkazem školního inspektora, průkazem kontrolního pracovníka nebo občanským průkazem.

Osoby, u nichž byla provedena inspekční činnost, jsou povinny přijmout opatření k odstranění nedostatků zjištěných při inspekční činnosti bez zbytečného odkladu, nejpozději ve lhůtě stanovené Českou školní inspekcí. Na základě výsledků inspekční činnosti přijímá zřizovatel bez zbytečného odkladu opatření ve školách a školských zařízeních, které zřizuje.

V případě zjištění nečinnosti školy nebo školského zařízení nebo zjištění závažných nedostatků v činnosti školy nebo školského zařízení může ústřední školní inspektor předložit orgánu, který vede školský rejstřík, návrh na výmaz školy, školského zařízení nebo oboru vzdělání ze školského rejstříku (Valenta, 2010).

LITERATURA

ČIŽINSKÝ, P., a kol. *Diskriminace – Manuál pro pracovníky institucí*. Praha: Poradna pro občanství, 2006. 98 s.

FRIEDL, A. *Školské zákony*. 1. vyd. Praha: EUROUNION s. r. o., 2005. 701 s. ISBN 80-7317-043-4.

KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Zákon o rodině. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. 150 s. ISBN 80-7179-912-2.

KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M. *České rodinné právo*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. 400 s. ISBN 80-210-3974-4.

MICHALÍK, J., HANÁK, P., BASLEROVÁ, P. *Katalog posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb (hmotněprávní a procedurální standardy, dokumentace a vybrané vzory v činnosti SPC)*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2012. 124 s. ISBN 978-80-244-3050-8

POLÁK, P., ŠRÁMKOVÁ, D., TRUKSOVÁ, M. *Průvodce rokem ředitele základní a mateřské školy*. 4. vyd. Olomouc: Nakladatelství ANAG spol. s r. o., 2007. 366 s. ISBN 978-80-7263-388-3.

TEPLÁ, M., ŠMEJKALOVÁ, H. *Základní informace k zajišťování asistenta pedagoga do třídy, v níž je vzděláván žák nebo žáci se zdravotním postižením*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2010. 48 s. ISBN 978-80-86856-66-7.

VALENTA, J. *Právní rámec řízení škol a školských zařízení*. 1. vyd. Karviná: Antonín Pavera – PARIS, 2010. 340 s. ISBN 978-8087173-16-9.

VALENTA, M., PETRÁŠ, P., A KOL. *Metodika práce s dítětem a žákem s mentálním postižením*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2012. 176 s. ISBN 978-80-244-3311-0

VÁPENÍK, M. *Školské zákony (školský zákon, zákon o pedagogických pracovnících, zákon o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy)*. 1. vyd. Praha: EUROUNION Praha, s. r. o. 2009. 727 s. ISBN 978-80-7317-082-0.

Právní předpisy:

- Všeobecná deklarace lidských práv,
- Evropská úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod,
- Mezinárodní pakt o ochraně hospodářských, sociálních a kulturních práv,
- Úmluva o právech dítěte,
- Listina základních práv EU,
- Úmluva o právech osob se zdravotním postižením,
- ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky,
- ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod,

- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině,
- zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací,
- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálněpedagogické, přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků,
- vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání,
- vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky,
- vyhláška č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři,
- vyhláška č. 10/2005 Sb., o vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních,
- vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí.

Koncepční a metodické dokumenty:

- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha (Praha 2001),
- Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky (Praha 2007),
- Střednědobá koncepce státní politiky vůči občanům se zdravotním postižením,
- Národní plán podpory a integrace občanů se zdravotním postižením vládní usnesení č. 1004 ze dne 17. 8. 2005 na období 2006–2009, včetně dodatku č. 710/2007,
- Národní plán vytváření příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010/2014,
- Informace MŠMT k zabezpečení vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami s podporou asistence č. j. 14 453/2005-24.

PŘÍLOHY

Soud nejen o lidskou důstojnost (ke kapitole 1)

Příběh popisuje složitou cestu správního a posléze soudního řízení, v němž se rodina pečující o dívku s těžším mentálním postižením domáhala uznání určité dávky – statusu občana „převážně bezmocného“. Jednalo se o předchůdce dnešního příspěvku na péči. Na celém příběhu je zářející jeho délka. A také obdiv k aktérkám kauzy, matce a dceři. Měl jsem tu vzácnou možnost více než tři roky je provázet v jejich sporu – nejen o lidskou důstojnost...

Cesty páně jsou nevyzpytatelné. Cesty domáhání se práva bývají mnohdy ještě složitější. Přesvědčují se o tom i zdravotně postižení, usoudí-li, že o svá práva se musí soudit. Každé podobné řízení je pro ně většinou složité. Neschopnost chůze, nemožnost trvale pracovat na plný výkon, problémy s výplatou dávek, to vše souvisí se zdravotním stavem – s postižením. A pro každého člověka s postižením představuje svébytný příběh. Člověk odhodlaný bránit svou pravdu v soudním řízení se musí obrnit trpělivostí. Zdá se, že i „prkotina“, vydající sotva na glosu či esej, je v soudním podání pořádný román. Někdy i na pokračování. Člověk s postižením se v něm s úžasem dívá, jak se jeho problémy v soudní řeči mění a nabývají nových jmen a v podání znalců, soudců a odpůrců kolikrát i nového obsahu. Nakonec se mu možná zdá, že už to ani není on. O jednom takovém příběhu je naše vyprávění.

Osoby a obsazení:

Slečna Jitka, v roce 1999 v době zahájení řízení osmnáctiletá, nyní o čtyři roky starší mladá dáma. Kromě obvyklé charakteristiky dívek v tomto věku (televize, kluci, škola a podobně) je třeba dodat i další. Od narození trpí závažnou poruchou metabolismu „cobalaminu E“, což má vedle jiného za následek středně těžkou mentální retardaci (pro zájemce o klasifikace nejrůznějšího druhu uvedeme, že dle Světové zdravotnické organizace se jedná o pásmo v rozpětí 35–49 bodů tzv. IQ), ale i epilepsii a další podobné věci. Ve spise najdeme i větu, která, jak uvidíme, nabude později důležitosti, že porucha jemné motoriky je „mírnější“. Přeloženo do češtiny znamená, že Jitka dobře chodí, může i běhat. Dokonce tak dobře, že s rodiči chodí do přírody a na lodi sjede nejen Vltavu...

Maminka Jitky, v době zahájení i skončení řízení přítelkyně, rádkce, učitelka, pečovatelka, trenérka a všechno ostatní, koho slečny jako Jitka kolem sebe potřebují. Neřídí se heslem „sedávej, panenka, v koutě“, ale nesníží se k jednání s „čelem lepším poplužního dvora“. Obě dvě žijí v obvodu Krajského soudu v Ústí nad Labem. Soudkyně

Ilona, v době zahájení řízení (k soudu přišel příběh v červnu roku 1999) dáma věku, jenž není pro náš příběh důležitý. Po celou dobu soudního klání dvou stran prokazovala „pozoruhodný“ zájem o rychlost řízení a tomu odpovídala i její neméně pozoruhodná činnost – např. při ustanovení soudních znalců. MUDr. Ladislav, MUDr. Pavel, MUDr. Jaroslav a zejména MUDr. Hana, všechno znalci soudní, věd medicínských a snad i duševních. Z nich nadmíru paní Hana, dáma citlivá a vstřícná, jež telefonní hovory končí upozorněním, aby „si dotýčný stěžoval třeba u ministra“. Dále v příběhu vystupoval blíže neurčitý počet asistentek, sekretářek, soudních zapisovatelek, tajemnic komisí, ale mohl se i předseda či jiný soudní funkcionář.

Podstata sporu

Je skryta v bezmocnosti. Nikoliv té, které čím dál více propadala maminka Jitky, nýbrž v té „zákonně“. Podle ní platí, že osoba pobírající důchod (i invalidní „z mládí“) je buď:

- částečně bezmocná – a to pak potřebuje dlouhodobě pomoc jiné osoby „při některých nezbytných životních úkonech, například při mytí, česání a oblékání“;
- převážně bezmocná – potřebující kromě uvedené pomoci i „pravidelnou pomoc, popřípadě soustavný dohled jiné osoby při hlavních životních úkonech, například při chůzi a při výkonu fyziologické potřeby“;
- úplně bezmocná – osoba, která zcela pozbyla schopnost sebeobsluhy, potřebuje soustavné ošetřování a je odkázána trvale na pomoc jiné osoby při všech životních úkonech.

Ve zmiňovaném roce 1999 byl Jitce přiznán plný invalidní důchod a po projednání lékařské zprávy o jejím zdravotním stavu u posudkového lékaře Okresní správy sociálního zabezpečení bylo konstatováno, že je „částečně bezmocná“. A právě o tento verdikt se vedl téměř čtyři celé roky spor. Jeho „hmotněprávní podstatu“, což česky znamená asi jako „o co tam šlo“, tvořil názor blízkých slečny Jitky, podle něhož Jitka (a hned dodejme, že většina dalších občanů se středně těžkou mentální retardací) je občanem s převážnou bezmocností, neboť potřebuje „pravidelnou pomoc a případně i soustavný dohled při hlavních životních úkonech“. Zdánlivé slovíčkaření má v praxi velký význam. Jednak etický – jde přece o občany s mentálním postižením, tedy nejzranitelnější členy lidského společenství, a jednak ekonomický. Částečná bezmocnost totiž znamená navýšení důchodu o 20 % částky tzv. životního minima jednotlivce, ale bezmocnost převážná již znamená zvýšení o 40 %. Vzhledem k tomu, že aktuální výše životního minima pro dospělou osobu je 2320 Kč, tak si každý spočítá, že rozdíl je zde téměř pět stokorun měsíčně.

Druhou stránkou – a daleko podstatnější – je princip. To, oč ve sporu šlo. O princip. O důstojnost občanů s mentálním postižením. O to dokázat, že převládající chápání

bezmocnosti, tak jak jí rozumí „naši“ znalci, neodpovídá skutečnému životu občanů s mentálním postižením. Zkratka šlo o to, že i když si člověk dokáže vlastníma rukama zapnout kabát, podat nějakou věc, může být „bezmocný, tj. odkázaný na soustavný dohled druhé osoby“, a to je právě případ občanů s mentálním postižením.

Jak to všechno probíhalo

Procesní stránka merita případu, což znamená něco jako „jak to probíhalo, aby se rozhodlo, jestli tak nebo tak“, zase vypadala následovně:

Konec zimy 1998/1999	Žádost rodičů o Jitčin invalidní důchod.
Duben 1999	První verdikt posudkového lékaře OSSZ – Jitka je prý částečně bezmocná.
Květen 1999	Odvolání maminky proti rozhodnutí OSSZ k České správě sociálního zabezpečení.
Červen 1999	Česká správa sociálního zabezpečení sděluje, že věc postupuje Krajskému soudu v Ústí nad Labem, neboť „námitkám“ nebylo možno vyhovět. Beze jména, podpis nečitelný.
Červen 1999	Soudkyně žádá paní Jitku o „urychlené“ zaslání rozhodnutí správy sociálního zabezpečení ve věci bezmocnosti. Ale ta přeci sama věc soudu postoupila.
Prosinec 1999	Jitka znovu předstupuje před posudkovou komisí, nyní ČSSZ. V jejím rámci, jak je později uvedeno v soudním spise, byla „komplexně“ přešetřena neurologem.
Duben 2000	Soud za řízení samosoudkyně Ilony rozhodl, že stanovisko ČSSZ se potvrzuje, do čtyřstránkového odůvodnění <i>de facto</i> přepisuje vše, co již dříve komise sociálního zabezpečení napsaly. Včetně otázek z jednání komise, která se zajímala, co má Jitka doma za zvířata, a zda ví, co bude v tomto měsíci za svátek. Připomínky matky ke skutečnému stavu, dovednostem a schopnostem slečny Jitky, nejsou v rozhodnutí zmíněny a brány v úvahu.
Květen 2000	Po konzultaci a za podpory sociálněprávní poradny Novin Můžeš se Jitčina maminka – již ustanovená opatrovníkem pro tato jednání – odvolává k Vrchnímu soudu v Praze. Argumenty v odvolání uvedené zpochybňují jak nestrannost komisí správy sociálního zabezpečení, tak jejich dosavadní nesprávný a v praxi převládající způsob posuzování bezmocnosti u občanů s mentálním postižením.

Říjen 2000	<p>Vrchní soud v Praze konstatuje průběh řízení, a zřejmě i pod vlivem před časem publikovaného, Nálezu Ústavního soudu uvádí, že <i>i když posudkové komise MPSV jsou ze zákona povolány k posouzení zdravotního stavu občanů a jejich důkaz (posudek) bývá v soudním řízení důkazem „rozhodujícím“, není vyloučeno, aby soud provedl i důkaz posudkem znalce. A především uvedl, že „s ohledem na již zjištěný skutkový stav“ – což znamená s ohledem na to, co dosud už všichni ti znalci do spisu napsali – je nutno řízení doplnit o posudek soudního znalce.</i></p> <p>Zároveň soud rozhodl, že znalci mají být z oboru psychiatrie a psychologie, neboť ti se prý mohou vyjádřit k „otázce samostatnosti či nutnosti dohledu jiné osoby při výkonu životních úkonů navrhovatelky a o tom, v čem tento dohled spočívá“.</p>
Listopad a prosinec 2000	<p>Soudkyně Ilona ustanovuje 4. 11. soudního znalce pro bezmocnost Jitky. Je jí MUDr. Alena z Ústí nad Labem. V soudním rozhodnutí je ve jméně znalkyně koncovka „-lážová“, ovšem ve skutečnosti je jméno znalkyně „-lašová“. Možná i pro tento „omyl“ ji soudkyně 21. 12. odvolává a pověřuje úkonem vyšetřit bezmocnost Jitky MUDr. Jaroslava, zasloužilého psychiatra starého bez mála 80 let. MUDr. Jaroslav má posudek vypracovat ve lhůtě 60 dnů. Což překročil několikanásobně.</p>
Červenec 2001	<p>Maminka Jitky si stěžuje u Krajského soudu v Ústí nad Labem na to, že dotýčný znalec nekoná nic, co by se znaleckou činností dalo nazvat. Až na základě jejího snažení a telefonátů jí sdělil, že „zítra přijede“. Ukázalo se však, že zájem o vypracování posudku měl syn pana Jaroslava, rovněž MUDr. ale nikoliv řádně soudem ustanovený znalec. K takové záměně však matka nedává souhlas a stěžuje si...</p>
Srpen 2001	<p>Soudkyně Ilona zprošťuje soudního znalce MUDr. Jaroslava zodpovědného úkolu a ustanovuje znalcem MUDr. B. Matka, poučena souhrou soudu a znalců, pátrá po tom, kdo je MUDr. B. Za 15 minut zjišťuje na jejím pracovišti, že dotýčná už dva roky pracuje ve Švýcarsku, a také se dozvídá „co na tom soudu blbnou“, už jsme jim to písemně sdělili několikrát.</p>
Říjen 2001	<p>Předseda soudu v Ústí nad Labem se omlouvá „za opožděnou reakci na stížnost ze 7. července“, poněvadž čerpal dovolenou a o stížnosti mu podřízení řekli až v říjnu. Konstatuje, že znalec MUDr. Jaroslav se omlouval, že měl hodně práce a pak také stěhoval ordinaci. Ale prohlásil prý také, že s ním matka nechtěla spolupracovat, a jelikož je to tvrzení proti tvrzení, tak...</p>

Listopad 2001	Za „jisté průtahy“ v řízení se omlouvá místopředseda soudu, spis je doručen nově ustanovenému soudnímu znalci MUDr. Pavlovi.
Leden 2002	Znalec, za účasti konzultanta z oboru psychologie, vypracovává obsáhlý a podrobný posudek. Velice poctivě – odborně i lidsky – se potýká se zadaným úkolem, pouští se i do, pro znalecký posudek neobvyklých a kritických hodnocení na adresu chápání bezmocnosti v právu sociálního zabezpečení. Konstatuje, že Jitka „je nepochybně převážně bezmocná“. Posudek doručen krajskému soudu dne 28. ledna 2002.
Duben 2002	Navenek se nic neděje a dne 8. 4. 2002 píše paní Jitka místopředsedovi soudu mj.: „ <i>Na podzim... v závěru dopisu mi píšete, že si necháte o průběhu tohoto řízení předkládat pravidelné zprávy. Dovolte mi, abych Vám také jednu předložila. Není sice určena soudu, ale o jeho práci také vypovídá. V mém posledním dopise jsem Vám přála hezký zbytek léta. Uplynul podzim, zima a já Vám tedy přeji krásné jaro.</i> “ Bez jakéhokoliv soudního usnesení obdržely „obě Jitky“ předvolání do jednání posudkové komise MPSV v Ústí nad Labem na 15. 4. 2002. Po konzultaci s právníkem píše matka předsedkyni komise MUDr. Haně, že neobdržela usnesení soudu, který by komisi ustanovil dalším „znaleckým“ místem, a zdůrazňuje: „ <i>Nepovažuji za možné, abychom se vyšetření u Vás znovu podrobily. A to s ohledem na probíhající spor, kde Vaše strana reprezentuje názor odpůrce... Způsob, kterým Vy jako představitelka státní správy komunikujete se stranami (viz včerejší telefonát) považuji za neetický a ve své podstatě i protiprávní. Nechápu, jak je možné, že jste mi mohla citovat ze soudního spisu z posudku znalce MUDr. P., ale i ze stížností, které jsou ve spise. Tyto materiály jsou určené pro řízení soudu a Vám nepřísluší se k nim vyjadřovat a kritizovat.</i> “ Jednoduše řečeno, matka nechápala, jak je možné, že strana, která představuje ve sporu odpůrce, má mít k dispozici celý spis. A to dokonce dříve, než má tu možnost strana ve sporu žalující.
Duben 2002	Posudková komise MPSV v Ústí nad Labem, za nepřítomnosti Jitky, vynáší verdikt, že „ <i>po prostudování dokumentace včetně znaleckého posudku MUDr. P</i> “ mění své rozhodnutí z prosince 1999, a konstatuje, že „ <i>navrhovatelka již tehdy vyžadovala soustavný dohled jiné osoby a tudíž byla již tehdy převážně bezmocná.</i> “
Květen 2002	Krajský soud rozhoduje, že „ <i>rozhodnutí ČSSZ ze 7. 5. 1999 se zrušuje a vrací věc k novému rozhodnutí, v němž bude ČSSZ vázána stanoviskem, jež vyplynulo z řízení, tedy, že je Jitka převážně bezmocná. Což znamená asi tolik, že v podstatě jsme to rozhodli, ale správa zabezpečení je tím orgánem, který ten štemplík o bezmocnosti může a taky musí vydat.</i> “

Srpen 2002	Rozsudek krajského soudu doručen a nabývá právní moci. Po třech letech od prvního soudního zasedání.
Září 2002	Na základě telefonátu Česká správa sociálního zabezpečení posílá doplatek za tři roky. Oficiální rozhodnutí o stupni bezmocnosti dosud vydáno nebylo.

Konec dobrý, všechno dobré?

Po více než třech letech se slečna Jitka dočkala. Je na 99,9% občanem s převážnou bezmocností. Je všechno v pořádku? Pro někoho ano. Vždyť kolik soudních řízení – ve věcech, kdy jde přímo „o život“ – se táhne dlouhá léta. A nakonec, vždyť tady až o tolik nešlo, namítne leckdo. A o peníze Jitka nepřijde... Takhle bychom mohli ke sporu přistupovat (a to ještě s výhradou), pokud by šlo jen o ty peníze a jen o jednoho člověka.

Spor sám ukázal řadu dalších věcí. O některých se ví delší dobu, jiné vyvstaly poprvé.

1) Především se již delší dobu ví, že zcela zásadně špatný je systém fungování soudních znalců v našem soudnictví. Ale protože nám nejde o jeho reformu (nejsme ministerstvo spravedlnosti ani poslanci) a jde nám pouze o zlepšení postavení občanů s mentálním postižením v soudním řízení, konstatujeme následující. Je absurdní, aby soudy nadále pověřovaly soudněznaleckými úkony ve sporném řízení o stupeň bezmocnosti psychiatry. Tito odborníci jsou – možná – odborníky na lidskou duši. Ne však na bezmocnost. Na schopnost či neschopnost dotyčného člověka zvládat úkony sebeobsluhy. Tito lidé většinou naprosto netuší nic o formách chráněného bydlení, o orientačních schopnostech mentálně postižených při nakupování, nikdy je nedoprovázeli v podporovaném zaměstnávání. S rozpaky přijímáme jejich verdikty již při řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům. Nicméně tam má ještě „IQ“ a věci s ním související jistý vztah k projednávané schopnosti vstupovat do právních vztahů. U bezmocnosti ne. Jen tak jsme se například mohli v jednom posudku dočíst, že „Jitka pomáhá v kuchyni, je schopna připravit brambory“. Není. Jitka (a další občané s daným typem mentálního postižení) je schopna mechanicky vykonávat činnost, kterou jí další osoba přesně připraví a ukáže. Jitka nedokáže brambory naškrábat, rozkrojit, dát do vody, osolit, zapnout plyn a za patnáct minut zkontrolovat jejich tvrdost, slít vodu a vypnout plyn. Jinde znalci píší, že je schopna sama používat WC. Není. Je schopna použít WC v domácnosti. Píší, že je schopna se obléci. Není. Je schopna si zapnout kabát. Ale někdo jiný jí musí říci, co si obleče. Jak teplé oblečení, jak barevné, jaké přezůvky si vezme. Ona si je „jen“ nazuje. Takže pro naše znalce – a posudkové lékaře – není bezmocná.

Trochu mi to připomíná jiný příběh. Vyprávěla mi ho dcera pečující o maminku nemocnou Alzheimerovou chorobou. Na mou radu také žádali o bezmocnost. Přišla paní, prolétla domem – místní šetření – a automaticky říká. Dají vám částečnou. To se tak dělá. Maminka již byla v takové fázi nemoci, že nebyla schopna si vybrat oblečení, nebyla schopna vykonat jakoukoliv činnost – v domácnosti, v sebeobsluze (koupání, mytí, čištění zubů, intimní hygiena), která by trvala „déle než patnáct vteřin“. Nemoc způsobila bezmocnost, přestože si halenku dokázala navléci na tělo. Nedokázala se obléct. Potřebovala „soustavný dohled jiné osoby při hlavních životních úkonech“. Dodávám, že tato dcera se nakonec rozhodla s tím „nic nedělat“. Říkala, že nemá čas běhat po soudech.

- 2) Nelze si rovněž nepovšimnout závažných organizačních nedostatků na Krajském soudu v Ústí nad Labem. Nejen práce znalců, ale i způsoby jejich ustanovení do funkce jednou soudkyní vzbuzují přinejmenším rozpaky. Práce soudce patří ve společnosti k prestižním. Tomu odpovídá i její vysoké ohodnocení. V daném řízení jsme se setkali s „výrobními zmetky“, které by u každé jiné profese měly za následek snížení ohodnocení. Troufám si tvrdit, že v řadě profesí i následky závažnější. Můžeme alespoň věřit, že se třeba jednalo o mimořádný výstřelek... Připomeňme, že Vrchní soud v Praze rozhodl o vrácení věci do Ústí nad Labem v říjnu 2000. Trvalo ještě rok a půl, než věc skončila.
- 3) Za pozornost stojí i způsob práce posudkové komise MPSV v Ústí nad Labem. V jedné části soudního rozsudku najdeme doslovné pasáže z posudku komise. Ta tvrdila, že v rámci řízení byla „komplexně vyšetřena mozková činnost navrhovatelky“. Přitom u komise celé „řízení“, včetně administrativy a otázek, trvalo dvacet minut a samo vyšetření pět minut. S kladívkem, jak za časů Švejka. Kdo tomu říká „komplexní vyšetření“, buď lže, nebo nemá v profesi co pohledávat. Zdá se, že některé komise pracují systémem „běžící pás“. Deset minut a další. Zdá se, že v řadě případů má komise jasno „dopředu“. Vždycky jsme dávali částečnou bezmocnost – a basta! Přidá-li se navíc maminka, která se chce zeptat, dovolí si nesouhlasit – a uznejme, že po těch letech má právo být i naštvaná – je oheň na střeše. Rázem je z ní „potíživista“. A s takovým se nebudeme mazlit. Nevážíš si dobrodiní našeho rozhodnutí – máš to mít. Počkáš si. Netvrdíme s určitostí, že právě takhle to probíhalo u komise v Ústí nad Labem. Odhlédneme-li od výroků předsedkyně v telefonu, kde bude stát tvrzení proti tvrzení, minimálně zmíněný posudkový závěr svědčí o profesionálních pochybeních.

Co dodat na závěr

Případu jsme věnovali pozornost ne pro jeho výjimečnost. Spíše pro jeho samozřejmost, s jakou se, v různých podobách, ve světě zdravotně postižených odehrává. Zároveň chceme upozornit rodiče dětí se středně těžkou mentální retardací, aby přemýšleli o stupni bezmocnosti, který byl jejich dceři nebo synovi přiznán. Jedná-li se o bezmocnost částečnou, je možné se proti verdiktu odvolat. Přitom vždy požadujte, aby jedním z důkazních prostředků bylo vyšetření nezávislým soudním znalcem. Můžeme doufat, že vedle klasických psychiatrů budou soudy využívat i skutečných znalců dané problematiky. Těmi jsou znalci z oboru sociální práce, speciální pedagogiky apod. Ti nejlépe znají reálné schopnosti člověka s mentálním postižením, jeho schopnosti sebeobsluhy, zapojení do činností skupiny atd. Výsledkem by mohlo být takové řízení, které neuráží důstojnost člověka s postižením ani jeho nejbližší.

Přehled deklaratorních dokumentů vyjadřujících se k podobě vzdělávání žáků s postižením v posledních dvou desetiletích (ke kapitole 2)

Před nedávnem jsem zpracovával pro jeden krajský úřad materiál, který usiloval o větší podporu tzv. inkluzivního vzdělávání. Pokusil jsem se vytvořit přehled dokumentů, které se za posledních dvacet let nějakým způsobem k tzv. integraci či posléze inkluzi vyjadřovaly. Jejich stručný výčet a stručný přehled obsahu potvrzuje, co většina z čtenářů tuší: kdyby se podařilo plnit úkoly uvedených dokumentů již v době, na níž byly přijaty, vypadala by tvář (nejen) integrovaného vzdělávání dnes podstatně jinak. Také možno říci s klasikem, že „kěz by nám to vlastenčení (změňme na podporu integrace) z huby do rukou ráčilo přejíti“.

V České republice je již od počátku 90. let minulého století formálně deklarována podpora vzdělávání žáků se speciálními potřebami v hlavním vzdělávacím proudu. Svědčí o tom několik normativních i deklaratorních vyjádření, jak byla v průběhu uplynulých osmnácti let přijímána. Namátkou můžeme uvést následující:

Národní plán pomoci zdravotně postiženým občanům (1992)

9.2 *Většina zdravotně postižených dětí totiž může a měla by absolvovat školní docházku společně se zdravými dětmi. Jejich umístování do specializovaných škol znamená v mnoha případech odloučení od rodiny, protože síť specializovaných škol nemůže být nikdy dostatečně hustá. Znamená rovněž segregaci zdravotně postižených od zdravé populace a narušení „normálního“ přístupu veřejnosti ke zdravotně postiženým již v samém počátku socializačního vývoje.*

9.3 *MŠMT ČR a obce zajistí postupně podmínky pro integraci zdravotně postižených dětí do škol běžného typu:*

- a) snižováním počtu dětí ve třídě mateřské školy, ve které je zdravotně postižené dítě,*
- b) snižováním počtu dětí ve třídě základní školy, ve které je zdravotně postižený žák.*
- c) postupným zajištěním toho, aby všude, kde to bude pro daný typ postiženého žáka nutné, pracoval docházející pedagog z příslušného poradenského centra nebo speciální pedagog,*
- d) vybavením žáků resp. tříd odpovídající technikou a didaktickými pomůckami.*

Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení (1993)

6. Školství a příprava na povolání

V ČR existuje síť státních speciálních škol, které pokrývají základní potřeby vzdělávání dětí se zdravotním postižením, s výjimkou dětí s kombinovanými vadami. Problém však spočívá v jejich kvalitě, vybavení a základní filozofii vzdělávání dětí se zdravotním postižením. Většina dětí s postižením totiž může absolvovat školní docházku společně se zdravými dětmi. Jejich umístování do specializovaných škol znamená v mnoha případech odloučení od rodiny a do jisté míry i segregaci od zdravé populace. Naopak děti s kombinovanými vadami, některé děti mentálně postižené, slepohluché a prelingválně neslyšící potřebují pro rozvoj svých schopností prostředí, které jim škola běžného typu nemůže vytvořit. V porovnání se světem máme pouze velice malé procento občanů se zdravotním postižením, kteří dosahují středoškolského a vysokoškolského vzdělání.

Cíle:

- 1. Zajistit legislativní podmínky pro integraci co největšího počtu dětí se zdravotním postižením do škol běžného typu.*
- 2. Rozvíjet speciálněpedagogické poradenství pro rodiny s předškolními dětmi a pro žáky se zdravotním postižením navštěvující školy, předškolní a školská zařízení běžného typu.*

Národní plán vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením (1998)

Cíle:

- 1. Dosáhnout, aby každé dítě se zdravotním postižením získalo maximální možné základní vzdělání.*
- 2. V souladu s doporučením mezinárodních deklarací a norem považovat za přirozené a prioritní umístění dítěte s postižením v prostředí běžné školy se speciálněpedagogickou podporou.*
- 3. Zachovat stav solidní úrovně našeho speciálního školství, jeho kapacit však stále více využívat pouze pro děti s nejtěžšími postiženími.*

Opatření:

- 6.2 e) Zajistit, aby každá osoba, jejíž stav to vyžaduje, byla posouzena týmem odborníků, který navrhne individuální způsob rozvoje jejích schopností a dovedností, a tím zajistit naplnění jejího práva na vzdělávání v širším smyslu slova. Právo požádat o takové vyšetření musí mít i rodiče (resp. dospělý občan s postižením), kteří jsou součástí týmu.*

MŠMT – průběžně.

Finanční krytí – v rámci rozpočtové kapitoly MŠMT.

6.2 f) Zajistit legislativně a finančně úhradu nákladů na dopravu, osobního asistenta, průvodce, tlumočníky znakového jazyka, artikulační tlumočníky a předčitatele pro integrované žáky se zdravotním postižením základních, středních a vysokých škol a učilišť běžného typu.

MPSV – 31. 12. 1998

Finanční dopad – bude vyčíslen v návrhu legislativního opatření.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového školského zákona (2004)

Nově je pojímáno vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, zejména uplatněním jejich práva na vzdělávání pomocí specifických forem a metod a na vytvoření zvláštních podmínek, které jejich vzdělávání umožní. Odlišují se speciální vzdělávací potřeby žáků zdravotně postižených, zdravotně znevýhodněných a sociálně znevýhodněných.

Výraznou změnou v této souvislosti je, že zákon podporuje propojení speciálního školství se školami běžného typu a významně posiluje tendenci k individuální integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do „běžných“ škol. Pro tyto žáky však mohou být upraveny vzdělávací programy podle jejich potřeb. Zákon dále počítá s podpůrnými opatřeními ve prospěch těchto žáků, např. asistenty pedagogů. Zákon zároveň ponechává možnost, aby v odůvodněných případech mohly být i nadále zřizovány samostatné školy, popřípadě třídy pro žáky se zdravotním postižením.

Střednědobá koncepce přístupu státu k občanům se zdravotním postižením (2004)¹

Předpokládá se přijetí organizačních, legislativních a ekonomických opatření vedoucích ke zkvalitnění diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb a prosazení větší autoritativnosti zjištěných závěrů speciálněpedagogického poradenství. Součástí tohoto subsystému podpory bude rozhodnutí o existenci, formách a využití klasifikačních systémů existujících vně systému vzdělávání a o případném budování vlastní diagnostické klasifikace, která by umožnila lépe naplňovat individuální vzdělávací potřeby dítěte se zdravotním postižením. V rámci tohoto úkolu bude nezbytné, při respektování zřizovatelské působnosti kraje, vytvořit relativně jednotný model organizační a procesní stránky průběhu speciálněpedagogického poradenství, včetně provádění diagnostiky speciálních potřeb. V tomto procesu musí být normativně právními akty zajištěna práva dítěte a jeho zákonných zástupců, včetně působnosti jednotlivých účastníků vzdělá-

¹ Jedná se o nejobecnější směrnici přijatou vládou pro oblast řešenou tímto stanoviskem, proto je stručný přehled úkolů tohoto dokumentu obsahem přílohy č. 1.

vání, která je závislá na posouzení speciálních vzdělávacích potřeb v rámci prováděné diagnostiky. Předpokládá se využití institutů navržených systémů rané péče a ucelené rehabilitace

Národní plán podpory a integrace občanů se zdravotním postižením na období 2006–2009

1. Vzdělávání a školství

Stěžejním cílem vzdělávání občanů se zdravotním postižením zůstává zajištění rovného přístupu, který v sobě zahrnuje i prvky odstraňování minulých deformací a prevenci vzniku (byť nepřímého) diskriminačního jednání v jednotlivých situacích. Společná školní docházka bude stále více chápána jako důležitý faktor prevence sociálního vyloučení, než jako prosté organizačně pedagogické opatření. V rámci pravidla rovného přístupu budou přijímána opatření legislativního, personálního, ekonomického, technického a pedagogického charakteru. Nediskriminací a rovným přístupem se rozumí umožnění vzdělávání v obou základních proudech vzdělávání – hlavním i speciálním, při respektování základních práv zákonných zástupců dítěte, resp. občana se zdravotním postižením. V rámci tohoto pravidla je vzdělání chápáno jako základní lidské právo s univerzální lidskou hodnotou.

Opatření

1.4. V období 2006 a 2007 zanalyzovat fungování organizačních a procesních stránek průběhu speciálněpedagogického poradenství, včetně provádění diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb žáků se zdravotním postižením v rámci školských poradenských zařízení – speciálněpedagogických center, upravené novou školskou legislativou. Na základě provedené analýzy, v případě potřeby, formou metodického pokynu zpřesnit organizační a procesní pravidla a další náležitosti nutné pro objektivní posouzení speciálních vzdělávacích potřeb v rámci prováděné diagnostiky.

Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na léta 2011–2015

4.5.3.3 Název opatření: Krátkodobá opatření transformace systému škol zřízených pro žáky s lehkým mentálním postižením

Legislativně stanovit jasnou a závaznou prioritaci individuální integrace dětí/žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (s potřebou podpurných a vyrovnávacích opatření).

Individuální integrace je stav, kdy je žák vzděláván v třídním kolektivu s vrstevníky bez postižení/znevýhodnění. Vzdělávání ve skupině zřízené pouze pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami by mělo být možné pouze při nemožnosti individuální integrace a za jasně legislativně stanovených podmínek.

4.5.3.4 Název opatření: Střednědobá opatření transformace systému škol zřízených pro žáky s lehkým mentálním postižením

Obsahem střednědobého opatření je:

- Legislativně znemožnit zřizování a provozování základních škol zřízených pro děti s lehkým mentálním postižením a stanovit povinný maximální počet tříd skupinové integrace v jedné základní škole vzhledem k počtu ostatních tříd.
- Na základě analýz a ve spolupráci se všemi zřizovateli a dalšími relevantními aktéry v lokalitách rozhodnout o školách zřizovaných pro děti s lehkým mentálním postižením ke zrušení (ty, které konkurují spádovým základním školám; jejich personální kapacity převést na spádové školy) a k transformaci (zavedení standardního vzdělávacího plánu ŠVP ZV).
- Transformované školy převést pod obce.
- Zrušit přílohu Rámcového vzdělávacího programu upravující vzdělávání žáků s LMP.

Národní plán vytváření příležitostí pro osoby se zdravotním postižením (2010–2014)

Základním cílem pro období platnosti Národního plánu je uplatňování principu inkluzivního vzdělávání. V základním a středním stupni vzdělávání má každé dítě právo na vzdělávání ve škole hlavního vzdělávacího proudu v místě, kde žije. S tímto cílem souvisí rovněž postupné přetváření stávajícího systému škol samostatně zřízených pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a rozšíření jejich působnosti směrem ke školám hlavního vzdělávacího proudu, kterým by nově měly poskytovat odborné, metodické, didaktické a technické zázemí. Z důvodu demografického vývoje populace dětí a studentů se zdravotním postižením, kteří byli v minulém období integrováni do běžných základních a středních škol a kteří již dospěli do věku vysokoškoláků, se přirozeně zvyšuje počet zájemců o studium na vysokých školách. S nárůstem počtu těchto uchazečů a studentů vyvstává i aktuální potřeba cíleného systémového řešení vzdělávání lidí s postižením i v terciárním stupni vzdělávání.

Pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením je inkluzivní vzdělávání podmíněno kvalitním zabezpečením podmínek, podpůrných služeb a opatření v oblasti legislativní, personální, pedagogické, ekonomické a technické. Patří k nim rovněž změny poradenského systému, dokončení kurikulární reformy, podpora dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a informační činnost. Stanovený cíl je rozpracován do konkrétních opatření.

Termínovaná opatření

- 9.1 *Připravit a přijmout koncepci, která zahrne výčet úkolů a opatření potřebných pro lepší přístupnost škol tzv. hlavního vzdělávacího proudu na všech stupních vzdělávání i pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením. Materiál bude připraven v gesci MŠMT a příprava i následné vyhodnocování jednotlivých opatření bude probíhat za účasti organizací osob se zdravotním postižením a zákonných zástupců dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením.*
- 9.2 *V oblasti primárního a sekundárního vzdělávání stanovit podmínky pro poskytování asistenčních služeb (asistent pedagoga) a působení více pedagogických pracovníků ve třídě, v níž jsou vzděláváni žáci se zdravotním postižením, s důrazem na působení těchto pracovníků v hlavním vzdělávacím proudu. Činnost asistenta pedagoga rozšířit o pomoc žákům zdravotně postiženým při sebeobsluze a pohybu.*
- 9.3 *Nově definovat způsoby poskytování speciálněpedagogické podpory dětem, žákům a studentům se zdravotním postižením v závislosti na hloubce a závažnosti daného postižení a jim odpovídajících dopadů na vzdělávací podmínky dané osoby.*
- 9.4 *V návaznosti na stanovení míry (stupňů) podpůrných opatření vytvořit obecný katalog dostupných prostředků speciálněpedagogické podpory a stanovit způsob jejich poskytování.*
- 9.5 *Připravit informační kampaň včetně metodického oslovení ředitelů škol s cílem zvýraznit povinnost základních škol přijímat ke vzdělávání všechny žáky bez rozdílu jejich zdravotního stavu a případného postižení.*
- 9.6 *Navrhnout pravidla uskutečňování jiného způsobu vzdělávání ve smyslu § 42 školského zákona s cílem sjednotit metodické, organizační a personální zajištění vzdělávání dětí s hlubokým mentálním postižením.*
- 9.8 *Zkvalitnit organizační, procesní a obsahový rámec speciálněpedagogického poradenství a diagnostiky s cílem zajistit nezávislé a jednotné posuzování potřeby podpůrných opatření dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením v celé ČR, včetně zajištění práv dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a jejich zákonných zástupců. V souvislosti s katalogem prostředků speciálněpedagogické podpory (druhů podpůrných opatření) řešit obligatornost závěrů speciálněpedagogické diagnostiky ve školách a školských zařízeních.*

9.9 Zvláštní pozornost věnovat vzdělávání dětí, žáků a studentů s lehkým mentálním postižením s cílem odstranit dřívější takřka výlučné vzdělávání těchto žáků ve školách samostatně zřízených pro žáky se zdravotním postižením.

9.13 Připravit informační kampaň formou oslovení rektorů vysokých škol na základě ustanovení.

V Přerově se chystá zásadní rozhodnutí (ke kapitole 2)

V následujícím článku je popsán příběh dvou chlapců, kteří patřili u nás mezi první, jejichž rodiče se rozhodli „vzít dítě ze speciální školy“ a trvat na jejich právu na návštěvě běžné, spádové školy. Celý příběh byl poznamenán řadou nedorozumění, problémů, ale i zlé vůle zúčastněných. S odstupem let (peripetie, jež popisují, se odehrávaly před patnácti lety) zvláště vystoupí do popředí absurdita celé situace. V té době neexistoval anti-diskriminační zákon. Ovšem vidím, jaké překážky kladly úřady (a lidé) do cesty rodičům, kteří chtěli, aby se jejich dítě vzdělávalo v běžné škole.

Před nedávnem jsme přinesli první zprávu o situaci v Přerově. Přesněji o situaci dvou chlapců, kteří již více než půlrok navštěvují základní školu. Ve škole se jim líbí – asi tak, jak se obvykle líbí dětem ve škole. Učitelky jsou s nimi vcelku spokojeny – asi tak, jak obvykle učitelky s dětmi bývají. Paní ředitelka hovoří s nadšením o pokrocích obou žáků. A rodiče jsou také spokojeni – asi tak, jak obvykle rodiče se svými ratolestmi spokojeni bývají. Tedy někdy více a někdy méně.

Idyla, chtělo by se nám říci. Opak je však pravdou. Situace, v níž se oba chlapci nacházejí, je víc než nejasná. Proč? Přesně takovou otázku jsme položili minulý měsíc.

Namísto prologu

Daniel Fojt a Tomáš MIČÁK. Dva chlapci, nyní ve věku 9 let. Ve školním roce 1996/1997 začali navštěvovat Zvláštní školu v Přerově. Ve školním roce 1997/1998 byli přijati do Základní školy Pod Skalkou v Přerově, a to na základě žádosti rodičů.

Tomáš je chlapec s dětskou mozkovou obrnou, postižením, které jej odkazuje na invalidní vozík, rád používá i přemísťovací vozík. V důsledku primárního postižení je samozřejmě ovlivněna jemná motorika rukou. Na tzv. mentální úroveň neexistují u Tomáše jednoznačné názory. Psychologové, kteří jej hodnotili dříve, uvádějí stupeň postižení „těžká debilita“, v jiné poradně o několik měsíců později je Tomáš označen za „zvidavého, schopného emocionální a sociální sebekontroly, aktuálně podávající výkony v rámci širší normy“.

Daniel je velmi živý chlapec. Rád komunikuje, velmi rád pobývá mezi dětmi. V mladším věku se objevovaly epileptické záchvaty. Nyní již dva roky žádný. Vývoj řeči u něj postupoval pomaleji. Chodil do běžné mateřské školy. Je zvyklý i na dospělé, rád se zapojuje např. do úklidu, jezdí na kole, hraje fotbal. Daniel je však mentálně postižený – pravděpodobný stupeň lehká mentální retardace.

Tolik vyčteme z obsírnějších i stručnějších zpráv popsaných psychology v různých obdobích dosavadního putování chlapců mezi mantinely předškolních a školských zařízení.

Jdeme do nové školy

Jak už jsme zmínili, pravděpodobně by život chlapců i jejich blízkých plynul dále v poklidu, kdyby se rodiče nerozhodli od letošního školního roku zkusit něco jiného, než chlapci dosud zažívali ve zvláštní škole a v jednom případě – jak dále uvidíme – ve třídě s programem školy pomocné. Rodiče zjistili, že existuje základní škola, která je schopna a ochotna chlapce přijmout a vzdělávat. K tomu, proč se tak rozhodli, se ještě dostaneme. Nyní dejme slovo ředitelce Základní školy Pod Skalkou v Přerově, paní Mgr. Ivaně Grigárkové:

„Víte, my jsme o tom zase až tak moc nepřemýšleli nebo přemýšleli, ale to až později nad tím, JAK to ve škole udělat, aby zde mohli chodit oba chlapci. Chci říct, že jsme ani moc nepřemýšleli nad tím, zda chlapci k nám mají chodit nebo ne. Rodiče za námi přišli a informovali nás, že by si přáli, aby chlapci chodili na základní školu spolu s ostatními dětmi, že si myslí, že zvláštní škola jim nemůže tolik dát...

My se snažíme vyjít vstříc všem rodičům. Naše škola je do jisté míry atypická. Jsme spojeni se školou mateřskou, zatím máme třídy prvního stupně. Děti se u nás vzdělávají podle osnov programu Obecná škola, ten je zejména v prvních dvou ročnících volnější, umožňuje přizpůsobit tempo a obsah učiva zvláštnostem a potřebám dětí...

Samozřejmě, že mně není lhostejná situace Tomáška a Daniela. Právně je to možná složité, ale já si myslím, že oba chlapci mají mít možnost být zde. Tedy pokud si to rodiče přejí. Ještě k oné právní stránce věci: ihned na začátku školního roku jsem požádala zvláštní školu o předání dokumentace obou žáků. To je běžný postup, je na to dokonce formulář. Jenomže tady došlo k tomu, že chlapci byli žáky školy zvláštní... A mj. proto začaly problémy...

Problém skutečně spočívá v tom, že chlapci „přecházeli“ ze školy zvláštní na základní. A proto, že ředitelka zvláštní školy se rozhodla chlapce „nepřevést“. Jinými slovy, trvala na stanovisku, že chlapci jsou žáky zvláštní školy.

Rozhodli jsme se tedy dát slovo i jí. Úvod rozhovoru potvrdil skutečnost, která nám byla od samého počátku zřejmá, v Přerově nyní velkou roli hrají i emoce. Paní ředitelka Mgr. Olga Široká s námi odmítla hovořit na diktafon. Přizvala si i výchovnou poradkyni školy. V ředitelně školy jsme si tedy povídali bez mikrofonu.

Paní ředitelka se zmínila o situaci před přijetím Tomáše a Daniela do školy. Tehdy byla situace opačná. Nikdo v Přerově nechtěl – alespoň Tomáše – do školy vzít, protože je na vozíku. Ani oni na to nejsou zařízení, „nikomu to nemůže nařídít“. Přesto chlapce přijali. Podle ní rodiče spolupracovali, byli velice spokojeni, ale potom je „zpracovali“. Na otázku Kdo? Míni, že paní inženýrka Marková, pracovnice přerovské-

ho Denního pobytu pro děti s postižením, která se mj. zabývá vyhledáváním a podporou dětí vhodných i integraci do základních škol. Dále si povídáme o podmínkách práce ve zvláštní škole. Paní ředitelka hovoří o podmínkách školy, práci učitelů. Je přesvědčena, že v její škole se chlapcům dostalo maximální péče. Podmínky práce ve zvláštních školách jsou přeci jen odlišnější. Jiná je i práce s rodiči. Jedni mají zájem o dítě, velmi často nikoliv. Velmi kriticky se paní ředitelka staví k další perspektivě obou chlapců. Domnívá se, že ze strany základní školy se jedná o jistý způsob „lanaření“ dětí, ale to není to nejdůležitější. Myslí si, že problémy teprve přijdou. Až budou chlapci postupovat do dalších ročníků. Klade si otázky, co budou mít na vysvědčení a na závěrečném vysvědčení. Potvrzuje, že se jich ve škole dotklo, že rodiče o prázdninách nepřišli a neřekli jim o záměru převést děti na novou školu. Tento krok měla provést i základní škola... K otázce jejich přeřazení se staví záporně, „neumožňuje jí to legislativa“. Kluci jsou dále žáci zvláštní školy. Její stanovisko potvrzuje i závěr České školní inspekce.

Kterak paragrafy pro obyčejný život důležité jsou

Již dvakrát jsme se zastavili u legislativy. Jakkoliv čtení právních textů jistě nepatří k nejoblíbenějším, pro tuto chvíli jinou možnost nemáme. Nahlédněme proto do textu některých z nich. A hledejme v nich odpověď na jednu součást našeho příběhu. Zní: Kdo má právo rozhodovat o výběru školy pro dítě?

Zdánlivě je odpověď jasná a jednoduchá. Přece rodiče. Jenomže u dětí s postižením se může zdát, že tahle pravda tak úplně neplatí. Alespoň ne vždy. Přijímání dětí do školy upravují jak zákony, tak prováděcí vyhlášky ministerstva školství o základních školách i o speciálních školách. Přijímání dětí do speciálních škol (patří tam i školy zvláštní) zmiňuje vyhláška slovy:

„O zařazování a přeřazení dětí a žáků do speciálních škol... rozhoduje ředitel školy, a to se souhlasem jejich zákonného zástupce.“

Má-li být dítě do speciální školy přijato, nelze tak učinit bez souhlasu rodiče. Pokud však je již dítě žákem školy, stává se takřka jejím „majetkem“. Jak je to možné?

„Jestliže nastane v průběhu docházky dítěte nebo žáka do speciální školy změna v charakteru postižení dítěte nebo žáka nebo speciální škola přestane odpovídat stupni postižení dítěte nebo žáka, je ředitel speciální školy... povinen podat, po projednání se zástupcem žáka, návrh na přeřazení dítěte nebo žáka do jiné... speciální školy nebo do základní školy nebo do střední školy.“

A zde se zřejmě dostáváme k zásadnímu rozporu chápání situace. Podle paní ředitelky zvláštní školy o tom, kdy speciální škola „přestane odpovídat stupni postižení dítěte“, rozhoduje ona (orgány školské správy), podle rodičů jsou těmi, kteří musí mít možnost ovlivnit místo vzdělávání jejich dětí, pouze oni. Samozřejmě s podporou a vyjádřením odborných pracovišť, zejména poradenských. Podle rodičů tato situace v případě obou chlapců, byť pokaždé z trochu jiných důvodů, nastala.

Svůj názor rovněž opírají o znění právních norem. Jednak chápou větu ve vyhlášece o speciálních školách způsobem, který svědčí jejich názoru, jednak poukazují i na další právní normy. A ne ledajaké, např. na Úmluvu o právech dítěte. Je to velmi zajímavý dokument. S číslem 104/1991 Sb. se stal součástí našeho právního řádu, ale nejen to. Je to dokument, právnícky řečeno, „velmi vysoké právní síly, který má přednost před zákonem“. Co to znamená? Mj. to, že se zněním Úmluvy nesmí být v rozporu žádné normy nižší právní síly. Tedy zákony, vládní nařízení a samozřejmě vyhlášky ministerstev. Co tedy Úmluva mj. říká:

„Rodiče, popřípadě zákonní zástupce mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte.“

Jen na okraj dodejme, že slova Úmluvy potvrzuje i dikce zákona o rodině:

„Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče... Rodiče odpovídají... za všestranný vývoj svých dětí, pečují soustavně a důsledně o jejich výchovu, výživu a řídí jejich jednání...“

Tedy: jedny a tytéž předpisy. Dva (nejméně) výklady a názory.

Konečně dáme slovo nejpovolanějším – rodičům.

Oběma maminkám jsme položili v úvodu jednu a tutéž otázku: „Co Vás vedlo k rozhodnutí vybrat pro chlapce pobyt v základní škole?“

Maminka Tomáše: „Prostě jsem viděla, že má na víc. Víte tehdy, když jsem před – už jsou to skoro dva roky – objížděla školy, tak mu tam psychologka napsala – těžký debil. Já to nechtěla moc posuzovat, ale třeba mi vytkla, že tak neobvykle mluví. On jí řekl, že je tam horko a jestli nemůže otevřít okna. No a tak nastoupil do zvláštní školy. Já nemůžu říct, že by se mu učitelka nevěnovala. To ne. Ale zase na druhé straně, já jsem tam musela vlastně pořád být. Na chodbě. Nebyl nikdo, kdo by se mu věnoval i po stránce asistence. A to nyní v základní škole mají. Je přece jen na vozíku, takže na záchod a tak. A hlavně – já jsem pořád tušila, a poslední psychologická vyšetření nám to i potvrzují, že to zaškatulkování „těžký debil“ asi tak úplně v pořádku nebude. Samozřejmě, že měl omezenější přístup k informacím – byl na vozíku, ale to, co se nyní děje, nám dává za pravdu.“

Nejdříve si ve škole zvykal, je pomalejší, dneska už pracuje normálně s dětmi. „Poskočilo“ takřka všechno. Vyjadřování i dovednosti početní a další. Sám mi říká, že se zpátky vrátit nechce. „Tady je to lepší.“ Samozřejmě mě mrzí, že jsme v počátku hned neinformovali ředitelku zvláštní školy. Jenomže jednak jsme se dozvěděli, že tohle si vyřizují školy mezi sebou samy běžně, a jednak si myslíme, že ani to není důvodem, abychom dostávali dopisy, že „chlapci mají neomluvené hodiny a ona je nucena to nahlásit orgánům policie a péče o děti“. Vždyť přeci všichni věděli, že Tomáš chodí do školy řádně – do základní.

Pro změnu nebudeme prokládat text komentářem a dáme slovo mamince Daniela: *„U nás je to trochu jiné než u Tomáše. Dan je prima kluk, ale podle posudku je skutečně mentálně postižený. Proč jsme se rozhodli? No, asi pro to stejné. Učitelky sice byly hodné, spíše nechávaly děti hrát. Totiž za dva měsíce Dana přearadili do třídy pomocné školy, s námi to nikdo nekonzultoval, spíše jsme to dostali na vědomí. No a tam právě byly děti spíše ještě více postižené než Dan. A nám se zdálo, že on namísto toho, aby se učil, tak dost okoukává od nich. On se – jako všechny děti, a naše zvláště – učí hodně nápodobou. Takže pokud je se zdravými dětmi dokáže daleko více okoukat. Taky je to vidět, hlavně v chování, v kontaktu s lidmi. Ve škole mu upravili osnovy. Já samozřejmě vím, že Dan nedokáže absolvovat normální program základní školy, ale s upravenými osnovami mu to jde. Má svůj individuální vzdělávací program a podle něj se učí. Jak jsem mluvila o tom napodobování, tak jeden čas např. začal napodobovat nejrůznější výkřiky dětí z pomocné třídy, dneska se zase učí od dětí, které jsou na tom lépe než on. Třeba už se dokáže zapojit i mezi druháky. Takže to je asi v kostce ten důvod. Ano, Dan nebude schopen třeba v matematice absolvovat základní školu – ale to asi nemusí být důvod, aby v takové škole nebyl. Nakonec ten půlrok ukázal, že to jde. Je to tím, jak se mu – ale i dalším dětem – v základní škole věnují. Paní učitelky i ředitelka dělají pro děti maximum...“*

Jak se kluci učí

Fakticky je situace jasná. Oba kluci jsou v základní škole. Dokonce spokojeni. Dokonce jsou s nimi spokojeny i učitelky. Paní učitelka Frýdková: *„Jsme vlastně dvě učitelky. V jedné třídě, na výchovy a prvouky, jsme spojeni, na trivium děti rozdělíme a pracujeme podle jejich skutečných možností. Tomáš nejdříve začínal s dětmi pomalejšími, nyní už je v „lepší“ části třídy. Tomáš si přinesl něco ze ZvŠ – dost zvládl čtení, ale daleko horší to bylo se slovními úlohami. Vůbec taková všeobecná orientace, jakési logické chápání situací – to nebylo. A zlepšuje se. Já si myslím, že u Toma jde – vlivem DMO – o pomalejší myšlení, něco mu déle trvá, ale o mentální postižení v „pravém“ smyslu zřejmě nepůjde. Důležité je, že on (i další děti) mají asistenta. Je u nás na civilní službě. Tom se na něj dost upnul. Ještě důležitější je, že ho mají děti rády. Pomáhají mu. Neexistuje, že by se mu někdo smál. Mohla bych mluvit o spoustě dalšího. Zkrátka – Tomáš k nám patří...“*

Paní učitelka Doleželová se zase zmiňuje o Danovi: *I u něj jsme zaznamenali pokrok. Byť jsou to spíše sociální dovednosti – situace „na obchod, u lékaře“ apod. Samozřejmě musí mít upravené osnovy. Naštěstí obecná škola v prvních dvou letech je velmi volná a umožňuje individuální přístup. Později si myslím, že by mohl zvládat osnovy zvláštní školy, ale to je předčasné. Přemýšlela jsem, proč ho přeřadili do pomocné školy, on je skutečně spíše na zvláštní. Snad proto, že je takový hyperaktivní. Tady nám to ale nevadí.*

Namísto epilogu

Jak dál?

Po peripetiích loňského podzimu, kdy se do věci vkládala postupně školská inspekce, školský úřad a další, podali rodiče v prosinci 1997 žádost ředitelce zvláštní školy o přeřazení jejich chlapců do základní školy, v souladu s vyhláškou o speciálních školách. V lednu obdrželi rodiče odpověď ředitelky, která je vším možným, jen ne platným rozhodnutím dle ustanovení správního řádu. Rodiče se přesto rozhodli považovat tam vyjádřené mínění paní ředitelky za rozhodnutí chlapce „nepřeřadit“ a podali v lednu 1998 ve věci odvolání k řediteli Školského úřadu v Přerově. Ten by měl do třiceti dnů o žádosti rodičů rozhodnout. Jak? Nechceme a nemůžeme předjímat stanovisko přerovského školského úřadu. Přece jen bychom však rádi vyjádřili svoje stanovisko k celé situaci.

Určitě je možné, aby pedagogové a vedení zvláštní školy cítili jisté roztrpčení, že nebyli včas informováni o záměru zařadit chlapce do základní školy. Na druhé straně se nám jeví vysloveně nevhodné užívat v dopisech rodičům, kteří se dítěti prokazatelně věnují, a to dokonce více než bývá obvyklé, formulace o „povinnosti nahlásit na příslušné oddělení policie“, že již druhý měsíc dítě nenavštěvuje školu. Zvláště s vědomím, že kluci do školy chodí. Ostatně písemná korespondence ze strany zvláštní školy je vůbec hodna zastavení. Rozhodnutí, která paní ředitelka vydává, postrádají mnohé z náležitostí, jež pro tyto případy stanovuje správní řád. Řada rozhodnutí školy je tak právně neúčinná a určitě nepřispějí k atmosféře důvěry mezi zúčastněnými. Na druhé straně to, že situace pokračovala tak, jak pokračovala, nebylo pouze věcí zvláštní školy. Pravděpodobně nejvhodnější by bylo společné jednání všech zainteresovaných, tedy nejen rodičů a zvláštní školy, ale i školy základní, a to pod patronací místního školského úřadu.

Dnes již zřejmě nemá valný smysl hodnotit na vážkách, kdo co řekl a proč a s jakým cílem to řekl. Jde o dva chlapce a o jejich další osud.

My samozřejmě, jako Noviny zdravotně postižených, zastáváme stanovisko rodičů, že oni mají právo rozhodovat, v jaké škole se budou jejich děti vzdělávat. Jediným „omezením“ musí být právě možnosti a schopnosti dané školy. A ta v tomto případě souhlasí. Kromě jediného důvodu nevidíme žádný, pro něž by nebylo možno chlap-

ce v základní škole ponechat. Tím je současné znění vyhlášky MŠMT o základní škole. Vyhláška počítá s existencí tříd pro děti s mentálním postižením při základní škole. Neuvádí přímo tzv. individuální formu začleňování těchto dětí. Pomineme-li nejasnost vymezení pojmu mentální retardace pro účely školské legislativy v různých jejích aspektech, je třeba uvést, že i v současnosti je možno požádat o tzv. „výjimku“ MŠMT.

Za zásadní – určitě z pohledu rodičů – je třeba považovat způsob, jakým je s dětmi „zacházeno“. Pokud by takový postup, že rozhodne pouze ředitel školy, měl platit absolutně, pak by v praxi mohlo dojít ke zcela absurdním situacím, kdy by se žáci, třeba i při přestěhování rodičů, stali nevolníky školy, do níž již byli zařazeni. Stejně tak je zřejmé, že právo dítěte na vzdělání a odpovědnost rodičů za výchovu jsou ústavními právy (a povinnostmi). Proto by bylo nemístné, pokud by o tak závažné otázky mohl rozhodovat úředník orgánu veřejné moci, byť nadán jistým rozhodovacím právem. Tato situace by v konečném důsledku vedla k omezení až popření uvedených základních lidských práv a svobod.

Proto bychom se velmi přivítali, pokud orgány školské správy budou na žádost rodičů aplikovat nejen znění svých ministerských norem, ale budou celý případ posuzovat v kontextu práv všech zúčastněných. Pokud přesto u nás školské orgány dospějí k závěru, že rodičům nevyhovují, zbývala by jim jediná cesta. Cesta soudní žaloby. Rodiče jsou k ní odhodláni. Chceme věřit, že nebude nutná.

Petice z jedné vesnice (ke kapitole 3)

Právo na vzdělání. A právo na vzdělání v běžné spádové škole. Jedná se o základní právo, základní předpoklad „spokojeného“ pocitu rodičů dětí s postižením. Často si říkají: „Pokud už nám stát nařídil, že musíme dávat dítě do školy, chtěli bychom, aby naše děti se zdravotním postižením mohly chodit do stejné školy jako ostatní děti.“ Někdy stojí v cestě nevěle a neporozumění. Jindy „objektivní překážky“. Některé z nich se týkají financování.

Dnes vás chceme seznámit s dopisem, který k nám připutoval z okresu Louny, malé vesnice jménem Rabotice. A jak již bývá v naší stálé rubrice zvykem, nepůjde jen o dopis z Rabotic a nepůjde jen a pouze o situaci v Raboticích. Půjde – stále a znovu – o hledání odpovědi na základní otázku, která, ať chceme či ne, vždy před námi znovu a znovu vyvstává. Má dítě s postižením právo na pobyt mezi zdravými dětmi? A při hledání odpovědi jsme již zmapovali tzv. legislativní pole věci, zmínili jsme se o bariérách skutečných i psychologických. Málo jsme si dosud všimli jevu zvaného ekonomika či spíše a jednoduše řečeno peněz. I když o ně prý „jde až v první řadě“, často vidáváme opak. Tam, kde je přítomna vůle pomoci, zpravidla nechybí ani ony vzývané prostředky. Kde chybí snaha, peníze nepomohou. Ale jak to souvisí se situací v Raboticích?

Již druhý rok na naší malé škole se 26 žáky (4 ročníky) integrujeme žáka Jana H. s diagnózou DMO těžšího stupně, tedy vozíčkáře. Je to chlapec, který vyrůstá mezi svými vrstevníky na vesnici s asi 350 obyvateli, znají se všichni moc dobře.

Rodiče sami rozhodli, že chtějí, aby byl chlapec zařazen do běžné školy. Pomáhají, jak mohou, nejen rodiče, ale my všichni tak, aby Honzík byl jako ostatní spolužáci – necítil žádný rozdíl. Já osobně učím dvacet let zde na vesnici, ale integraci prožívám poprvé. Samozřejmě, že moje obavy, jak vše zvládnou, byly velké. Nyní jsem moc šťastná, protože se mi práce daří. Vidím spokojenost u všech, ale asi nejšťastnější je náš Honzík. Děti vše berou jako samozřejmost a ne výjimku a o to jde...

Tolik z úvodu dopisu paní učitelky a zároveň ředitelky malé školičky – tzv. malotřídky. Dosud je vše v pořádku. Ba více než v pořádku. Bez „nároku“ na své pohodlí, bez pomocných „nástrojů“ úvazkových, personálních či mzdových, pravděpodobně v nijak bezbariérovém prostředí se paní učitelka rozhodla pomoci Janu H. Chlapec, který je stejný jako ostatních dvacet pět dětí z Rabotic. Jen když se točila ruleta osudu, dostal do výbavy navíc vozík. Ona však jistojistě sdílí i poznání mnohých dalších. Tehdy, při zápisu do první třídy, nepomohla jen malému Honzíkovi, pomohla i ostatním dětem z jejich malotřídky, pomohla sama sobě a rodičům. Postupme v našem skutečném příběhu dál.

Myslela jsem, že Honzík zde dochodí do 4. třídy, ale nyní se stala nepříjemná věc. Ve školním roce 2001/2002 nám podle zákona budou chybět dva žáci na naplnění dvojtřídky a obecní úřad v naší obci rozhodl nepožádat o udělení výjimky ministerstvo školství. Mysleli místní radní na to, že v obci žije i žák těžce postižený a po jejich rozhodnutí nastanou velké problémy nejen jemu, ale i ostatním dětem?

Prosím, poraďte, chceme zachránit našeho milého Honzíka, který patří k nejlepším žákům.

Situace tedy postoupila o kousek dál a s ní máme na scéně i zápletku takřka čistě „o penězích“. Skutečně, situace ve školství je taková, že v malých obcích, kde v minulých letech s radostí otevírali dávno zrušené malotřídky, nyní stojí před otázkou: Podpoříme z obecních prostředků činnost školičky? A to vždy, klesne-li počet dětí ve třídě pod určitou hranici. V případě Rabotic – ale nejen jich – by to znamenalo např. společnou výuku dětí prvního až třetího ročníku v jedné třídě. Situace běžná v dobách obrozeneckých, naprosto nevhodná na konci dvacátého století. V Raboticích je nevhodnost tohoto způsobu výuky dětí zřejmá i ostatním rodičům. Proto vznikla petice určená tamnímu obecnímu zastupitelstvu, v níž se mj. praví:

My, níže podepsaní rodiče žáků ZŠ v Raboticích a Vaši voliči, jednomyslně nesouhlasíme s Vaším rozhodnutím ohledně nepožádání o výjimku na školní rok 1997–1998 podle § 6 odst. 3 zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol.

Jako rodiče a Vaši voliči máme zájem na tom, aby naše děti měly zabezpečeno řádné základní vzdělání. V jedné třídě se třemi postupnými ročníky bude vyučující značně zatížen množstvím učební látky pro tyto 3 ročníky a jejich přenesením na žáky. Postihne to všechny žáky, vyučující se nebude moci věnovat v potřebném rozsahu, především žákům první třídy. Uvědomili jste si například, jaké způsobíte problémy rodičům žáka J. Hory?

Zde je třeba ve sledování „listinných důkazů“ rabotické situace udělat přestávku. Na takovou chvíli, abychom si uvědomili, že pro tamní situaci není na prvním místě rozhodující otázka integrace dítěte s těžším zdravotním postižením. V Raboticích jde o obecný problém. O otázku určení finančních prostředků z rozpočtu obce. Jinak řečeno, zda v daném roce dostane přednost oprava silnice a mostku, budování skládky komunálního odpadu nebo školička. Nebo také úplně jiný výdaj.

Nevíme, kde se např. v rozpočtu obce našly finanční prostředky na opravu obecního úřadu (obklady, nábytek, schodiště apod.), když ten původní nám všem plně vyhovoval. Na doplacení výuky se finanční prostředky najít nemohly. Co rozpočtová rezerva? Ta je asi potřebná na něco důležitějšího, než je chod základní školy, když by byla potřeba z roz-

počtu v roce 1997 cca 20 tis. Kč a v dalším roce, tj. 1998, cca 30 tis. Kč. I takovýto způsob jednání Vás, našich zástupců, které jsme zvolili, způsobuje odliv mladých rodin s malými dětmi z vesnic. Závěrem bychom Vás, jako naše zástupce ... chtěli požádat, abyste přehodnotili své zamítnutí o požádání o výjimku a vyšli nám, rodičům žáků ZŠ v Raboticích, vstříc.

Tolik naše procházka zatímní situací v Raboticích. Ale již jsme uvedli, nejde pouze o ně. Obecně jde o situaci, kdy o úspěšnosti či v tomto případě vůbec o pokračování integračního úsilí věnovaného malému Honzíkovi rozhodnou peníze. A dobrá vůle. V Raboticích je obojí v rukou členů obecního zastupitelstva. Přejeme jim, aby, budou-li se peticí svých voličů zabývat, měli šťastnou ruku.

Třída – o první třídě pro děti s těžkým mentálním postižením na běžné základní škole (ke kapitole 3)

V červnu se na jedné z chodeb olomoucké Základní školy Řezníčkova ulice objevil další učitel. Vlastně to nebyl učitel, nýbrž profesor. Profesor Kaňka. A nebyl tak docela živý, jenom na papíře. A z něj promlouval, ptal se, informoval a hlavně kladl otázky žákům navštěvujícím zdejší školu. A oni mu odpovídali. O čem si spolu v tehdejších nastávajícím létě povídali?

Profesor Kaňka měl úkol neobvyklý. Maminky dětí s mentálním postižením, jinak také občanské sdružení SPOLU (Spolek pro otevření lidských (d) uší), jej vybraly, aby sdělil žákům školy, že od září dalšího školního roku bude na jejich základní škole otevřena třída pro děti s mentálním postižením. První toho druhu v naší republice.

Zdraví a postižení

Uvádí se, že v naší republice se každý rok narodí cca 4 % dětí s různým druhem a stupněm postižení. Mentální postižení je pak zastoupeno relativně velmi četně. Vždyť ve věku povinné školní docházky – cca od 6 do 15 let – je v českém školství 33 450 žáků. Alespoň tolik jich české školy vykazují ve svých statistikách. A řekněme rovnou, že integrační snahy, které v posledních letech přivádějí do běžných (nejčastěji základních) škol desítky a stovky dětí se zdravotním postižením, se této skupině dětí dosud úspěšně vyhýbaly. Odpověď je jednoduchá i složitá zároveň. Tyhle děti jsou prý skutečně „jiné“, jak často předesílají ti, kteří říkají, že „tyhle“ děti integrovat nejde. Ať někdo chce nebo nechce, dítě s mentálním postižením má celou řadu odlišností. Liší se určitě ve schopnosti udržet pozornost, svoje city dává najevo energičtěji, než jsme zvyklí, taje druhých odmocnin mu mohou zůstat utajeny... Na druhé straně je daleko více toho, co dítě s mentálním postižením činí stejným se statisíci ostatních dětí, co jich jen na chodbách našich škol je. I ony se chtějí učit, i ony mají radost z nového a ještě větší z úspěchu, i ony krásně malují a dokážou vyrobit neuvěřitelné výrobky z citem a uměním dokonalých mistrů.

To všechno víme. Proč potom už naznačená statistika školního roku 1997/1998 vypovídá, že až 98 % těchto dětí se vzdělává ve speciálních (zvláštních a pomocných) školách a jen asi 300 z nich ve školách základních? A můžeme alespoň o těch vzdělaných na základních školách říci, že jsou „integrovány“? Jinými slovy řečeno, jsou spolu s ostatními dětmi. Ani to nebyla pravda. Studentka olomoucké speciální pedagogiky Hana Volná se v rámci své diplomové práce dotázala ve více než dvaceti podobných školách (těch, jež vykázaly ve svých řadách i třídu dětí s mentálním postižením). A dozvěděla se zajímavou či spíše smutnou skutečnost. Ze šestnácti ředitelů

škol, kteří jí odpověděli, patnáct z nich přiznalo, že hlavními důvody pro zařazení dětí s mentálním postižením do „normální“ školy byly důvody organizační. Zvláštní škola se formálně zrušila, školská správa ušetřila na platu jejího ředitele a děti byly formálně přičleněny k místní základní škole. Ovšem dále chodily do „své budovy“, dále se vzdělávaly samy mezi sebou a jen ve čtyřech případech se některé děti ze speciálních tříd účastnily občasné vyučování s dětmi „zdravými“.

Co předcházelo

§ 5 odst. 1

Ředitel školy může zřizovat speciální třídy pro tělesně, zrakově, sluchově nebo mentálně postižené žáky a pro žáky s vadami řeči.

Co způsobilo, že v Olomouci třída vznikla?

První snahy se objevily mezi maminkami dětí s mentálním postižením v polovině 90. let. Jejich děti navštěvovaly místní pomocnou školu. Maminky byly spokojeny s prací „jejich“ paní učitelky, nebyly však spokojeny s činností školy jako celku, zejména jejího vedení. Hledaly způsob, jak své děti přivést mezi děti „zdravé“. Jednaly se školskou správou, hledaly v Olomouci školu, kam by jejich děti mohly chodit. Nejčastěji se jim z úst ředitelů dostávalo odpovědi: „Ano, to by bylo zajímavé, víte, ale my nemáme místo.“ Celé tři roky trval jeden velký kolotoč jednání, přesvědčování a posléze i petič. Školský úřad vše podporoval, město, jako zřizovatel škol, nebylo proti, ale pořád nikdo nechtěl onen neobvyklý krok udělat.

Až v dubnu 1988 se vše změnilo. Ředitelka Základní školy Řezníčkova ul. Mgr. Marie Melcherová souhlasila se zřízením speciální třídy na jejich škole, skutečné speciální třídy pro děti se středně těžkou mentální retardací. Jednalo se o děti, které do té doby byly „určeny“ pro pomocnou školu, nikoliv pro školu zvláštní. Jinak řečeno, byly to děti s mentálním postižením, což u zvláštních škol nebylo vždy. Přesto bylo v učitelském kolektivu školy rozhodnuto. Třída se stane součástí běžné základní školy. Nastal kolotoč příprav a jednání.

Za nejdůležitější všichni považovali, aby děti s postižením přišly do kolektivu, který na ně bude připraven. Psycholožka PhDr. Eleonora Sméalová a budoucí učitelka ve speciální třídě paní Ing. Hana Fišarová se setkaly s dětmi všech tříd a trpělivě vysvětlovaly, odpovídaly na otázky. Využily schránky pro dotazy profesora Kaňky, samy hledaly, co by mohlo budoucí spolužáky dětí s postižením zajímat. Příslibem relativně nekonfliktního začlenění sedmi budoucích spolužáků ze speciální třídy byly právě vzkazy ze schránky profesora Kaňky.

Mějte se tu hezky.
Všichni Vám fandíme.
Já Vás love.
Máte rádi kreslení?
Co bude na jejich třídě napsáno?
Dovedou tyhle děti mít důvěru k lidem?
Bude se mnou Bára chodit?

Názory zúčastněných

Dnes začínají Veronika, Barbora, Eva, Miroslav, Jan, Helena a Eva třetí rok pobytu v „normální“ škole. Jak hodnotí právě uplynulý rok? Naplnily se některé z obav, které novou věc vždy provázejí? Co děti? Ty s postižením i bez. Můžeme se proto zeptat na názory těch, kteří „byli u toho“ Paní ředitelka Mgr. Marie Melcherová spolu s učitelkou Mgr. Jitkou Šindelářovou říkají:

„Obava z neúspěchu projektu se nepotvrdila, třída se stala nedílnou součástí školy, děti s mentálním postižením se vzdělávají v přirozenějším prostředí. Úplně zřejmý a na první pohled patrný je rozvoj sociálních vazeb a samostatnosti. Ale někdo by mohl namítnout, že sociální citění je pro děti sice důležité, nikoliv však jediné. Proto jsme rádi, že se daří plnit i pedagogické cíle, které jsme od této formy začlenění očekávaly. Jsme rády, že šest dětí ze sedmi ze speciální třídy navštěvuje hodiny výtvarné výchovy a pracovních činností v běžných třídách. Tady jsme postoupili od skupinové k individuálním formám integrace. A i zde, přestože se nejedná o bývalé žáky zvláštní, nýbrž pomocné školy, můžeme konstatovat přínos pro obě strany...“

Výuka je pro děti motivující, do školy se těší, jsou spokojené, velmi klesla absence těchto žáků, Speciální pedagog a třídní asistentka se kromě výuky a výchovy snaží o co nejlepší komunikaci se zdravými dětmi a napomáhají k vytváření přirozených a přátelských vztahů mezi oběma skupinami dětí. Takže obavy některých lidí, zda se děti s mentálním postižením nestanou terčem nevhodných poznámek či posměchu, se rovněž nepotvrdily. Určitě mnohé napadne otázka, zda bychom po naší zkušenosti zřízení třídy doporučily i ostatním. S čistým svědomím říkáme, že taková třída by mohla být na každé škole. Možná nevěříte, ale pro zdravé děti by to bylo přínosem.“

Je jistě důležité, pokud představitelé školy hodnotí „integrační pokus“, který, zdá se, dosud nemá obdoby, kladně. Co však iniciátorky zřízení třídy z občanského sdružení SPOLU a maminky v jedné osobě?

„Tehdy jsem se nebála, že ten nápad, myšlenka, má nějakou chybu, že chceme něco nesmyslného a neredálního, že bychom dětem nějak ublížily. Měla jsem obavy, že nedokážeme argumentovat tak, abychom přesvědčily instituce a jejich úředníky, aby se pustili do něčeho nového. Jenom si říkám, že to šlo tak pomalu.“

Za dobrý start považuji rozsáhlé osvětové aktivity na ZŠ ještě před příchodem nových dětí. Informační panel, besedy ve všech třídách, jednání s rodiči dětí základní školy, učiteli... To vše pomohlo navodit hned od počátku přátelskou a tolerantní atmosféru, která trvá doposud.

A jestli vnímáme nějaká negativa? Snad jenom ta, která se netýkají přímo školy. Pokud jako rodič dítěte s postižením zvolíte cestu ústavu nebo speciální školy (internátní), nemáte starosti. Tedy kromě těch se svědomím. Pokud se rozhodnete pro integraci, není toho mnoho, co vám společnost jako podporu nabídne.“

Ale to byla asi jediná připomínka, kterou od ing. arch. Zdeny Pospíšilové, předsedkyně občanského sdružení SPOLU, uslyšíte.

V Bystročicích mají šanci (ke kapitolám 4 a 7)

V posledních deseti letech jsem mnoho času trávil přípravou nejrůznějších stanovisek, návrhů, opatření, ale i analýz a hodnocení vázaných na pozici asistenta pedagoga v českém školství. Stalo se, že jsem byl od roku 2002 u projednávání prvního návrhu na zřízení pozice asistenta pedagoga v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR, po deseti letech jsem s kolegy zpracovával rozsáhlou analýzu ukazující kvantitativní i kvalitativní rozměr tohoto nového prvku speciálněpedagogické podpory u nás. Samozřejmě, že stojím na stanovisku co nejširší podpory dětí se zdravotním postižením, co největšího počtu asistentů pedagoga u nás.

Velmi často si však vzpomenu na zážitek, který byl a zůstává velmi silným. Výkon paní učitelky z málotřídni školy nedaleko Olomouce. Popsal jsem ho někdy před deseti lety, právě době, kdy jsem pro Olomoucký kraj připravovat text zákonodárné iniciativy na doplnění školského zákona o pozici asistenta pedagoga (navrhoval jsem tehdy pozici „třídní asistent“).

Říjnové chladné ráno nevěstilo nic dobrého. Alespoň co se počasí týče. Těžké mraky hrozily vynechat obligátní podzimní slejvák a úrodnou hanáckou krajinu rovnou zasypat sněhovými vločkami. Poté, co jsme minuli Olomouc a zamířili k cíli cesty, se to přece jen stalo. Déšť. Déšť a zase déšť. Zima si bude muset ještě chvíli počkat. Sníh se nekoná. Ještě dva tři kilometry a u pravé krajnice nepříliš udržované cesty se černá nápis Bystročice. Jsme tady. V malé obci nedaleko Olomouce. V obci, kde kromě šesti stovek obyvatel, zemědělského družstva, dvou hostinců mají také školu. Přesněji školičku. Ještě přesněji malotřídni školičku. Právě do ní jsme se přijeli podívat. Na děti, na jejich učitele a také na Tomáše. Počasí, na říjen až příliš dubnové, změnilo zamračenou šed' za přece jen neutrálnější tmavě modrou a my brzdíme deset metrů před tabulí ZÁKLADNÍ ŠKOLA.

Několik schodů. Třídy mají v prvním patře. Na odpočívadle mám neodolatelnou chuť pozdravit. Dobrý den by se možná hodil. Dva panáci – určitě je vyrobily děti – jsou totiž jako živí. Musí stačit úklon hlavy (aby neřekli) a již stojíme před dveřmi ředitelny. Ale pozor. Ještě než vstoupíme, je třeba přece jen cosi říct. Cosi o charakteru a duchu téhle školičky. Snad nám prominou slovní architekti nádherných betonově skleněných školopaláců. Snad nám odpustí učitelé hlídající stovky dětí na korze školní chodby dlouhé jako závod Carla Lewise. Ať nám prominou, ale tahle vesnická škola dýchá jinak. Dýchá klidem a pohodou. Spořádaností a časem. V budově školy v Bystročicích jsme vnímali čas jinak. Nebyl to čas uspěchaný, honěný na vteřinových ručičkách chvatu a nestihání. Nebyl to čas vztekle provokující čekání na správnou barvu semaforu. Čas měl najednou jiný rozměr. Skutečně. Je to tak. Můžeme s tím ne-

souhlasit, můžeme protestovat, ale to je také všechno, co proti tomu můžeme dělat. Ve školních škamných nemůže klasik chybět. A nemusí u všeho být rozšafný biskup s dlouhým vousem. Pro tuhle chvíli ho parafrází svého citátu zastoupí neméně proslulý český pedagog (vynálezce, objevitel, malíř, herec...). A kdo stále ještě pochybuje, tak navštiv malotřídní školu v nejbližší vesnici. Uvidíš sám.

Pan řídící

Nemá ani dlouhé vousy, ani starý umaštěný plášť kdysi modré barvy. Usměvavý mladý muž. Desítky takových si na vizitky píše *sales manager* nebo taky *marketing manager*. PaedDr. Jaroslav Hála by na ní měl napsáno ředitel školy. Jinak řečeno pan řídící. Nejen učí, ale také papíruje. Jedno i druhé k české škole téměř neodmyslitelně patří. Ale důležitější je výuka. Proto místo do ředitelny míříme ke třetákům a čtvrtákům. Ne, nejde o chybu logickou ani faktickou. V téhle školičce jsou totiž dvoutřídky. První s druhou dohromady a totéž ve větším balení pro dva další ročníky. A aby toho nebylo tak málo, od letošního září k nim organizačně patří i místní mateřská škola. Ostatně sídlí ve stejné budově. Ve třídě je čtrnáct kluků a holek. Ovšem hezky napůl. A napůl by se měl rozdělit také pan učitel, kterým se doktor Hála ihned stává. Kontroluje provedení samostatného úkolu u čtvrtáků. A zároveň hledá příklad, který budou řešit třetáci. Máme pocit, že zdržujeme a překážíme. Naštěstí za pár minut zvoní. Ehm, pardon. V téhle školičce nezvoní. To jenom pan řídící oznámí, poté, co jsou úkoly zkontrolovány, že následuje přestávka...

Celou přestávku přemýšlím o náročnosti práce se dvěma ročníky dětí. Vždyť to znamená nejen zabavit je, neustále zaměstnat, všechno to připravit, promyslet, provázat a hlavně dokázat... A přitom všem je hlavně ještě něco naučit. Vzpomenu si na své myšlenky znovu za hodinu, kdy nám pan ředitel ukazuje zprávy inspektorů školské inspekce. Jednoduše bez chyb...

V tuto chvíli si už vůbec neumím představit, jak lze tímto způsobem učit u prváků a druháků. Ti jsou dohromady ve vedlejší třídě. Po přestávce se budu moci přesvědčit na vlastní oči.

Paní učitelka

Jmenuje se Miroslava Lukášová a je magistrou. Tenhle titul si lidé stále ještě pletou s lékárníky, ale ona ho stejně většinou nepoužívá. Je paní učitelkou. V kašičce i růžičce zároveň.

Vidět ji při práci s dětmi je zážitek. Ani jedno nemá čas na lelkování. Obdivuhodně rozděluje práci oběma třídám. Druháci sedí v lavici a dávají v písmkách dohromady věty z „rozházených“ slov. Správný výsledek zní: „Evička má doma psa“. Zdá se, že všichni pochopili slovosled správně. Jenom Zdenek je trošku pomalejší a paní učitelka

telka se u něj zastavuje. Prvňáci mají zatím vzadu na koberci rozložené slabiky. Před chvílí je s paní učitelkou nahlas přečetli. Nyní mají za úkol přiřadit ke každé slabice kartičku s obrázkem. Takže ke slabice LA děti správně přiřazují obrázek lavice a lampy. Žasnu nad samostatností prváků. Vždyť je teprve první půle října. Ještě před měsícem a pár dny neměli tihle školáci o škole a vyučování ani ponětí... Paní učitelka se k prvňáčkům vrací a ptá se jich, proč přiřadili právě obrázek lavice ke slabice LA. Odpověď je správná, a proto ještě znovu slabikovat lavici. Jenomže – ozývá se spíše nesmělé zahuhňání. Naše přítomnost ve třídě asi sehrává své. Ovšem to neplatí na paní učitelku: „Tak, děti, ještě jednou a pěkně všichni...“ Sborem se ozývá správně hláskovaná la-vi-ce (i tu tečku bylo slyšet).

S ředitelem nahlížíme do písanek. Ten den již podruhé (a poté ještě mnohokrát) slyším z jeho úst chválu na paní učitelku. Je vidět, že v písankách je řada stránek popsaných uvolňovacími cviky. Přípravou na „opravdové psaní“. Nahlížíme i do Tomášovy písanky. I jeho písemný projev je obdivuhodný. Proč právě Tomášův? Ne, není to jen jeho milým úsměvem. Tom určitě dokáže být i pěkný rošťák. Právě on má však s držením tužky a „lehkým“ psaním přece jen větší potíže než ostatní děti. Tomáš je totiž dítětem se zdravotním postižením. Má dětskou mozkovou obrnu, tzv. kvadru-paretickou formu. V praxi to znamená, že Tomáš trochu hůře zvládá motoriku rukou a pro vlastní přesunování se je lépe používat vozík.

Tomáš

Už jsme určitě napsali, že je nesmírně milý kluk. Ovšem jeho život nepatřil k nejllehčím. Rodiče se mu opravdu příliš nevěnovali. I tímto lehkým konstatováním lze odbýt vše, co malý Tomášek zažíval. Dnes je to jiné. Tomášek má tři velké sestřičky, tatínka a velice obětavou paní, které může říkat maminko. Rodiče se do Bystročic přistěhovali před nedávnem. A před nedávnem poprvé přišla paní J., jako stovky dalších maminek po celé zemi, „zaklepat“ na dveře nejbližší školy. Přišla zaklepat a zeptat se: „Prosím, mohl by Tomáš chodit k vám do školy, víte my bydlíme sto metrů vedle...“ Tisíce maminek považuje za samozřejmé, že jednoho dne jejich děti nastoupí do školy. A samozřejmě do té, kolem níž děti chodily s rodiči na nedělní procházce, za jejíž okna tolikrát nahlížely. Zvláště od posledních Vánoc, to už má přece každý předškolák aktovku a vůbec... Proč by mělo naše dítě chodit někam jinam. Rodiče dětí se zdravotním postižením tuhle „jistotu“ nemají. Jejich první věta „ve škole za rohem“ obvykle opravdu začíná slovem „Prosím...“ (a sama paní J. mi později říká, že nešlo zdaleka jen o to, kde kdo bydlí, hlavním důvodem byla dobrá pověst školy a jejích učitelů...).

Děti odešly do jídelny a já bych mohl v útulné ředitelně zapojit pomyslný diktafon, který jsem ovšem zapomněl doma. Takže musím stačit nejen otázky klást, ale také odpovědi zapisovat. Nemohu jinak než začít otázkou, kterou bychom určitě položili všichni.

Paní učitelko, co to pro Vás znamenalo „vzít“ si do třídy Tomáše? Vlastně ani ne tak co to znamenalo, jako spíše co Vás k tomu přivedlo? Vždyť u nás stále ještě není obvyklé, aby děti s obdobným postižením jako Tomáš pobývaly ve třídě se zdravými dětmi.

„Ještě než Vám povím o Tomášovi, musím říct, že to není naše a moje první zkušenost s dítětem se zdravotním postižením. Před několika lety jsem učila Radka. Měl 85% ztrátu sluchu. Tehdy jsem poprvé poznala, v čem je jiný přístup k dítěti, které má nějaký zdravotní handicap. Ovšem co mě čeká s Tomášem, jsem tehdy opravdu nevěděla. Dneska žertem říkám, že s Radkem jsem měla zničené hlasivky a s Tomáškem záda. Ale to říkám, jenom abych vysvětlila, v čem je to jiné. Tomáš je opravdu šikovný kluk. Má velmi bohatou slovní zásobu, výborně se vyjadřuje. A dokonce už píše jedničku a dvojku, teď pilujeme trojku.

Ale já bych opravdu rád slyšel, jaké to tehdy bylo, když maminka přišla do školy?

Upřímně řečeno, všechno jsme hodně zvažovali. Ale stejně tak upřímně říkám, že jsme nehledali důvody, proč by to nešlo. Jen jsme měli trochu obavy. Prostě jsme nevěděli, co dokáže Tomáš, jak bychom zvládli jeho každodenní přítomnost ve třídě. Přece jen je dosti odkázaný na pomoc druhé osoby. Zkrátka jsme měli obavy, zda chlapci dáme to, co potřebuje. Společně jsme vše zvažovali. Pozvali jsme také maminku do třídy, aby se podívala na vyučování. Přijela paní učitelka ze speciální mateřské školy v Olomouci, kam Tomášek chodil. A úplně poslední „kapkou“ pro naše rozhodnutí byla návštěva u Tomáška doma. Viděla jsem, co všechno dokáže na počítači. Zkrátka jsme jenom koukali. V jeho letech... A ještě jednu věc jsem si uvědomila. Kolik lásky a pochopení Tomáš potřebuje, nejen kvůli budoucnosti, ale taky trochu kvůli minulosti. Jeho nová rodina mu péči a podporu dává. Proto jsme se rozhodli, že se o to pokusíme i my.

To se mi líbí. Já se Vás ptám na vaše pocity a Vy mi říkáte: pozvali jsme maminku do školy. Takže jste se zajímali o to, zda se to jí bude líbit...

Ale to není nic neobvyklého. My děláme pravidelně něco jako den otevřených dětí. Prostě rodiče přijdou do třídy a sledují děti a vše, co ve vyučování děláme. Samozřejmě jsme i rodičům a dětem sdělili, že do třídy přijde Tomášek.

Promiňte, ale nesetkali jste se s odmítavou reakcí rodičů zdravých dětí?

Ne. Opravdu ne. Jenom se někteří zajímali, zda to všechno stihnu. Zkrátka, jestli budu mít čas na všechny děti. Myslím, že je to pochopitelný a správný dotaz. Chtěli vědět,

zda půjde zvládnout první i druhou třídu a Tomáška. Někdy žertem říkám, že Tomášek je další třída. Ale zase na druhou stranu musím říct, že jeho přítomnost všechny obohacuje. Děti se učí být vnímavější. Opravdu mu pomáhají. Třeba mu podají láhev s pitím. Najednou úplně samozřejmě chápou, že když Tomáše vyvolám k tabuli, že prostě přijít nemůže. Tak dva kamarádi vstanou a Tomáše i s křeslem přivezou. Myslím, že se učí věci, které se nedají naučit vykládáním. Oni je vidí a učí se tím, že je dělají.

Takže idyla?

Snad téměř. Samozřejmě, že to není vždy úplně bez problémů. Taky vám musím říct jednu zajímavost. Po určité době jsem musela napomenout spíše Toma. Trochu si zvykl, že mu všichni pomáhají jaksi automaticky. Dnes už dokáže nejen požádat, ale i poděkovat. Ale tohle s ním „probírá“ hlavně maminka. Tomášovi se věnuje maximálně.

Vidíte, musím se zeptat. Totiž na některých školách jsem se setkal s tím, že dítě se zdravotním postižením si s sebou do školy „bere“ ještě maminku. Zkrátka maminka-asistentka. Ne, to jsme zavrhlí. Určitě by nebylo dobré, kdyby maminka byla každý den ve třídě. Nejen kvůli ní. Ale kvůli Tomášovi. Vždyť on je jako všechny děti. Před maminkou jsou jeho reakce trochu jiné. Ne, určitě by to nebylo dobré. Na druhé straně máme s maminkou výbornou spolupráci, a pokud bychom jeli někam na výlet apod., určitě bychom ji „využili“.

Takže asistenta byste nevyužila? Vždyť jsem viděl, že ke slabikám na koberec jste Tomovi pomáhala sama. A je jenom Vaší zásluhou, že jste přítom ještě stihla s dětmi hodnotit jejich předešlé zamětnání...

Já jsem o tom tak dopodrobna nepřemýšlela. Prostě je Tomáš ve třídě. Ale zase pokud bych měla mít např. 25 a více dětí, určitě by bylo dobré, pokud by někdo pomohl např. s oblékáním, při svačině apod. Vždycky musím dbát na to, aby Tomáš neseděl v jedné poloze déle než deset patnáct minut. Je dobré práci přerušit a umožnit protáhnutí na koberci. Ovšem i tam zase něco probíráme. Když o tom tak přemýšlím, určitě by s asistentem byla práce jednodušší. Třeba v tělocviku. I do něj samozřejmě Tomáš chodí. Snažím se, aby byl účasten dění s dětmi. Takže jsem mu pořídila písťalku, a když děti běhají, dělá startéra, rozhodčího. Když cvičíme, cvičí vsedě, když házíme balonem, zapojuje se také.

Pane řediteli, než se paní učitelka za chvíli vrátí, pomohl Vám někdo ze školských orgánů. Myslím, jestli Vás vybavili pomůckami, metodikou apod.?

To je trochu jinak. Především si musíme pomoci sami. Tomáš je veden jako tzv. integrovaný žák. Proto na něj obdržíme od školského úřadu tzv. navýšený normativ.

Ovšem ten se používá na pomůcky apod. Určitě z něj nemůžeme koupit Tomášovi speciální lavici nebo křeslo. Obojí má z domova. Lavice stála více než deset tisíc korun a museli ji koupit rodiče. Jinak čekáme návštěvu pracovnice z pedagogicko-psychologické poradny. Měla by s námi konzultovat Tomášův individuální studijní plán. Už jsme ho ale vypracovali. Paní učitelka se chce obrátit na speciálněpedagogické centrum pro tělesně postižené. Určitě mají více zkušeností...

Listuji složkou s Tomáškovým jménem. Papírů je opravdu hodně. Přemýšlím, jestli je český ředitel více administrátor nebo učitel. Tady je to jasné. V malotřídce musí ředitel učit. Na papíry má čas až odpoledne. Individuální program mají zpracovaný velmi pečlivě. V každém předmětu je uvedeno, nač je třeba dát pozor, čeho se vyvarovat a čeho by měl Tomáš dosáhnout.

Doktor Hála mě seznamuje s dalším problémem. Bolest většiny malotřídek. Nejsou děti. I tady klesl počet pod stanovenou hranici. Obecní úřad připlácí a školský úřad povolil výjimku. Na dva roky. Co bude potom? Těžko odhadnout. Taky je možné, že v Bystročicích bude třída jenom jedna. Ovšem pro první, druhý a třetí ročník. Neumím si to představit. A už vůbec si neumím představit, jak by se v takové třídě uplatnil Tomáš. Chvilí se bavíme o tom, že když je dítě s postižením v mateřské škole, „počítá“ se za dvě nebo tři děti. Zkrátka ve vyhlášce je napsáno, že při zařazení dítěte s postižením klesá počet dětí v oddělení. Otázka visící ve vzduchu se ptá po obdobném paragrafu na základních školách. Zatím chybí...

Paní učitelka se vrací. Dopijíme kávu a já přemýšlím o poslední otázce. Určitě by měla být jakási „zásadní“. Tak trochu filozofická. Měla by se dotýkat samé podstaty toho, co znamenalo a znamená její tehdejší rozhodnutí. Před očima se mi odvíjí film dnešního dopoledne. Stejně tak, jak rychle zmizely mraky nad krajinou Hané, stejně tak se rozsvítilo sluníčko. Hřejivé slunce lidské vzájemnosti a porozumění. Ve škole v Bystročicích jsem pochopil, že tady má šanci nejenom Tomáš. Mají ji i všechny ostatní děti. Proto raději žádnou další otázku nekladu. Proč taky.

Na místě je jenom poděkování. Paní učitelce a panu řídícímu.

Ukázka parlamentní diskuse o asistentovi pedagoga (ke kapitole 4)

Jak jsem již uvedl výše, před více než deseti lety se na svou legislativní cestu vydal první návrh na zřízení institutu asistenta pedagoga v českém školství. Pro zajímavost uvádím krátkou výšeč z tříletého snažení, které nakonec bylo, byť v modifikované podobě, korunováno úspěchem a přijetím zákona školského zákona v roce 2005. Dne 13. května před deseti lety byl hodně horký den a my jsme s tehdejším hejtmánem Olomouckého kraje přijeli do klimatizované sněmovny na Malé Straně v Praze. A vyslechli si projevy řečníků k našemu návrhu zákona. Parlamentní stenografové jej zaznamenali takto:

Návrh zastupitelstva Olomouckého kraje na vydání zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů (sněmovní tisk 76) – druhé čtení (dne 13. 5. 2003).

Z pověření zastupitelstva předložený návrh zákona uvede hejtmán Olomouckého kraje Jan Březina, kterého mezi námi vítám, a prosím, aby se ujal slova.

Hejtmán Olomouckého kraje Jan Březina: Vážený pane předsedající, vážené poslankyně, vážení poslanci, nebudu se zabývat širší mírou naším návrhem, protože již při prvním čtení byl Vám mým prostřednictvím prezentován. Využívám této příležitosti k tomu, abych poděkoval poslancům obou výborů, kteří se tímto návrhem zabývali, rovněž děkuji legislativcům za jejich připomínky a korekce a věřím, že dnes projde rozhodnutím Poslanecké sněmovny do třetího čtení. Děkuji za pozornost.

Místopředseda PSP Jan Kasal: Děkuji panu hejtmánovi Janu Březinovi za úvodní slovo. Návrh jsme v prvním čtení přikázali k projednání výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu, který nepřijal usnesení, a výboru pro sociální politiku a zdravotnictví, jehož usnesení jsme obdrželi jako sněmovní tisk 76/2. Prosím, aby se slova ujal zpravodaj výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu pan poslanec Eduard Zeman.

Poslanec Eduard Zeman: Pane předsedající, dámy a pánové, výbor pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu na své 15. schůzi dne 23. dubna 2003 k návrhu zastupitelstva Olomouckého kraje na vydání zákona, kterým se mění a doplňuje zá-

kon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol, zkráceně školský zákon, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, tisk 76, nepřijal žádné usnesení.

Místopředseda PSP Jan Kasal: Děkuji, pane zpravodaji, a prosím, aby se slova ujal pan poslanec Janeček, který je zpravodajem výboru pro sociální politiku a zdravotnictví.

Poslanec Josef Janeček: Vážené kolegyně a kolegové, výbor pro sociální politiku a zdravotnictví projednal velmi odpovědně a dlouze tento návrh na 17. schůzi konané dne 23. března. Konstatoval, že tento návrh tvoří jeden ze základních pilířů sociální politiky v této oblasti, tj. podporuje myšlenku integrace. Proto 16 hlasy ze 16 přítomných přijal pozměňovací návrh, řekl bych komplexní pozměňovací návrh. Žádal bych kolegyně a kolegy, pokud by chtěli přednést nějaké další pozměňující návrhy, aby je směřovali k tomuto komplexnímu pozměňovacímu návrhu.

Místopředseda PSP Jan Kasal: Děkuji, pane poslanče, za Vaši informaci a otevírám obecnou rozpravu. Písemné přihlášky nemám. Hlásí se paní poslankyně Fischerová. Než přijde k řečníšti, mám zde jedno upozornění: U stolku, kde se zapisujeme, leží kožený diář s tužkami. Kdo ho postrádáte, můžete si ho tam vyzvednout, jinak bude k dispozici u vedoucí organizačního odboru.

Poslankyně Taťana Fischerová: Vážený pane předsedající, vážená vládo, vážené kolegyně a kolegové, v prvním čtení bylo předneseno mnoho důvodů pro podporu této novely a zdůvodnění potřebnosti asistentů ve školách. Proto se dnes chci stručně vyjádřit k argumentům, které padly v rozpravě. Klíčovou námitkou byla a je zřejmě otázka financí. Je nepochybné, že asistenti budou něco stát. Tak jako nás stojí samo naše lidské rozhodnutí lidem se speciálními potřebami umožňovat plnohodnotný život v naší společnosti. Náklady, které uvádí předkladatel v důvodové zprávě jako maximální, by mohly dosáhnout výše 37 mil. Kč. A jak správněji uvedla paní ministryně Buzková, 50 mil. Kč včetně odvodů z mezd. Jsou ovšem kalkulovány jako strop, kterého s největší pravděpodobností nebude dosaženo, protože mnozí z rodičů dětí s postižením zvolí jinou formu jejich vzdělávání. Tato otázka ale stojí za to, abychom se na ni podívali hlouběji. Vzdělávání dítěte ve speciální škole stojí státní rozpočet přibližně jednou tolik, co v běžném typu škol. Protože je jasné, že každé dítě více méně nějak vzděláváno bude, je i z finančního hlediska logické, že se nejedná o absolutní zvýšení nároku na státní rozpočet, ale o pouhý přesun mezi rozpočtovými položkami.

Nelze přitom opominout i ten fakt, že rodiče integrovaných dětí mohou pracovat, a často se jedná o vysokoškolsky vzdělané lidi, a tím pádem do státního rozpočtu přispívat na místo toho, aby pobírali sociální dávky. K tomu ještě můžeme připočítat významný společenský dopad, kterým je vyvedení celých rodin ze sociální izolace. Další námitka odkazovala řešení tohoto problému až na novelu školského zákona. Na nový školský zákon všichni čekáme už léta a bude jen dobře, bude-li v něm systémově zapracován institut asistentů. Děti s postižením a jejich rodiče se ale ocitají v tísnivé životní situaci už teď a naděje, že bude někdy přijat nový školský zákon, jim život opravdu neulehčuje. Nový školský zákon ještě není ve sněmovně a lze k němu očekávat bouřlivou veřejnou i odbornou diskusi. Předložená novela zákona nabízí řešení nejpalčivějších problémů tady a teď.

Závěrem mi dovoluťe ocitovat ze dvou stanovisek, jednak Nadace Charty 77 a jednak Nadace rozvoje občanské společnosti z podzimu loňského roku.

Z Charty 77: Za pět let, kdy jsme poprvé poskytli příspěvek na osobní asistence studentce, která byla integrována na střední škole, jsme dostali k podpoře 248 osobních asistentů v loňském roce. Projekt se v nadačních poměrech nadále rozrůstá na neúnosnou míru a nám se stalo, že jsme i s pomocí sponzora nebyli schopni uspokojit ani zlomek požadavků, o jejichž oprávněnosti nepochybujeme.

Z další nadace: V každém ročníku sbírky Pomozte dětem stoupá počet žádostí zaměřených na podporu služeb asistence. Je třeba konstatovat, že sbírka Pomozte dětem nemůže poskytováním finančního příspěvku na asistenci do tříd pro děti s postižením každoročně nahrazovat systémové řešení tohoto problému příslušným státním orgánem (Blanka Šrámková, koordinátorka sbírky Pomozte dětem).

Vážené kolegyně a kolegové, doufám, že vás tyto dva citáty přesvědčily o naléhavé potřebě novely zákona, která pomůže řešit některé z problémů, se kterými se potýkají jedni z nejpotřebnějších ve společnosti, a že zákon svým hlasováním podpoříte. Děkuji za pozornost.

Místopředseda PSP Jan Kasal: Děkuji paní poslankyni Táně Fischerové. Hlásí se paní poslankyně Alena Páralová, takže jí dávám slovo.

Poslankyně Alena Páralová: Děkuji. Vážený pane místopředsedo, členové vlády, kolegyně a kolegové, asistenti zdravotně postižených dětí na školách běžně pracují již v současné době, i když nejsou zakotveni v zákonech.

Dovoluťe mi popsat způsoby zaměstnávání a placení asistentů v našich školách.

Způsob č. 1: Asistentem je mladý muž vykonávající civilní vojenskou službu, může být placen z navýšeného normativu na vzdělání dítěte se zdravotním postižením. Mladým mužům zkušenost se zdravotně postiženými dětmi jistě prospěje, možná

ale vnímáme mnoho problémů, které tento způsob může přinést, nicméně civilní vojenská služba brzy skončí.

Způsob č. 2: Asistentem je občan zaměstnaný na veřejně prospěšné práce neboli, jak praví předpis, společensky účelné pracovní místo hrazené z Úřadu práce ČR z peněz na aktivní politiku zaměstnanosti.

Způsob č. 3: Asistent učitele pro děti se sociálním znevýhodněním, krátce nazývaný romský asistent, vzal spolu s dětmi se sociálním znevýhodněním pod svá ochranná křídla ještě další dítě nebo děti zdravotně postižené.

Způsob č. 4: Asistent částečně nebo úplně hrazený obcí na základě schválení zastupitelstvem, částečně doplácen rodiči dětí.

Způsob č. 5: Asistent hrazený občanským sdružením, nadací, zaměstnavateli a dalšími sponzory, včetně spoluúčasti rodiny zdravotně postiženého dítěte.

Způsob č. 6: Asistent vykazovaný jako vychovatel, placený školou.

Způsob č. 7: Asistent, který byl údajně placen jak z resortu školství, tak z resortu práce a sociálních věcí.

Způsob č. 8: Asistenti jsou příbuzní zdravotně postiženého dítěte, kteří se mohou v případě potřeby i střídat, a zde odpadne hlavní starost, kde na to vzít, protože většinou nejsou placení.

Doufám, že mé informace usnadní Vaše rozhodování. Děkuji Vám za pozornost.

Místopředseda PSP Jan Kasal: Děkuji paní poslankyni Páralové a obecnou rozpravu končím. Zahajuji rozpravu podrobnou. Ani do ní nemám přihlášky písemné, nikdo se nehlásí z místa, takže podrobnou rozpravu končím. Myslím si, že není důvod, abych prodlužoval druhé čtení, takže konstatuji, že končím i druhé čtení tohoto návrhu zákona. Děkuji pánům zpravodajům Zemanovi a Janečkovi a děkuji také panu hejtmanu Janu Březinovi, přeji mu šťastný návrat do jeho, tedy Olomouckého, kraje a loučím se s ním. Na shledanou.

Integrace v Rakousku, vývoj, situace a pohledy zúčastněných (ke kapitole 5)

Argumentovat zkušenostmi ze zahraničí bývá obtížné. Vždy si na to vzpomenu, pokud někdo kritizuje poměry u nás na pracovním trhu větou: „Češi se nechtějí stěhovat za práci, to ve Spojených státech každý změni zaměstnavatele za život několikrát a cestuje třeba přes celé státy.“ Argument pravdivý. Stejně tak by ale bylo možno napsat, že „kdo v Japonsku více než dvakrát změni zaměstnavatele, stává se ‚podezřelým‘ a další zaměstnavatelé jej přijímají s nedůvěrou“. Inu, jiná země, jiný mrav. S příklady ze zahraničí proto musíme opatrně. Ten, který jsem vybral do naší publikace, však stojí za uvedení. Popisuje vývoj „směrem k integraci“, jak se odehrával v Rakousku. Zemi, s níž nás spojí dlouhodobá společná minulost, která je přibližně stejně velká a má přibližně stejný počet obyvatel. Naše právní řády jsou tzv. kontinentální, tedy vyvěrají ze stejného základu. A školská správa má rovněž stejné kořeny...

Motto:

Členské státy se shodly na tom, že se v rámci své vlastní vzdělávací politiky a s náležitým ohledem na příslušné vzdělávací systémy budou ve všech vhodných případech zesíleně snažit o začlenění, popřípadě podporu začlenění postižených žáků a studentů do svých obecných vzdělávacích systémů.

Z Usnesení Rady Evropského společenství „O začlenění postižených dětí a mladistvých do obecných vzdělávacích systémů“.

Před nedávnem jsme v odborném periodiku našli názor jednoho profesionála pracujícího s dětmi s postižením. Mimo jiné tvrdil, že „od integrace se ve světě pomalu upouští“. Nevíme, který svět měl na mysli, ale v tom světě, který je nám dostupný, je zpravidla opak pravdou. Každý, kdo měl v posledních letech možnost navštívit školy (či školství) v tzv. vyspělých zemích, si přivezl jinou zkušenost. My máme tu možnost, že můžeme čerpat ze Závěrečné zprávy grantového úkolu resortního výzkumu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy ČR.

Ovšem, zkušenosti jsou (samozřejmě) země od země různé. Upřímně řečeno, bývám trochu skeptický ke snahám o „přenášení“ anglosaských modelů do našeho života. A to se týká nejrůznějších oblastí života společnosti. Vždycky si u informací typu „v Americe se průměrná rodina stěhuje za prací i pětkrát v životě“ nebo ještě lépe „v Americe je každý film přerušován reklamou každých jedenáct minut“ živě představuji, jak to u nás bude vypadat, až se všichni budeme houfně přesunovat z Třeboně

do Jindřichova Hradce a pak na skok do Karviné, abychom čtvrtou dekádu života začínali už někde na Teplicku. Podobně jen obtížně přijatelné jsou (byť si třeba můžeme povzdechnout) i leckteré poznatky z integračního snažení v těchto zemích. Proč? Právě pro onu leckdy až neskutečně odlišnou společenskou zkušenost, mentalitu lidí, tradice a spoustu dalšího.

Z těchto důvodů jsme pro poohlédnutí za zkušenostmi odjinud vybrali našeho souseda. Rakouskou republiku. Ale proč by pro Rakousko měla platit výjimka z toho, co jsme napsali v úvodu? Snad proto, že nás pojí jistá spřízněnost geografická či demografická, ale koneckonců jsme žili tři sta let ve společném státě.

V Rakousku byl v roce 1984 zahájen první školní pokus – „Integrovaná třída“ v Burgenlandu. Tehdy rodiče za pochopení řadových pedagogů realizovali společné vzdělávání dětí s mentálním postižením společně s dětmi v obecné škole. Proti odporu školské správy (právně „logickému“) se však tento školní pokus za pomoci médií podařilo prosadit. „Společenské pozadí“ tomuto pokusu dostatečně připravil Mezinárodní rok invalidů v roce 1981. V roce 1987 přijala spolková vláda pracovní dohodu, která deklarovala záměr integrovat „znevýhodněné“ děti do normální školy.

Vývoj pokračoval formou „školských pokusů“, tehdy zamýšlených jako různé varianty integračního úsilí. Nejpočetnější se ukázala varianta začlenění několika dětí s postižením do běžné třídy, ovšem při úpravě celé řady podmínek. Za zlom můžeme považovat rok 1993, kdy se novelou školského zákona ze školských pokusů stal „regulérní systém“, jinak řečeno od září toho roku nastoupilo několik tisíc dětí s postižením do prvních tříd běžných obecných škol.

Pozorný čtenář a trochu počtář si jistě spočítá, že teď někdy by mělo dojít k tomu, že děti ukončí návštěvu prvního stupně a měly by postoupit na druhý stupeň základní školy. Je tomu tak, uvedené se stane skutkem od září 1997. Ale o tom až později.

Tento proces byl v Rakousku možný pouze proto, že společenské a politické změny (a nemylně se, vždyť o ně vlastně jde) byly a jsou možné pouze tehdy, ztotožní-li se s nimi veřejnost.

Právě na tomto místě uvádím výsledky výzkumu veřejného mínění zaměřeného na ohlas **školské integrace ve veřejném mínění**, který provedl IFES (Institut empirických sociálních výzkumů) v roce 1994. Tehdy bylo 2000 Rakušanů tázáno na své mínění.

Integrace tělesně a duševně postižených dětí v normální škole je považována za (v %):			
	správnou	špatnou	nevědí
celkový výsledek	65	16	19
v domácnosti dítě školního věku	70	15	15
v domácnosti dítě předškolního věku	74	9	17

Celkem 65 % dotázaných považovalo tento vývoj za správný, jen 16 % za špatný. Při další diferenciaci je vidět, že pokud se v domácnosti nachází dítě, stoupá rozsah souhlasu až na 74 %. Jisté uznání požadavku na integraci, jistá informovanost o myšlenkách s ní spojených jsou v rakouské veřejnosti zjevně přítomny.

Trochu odlišné výsledky zjistili v onom průzkumu při otázce po znalostech aspektů integračního snažení:

Informovanost o novostech v integraci postižených dětí (v %)			
	dobře informováni	slyšeli/četli o tom	nic neslyšeli/nečetli
celkový výsledek	12	45	42
osoby s dětmi školního věku v domácnosti	22	47	30
žáci, studenti	24	49	26
zaměstnanci ve školství	53	25	21

Drobnou korekturu prvního zaznamenáváme u názoru druhého v této tabulce. Ukazuje se, že celkem 12 % dotázaných označuje sebe sama jako dobře informované. Za více než zajímavé lze označit, že více než polovina pracovníků ve školství se považuje za dobře informované a další čtvrtina o problému ví. Pokud obě tabulky navzájem spojíme, mohli bychom s jistou dávkou cynismu říci: „Nevíme sice, o co jde, ale jsme pro to.“ Emocionální připravenost obyvatelstva přirozeně ulehčuje realizaci integračních záměrů a probíhajících procesů. To se v plném rozsahu projeví letos na jaře.

I v Rakousku se v počátcích objevily průvodní jevy nového fenoménu. Radikalismus rodičovské veřejnosti, obavy speciálních pedagogů ze ztráty pracovních míst, unáhlené soudy o brzkém konci speciálních zařízení. Projevila se rovněž živelnost při zakládání integračních tříd. Přitom rakouské školství rozhodně nelze v evropském kontextu označit za příliš liberální a otevřené volným alternativním proudům a pokusům. Od počátku byl v Rakousku kladen důraz na pořádání řady sympozií a pozornost byla věnována medializaci problému. K zákonné úpravě (zejména 15. novela) bylo přistoupeno po pečlivém vyhodnocení institucionálních a plánovaných pokusů dosavadních. Jedním z významných faktorů na cestě začleňování se stal institut speciálněpedagogických center vycházející z transformace speciálních škol.

Současný stav v zákonech a praxi (od roku 2002)

Stručně řečeno, je značně vzdálen našemu současnému. V čem?

- Vzdělávací úloha obecné školy se rozšiřuje o prvek sociální integrace dětí s postižením. *Mj. to v praxi znamená přítomnost dětí s mentálním postižením ve třídách běžných škol. Ještě podrobněji znamená tato věta prostě (a vedlejší) uznání přítomnosti dítěte se zdravotním postižením – a z toho vyplývajících nových sociálních rolí a zkušeností – pro všechny zúčastněné. Již nejen nejvyšší hora v zemi či bezchybné dotahování obloučků tvoří obsah vzdělávacího standardu. Tolerance k menšinám, pomoc a kooperace jsou rovněž součástí vzdělávacích cílů.*
- Je stanovena maximální individualizace učebního plánu (individuální učební plán) s tím, že dítě s potřebou speciálněpedagogické podpory bude postupovat dle učebního plánu aplikovaného v té míře, v jaké lze očekávat dosažení vzdělávacího cíle toho kterého předmětu bez přetížení dítěte. *Termín „potřeba speciálněpedagogické podpory“ je termínem šťastným. V anglosaských zemích se sice používá termín „dítě se specifickými výukovými potřebami“, ale ten je již trochu odlišně zabarven. Přitom termín rakouský je na hony vzdálen onomu nálepkování – mentálně postižený, zrakově postižený, neslyšící žák. Je to žák, který je (při vhodném stupni a rozsahu speciálněpedagogické podpory) běžným žákem běžné třídy či školy.*
- Na úvaze příslušných učitelů je ponechán rozsah zákonem předpokládané spolupráce – občasného vyučování dětí s postižením a dětí nepostižených. *Otevřeně řekněme, že s tímto ustanovením bývají v praxi někdy problémy. Stává se totiž, že dítě s potřebou speciálněpedagogické podpory bývá vyučováno odděleně, leckdy i ne zcela důvodně, mimo svou běžnou třídu. Byť samozřejmě v určitých případech je takový postup pro obě strany přínosný. Ale nutně by měl být chápán jako výjimka.*
- Vyučování ve třídě obecné školy vede třídní učitel. Pro děti s potřebou speciálněpedagogické podpory může být ve třídě nasazen dodatečný učitel s odpovídající

- cím vzděláním, „*podpurný učitel*“. Termín, k němuž u nás stále ještě pouze vzhlížíme. V Rakousku je běžným jevem. Je zaměstnancem (zpravidla) speciálněpedagogického centra a je přidělen na určitou školu. Zpravidla bývá nasazen, pokud jsou ve třídě dvě a více dětí s potřebou speciálněpedagogické podpory.
- Základní změnou nejen procesní, ale vlastně celého způsobu uvažování o formách vzdělávání dětí s postižením se stává změna procesu zjišťování potřeby zařazení do speciální školy na proces zjišťování speciálněpedagogické podpory. *Jde již dávno o víc než pouhou terminologickou změnu. V rozhovorech se speciálními pedagogy ve Vídni jsme měli možnost pochopit, že za prioritní je skutečně považováno umístění dítěte v běžné škole.*
 - U předepsaných posudků, tj. lékař, speciální pedagog, příp. školní psycholog, se má vycházet z konkrétní situace. To znamená, že rodiče mohou předložit také posudky osob, které se o dítě dosud pedagogicky, terapeuticky nebo lékařsky staraly. *Pro praxi České republiky není jistě bez významu užitá legislativní technika. Z díkce zákona vyplývá nutnost vypracování speciálněpedagogického posudku obligatorně, až poté, vyžaduje-li to situace, i posudek lékaře a se souhlasem rodičů případný posudek psychologa. U nás v praxi vídáme snad až jistou „fetišizaci“ vyjádření psychologů – samozřejmě ve vztahu k našemu tématu.*
 - Autoři posudků mohou být v procesu zjišťování pozváni také k ústnímu jednání, které má mít mj. charakter intenzivního poradenství rodičům ve smyslu „pomocné komise“. Ústní jednání musí být nařízeno vždy, požádají-li o to rodiče.
 - Předpokládá se samozřejmá možnost rodiče volit pro jejich dítě s postižením cestu obecné školy s odpovídajícími možnostmi podpory nebo cestu speciální školy. *Jakkoliv si to možná málokdo uvědomí, v této jednoduché formuli je skryt jeden z největších rozdílů oproti naší situaci. Zkrátka a dobře se rakouská legislativa vypořádala se zodpovědností rodičů za dítě v souladu s mezinárodními standardy lidských a občanských práv. Máme ještě hodně co dohánět.*
 - Pokud si rodiče přejí umístění dítěte do obecné školy, informuje okresní školská rada, na které nejbližše položené obecné škole může být speciálněpedagogická podpora uskutečněna. Okresní školní rada má rodičům poskytnout informace a rady o účelné vzdělávací cestě, přičemž má být vzat ohled na princip návštěvy školy v blízkosti místa bydliště – nejbližší obecná škola. *Vlastně jde o rozvedení předchozího bodu.*
 - Při tvoření tříd má být v obecných školách, v nichž má probíhat integrované vyučování, brán ohled na podíl dětí s potřebou speciálněpedagogické podpory. V zásadě nemá tento počet přesáhnout čtyři děti ve třídě.
 - Ještě jeden poznatek z Rakouska se jeví více než příkladu hodný. Jde o tzv. „paragraf dobrovolnosti“. Jednoduše přeloženo, „škola musí přijmout dítě s postižením“,

učitel se může svobodně rozhodnout. *Opět zkušenost velice inspirativní. Je skutečně rozdíl mezi školou jako státní institucí realizující vzdělávací cíle a jednotlivým učitelem. Je zcela v pořádku, jestliže je jakákoliv instituce – školu nevyjímaje – i legislativně „donucena“ občanovi sloužit. Ovšem všichni si dovedeme představit, jak by asi vypadala výuka ze strany učitele, který by vnitřně s přijetím dítěte s postižením nesouhlasil. Proto onen „dobrovolný paragraf“.*

- Zvláště je upraveno zjišťování neschopnosti školní docházky. Ta je dána tehdy, pokud lékařské důvody návštěvu školy vylučují a po přiměřenou dobu pozorování se zvláštní podporou není zjištěl žádný pokrok ve vývoji nebo by návštěva školy pro dítě představovala přílišnou zátěž. V tomto procesu se přiměřeně užijí ustanovení o zjišťování potřeby speciálněpedagogické podpory. Ovšem pozorování za tímto účelem je přípustné jen ve speciální škole (třídě) s podpůrnými opatřeními pro těžce postižené děti. Součástí rozhodnutí o neschopnosti školní docházky je informace školního rady pro rodiče o možnostech speciálněpedagogické podpory mimo resort školství – opět s cílem dosažení schopnosti školní docházky.

Uvedli jsme si již v textu několik tabulek dokládajících rakouskou zkušenost integrací. Skončíme proto také se dvěma pozitivními zjištěními. Jde o odpovědi pedagogů vídeňských škol na následující otázku: *„Vyučovali byste v budoucnosti znovu při integrativním pokusu?“*:

- 50 % souhlasně bez jakéhokoliv omezení,
- 38 % by souhlasilo, ale s požadavkem změny rámcových podmínek,
- 12 % by již nebylo ochotno při takovémto školním pokusu spolupracovat.

„Do jaké míry je vyučování v integrované třídě smysluplné u žáků s různými formami postižení a v jaké míře se učitelé sami, na základě svého vzdělání, s vyskytujícími se těžkostmi vyrovnávají (cítí se kompetentní)?“

Žáci a druh zdravotního postižení	Integrace smysluplná	Speciální pedagog kompetentní	Učitel obecné školy kompetentní
žáci s poruchami učení	100 %	97 %	69 %
žáci s lehkým mentálním postižením	97 %	90 %	59 %
žáci se středně těžkým mentálním postižením	63 %	70 %	21 %

Žáci a druh zdravotního postižení	Integrace smysluplná	Speciální pedagog kompetentní	Učitel obecné školy kompetentní
žáci s těžkým mentálním postižením	37 %	37 %	7 %
žáci s poruchou NKS	93 %	63 %	41 %
žáci s poruchami chování	80 %	40 %	52 %
žáci s poruchou sluchu	83 %	43 %	38 %
žáci s poruchou zraku	90 %	37 %	34 %
neslyšící žáci	57 %	10 %	7 %
žáci nevidomí	57 %	7 %	7 %
žáci s tělesným postižením	93 %	50 %	41 %

Co dodat na závěr? Slíbený údaj z „rakouské zimy“ roku 1998. 17. novelou zákona o školské organizaci bylo integrované vzdělávání dětí s potřebou speciálněpedagogické podpory jako celek „posunuto“ i na druhý stupeň rakouských škol.

Integrace je, když...

Názory učitelek a učitelů (ke kapitole 7)

Už dvacet let s kolegy pořádáme letní prázdninovou školu pro učitelky (a učitele). Během týdenního pobytu se hravou formou připravují na využití hravých technik a metod pro jejich práci s dětmi s postižením i bez. V létě roku 2005 jsme se na ně obrátili se žádostí o vyplnění „miniankety“ na téma začleňování dětí s postižením do tzv. běžných škol a tříd.

Nejde o reprezentativní sociologický průzkum renomovaných institucí. Využili jsme jen přítomnosti několika učitelek z celé republiky na akci konané v posledním srpnovém týdnu u Zábřehu na Moravě a položili jim následující dvě miniotázky:

- 1. Jste pro začleňování dětí s postižením do běžných škol a tříd?*
- 2. Co myslíte, že tomuto procesu nejvíce brání?*

Pojďme nyní zpátky do posledních horkých dní tehdejšího srpna a podívejme se, byť s nutnou mírou onoho letního zjednodušení, co jsme tehdy zjistili:

Na první otázku nám odpovědělo nejvíce, tj. 17 učitelek, jedním slovem ANO. Dalších 5 podmínilo začlenění (lehčím) stupněm postižení, 2 dodaly: „Jsou-li pro to podmínky.“ Jedna paní učitelka uvedla ANO do MŠ a jedna ke svému ANO připojila ještě dovětek: „Nechala bych to na dohodě s rodinou a dítětem – měli by mít možnost se rozhodnout.“

Je zřejmé, že z 26 odpovídá plných 24 učitelek základních škol ANO, jedna se domnívá, že pouze v mateřských školách, a jedna uvádí nutnost rozhodnutí rodičů.

Na druhou otázku jsme zaznamenali opět několik názorů. Pojďme si je pročíst ještě společně:

Eva, 45 let

Nedostatek informací, konvence.

Lída, 42 let

Bariéry v budovách i lidech – nadřizených + peníze, v nás kantorech – obavy z nezkušeného a obavy z neublížení.

Jitka, 36 let

Pominu-li technické podmínky (bezbariérové vstupy atd.), strnulost v chápání určitých jevů v naší společnosti, neochota učitelů mít práci „navíc“, přílišná zaměřenost našeho vzdělávacího systému na výkon, předsudky (falešná lítost, soucit, na druhé straně neochota dívat se na postižení druhých).

Šárka, 31 let

Neochota a strach učitelů, někdy velký počet dětí, prostředí nepřizpůsobené těmto dětem.

Stáňa, 43 let

Zavedené zvyklosti, vysoké počty dětí ve třídách, ostych nebo neprůbojnost rodičů těchto dětí, nezkušenost škol a učitelů – strach o zvládnutí.

Iva, 30 let

Technické vybavení, obavy učitelů i rodičů, finanční stránka.

Martina, 30 let

Je to pro učitele práce navíc. Strach, jestli to zvládnou – z novosti situace. Finanční prostředky na uzpůsobení školního prostředí.

Draha, 43 let

Konvence, strach ze změny, bariéry stavební, nechuť zkusit něco netradičního, neznalost odborná.

Petra, 28 let

Finanční dotace pro nutnou přítomnost pomocných učitelů atd., ochota ředitelů, učitelů... pro práci navíc, obava z reakce rodičů i žáků.

Ľubica, 28 let

Odbornost učitelů, asistenti k dětem a učitelům. Finanční prostředky na speciální pomůcky a vybavení tříd.

Neuvedla, 42 let

Rodiče zdravých dětí.

Vlasta, 51 let

Většina učitelstva považuje děti s postižením za brzdu ve vyučování. Museli by se více zamyslet nad přípravou, nad způsobem zapojení dětí, pohodlnější je jet ve starých stereotypch a vymlouvat se na okolnosti. Finance, čas, asistent... Nepochopení problematiky je zřejmé i u nejvyšších orgánů – jinak by se nemohly navržit úvazky speciálním pedagogům.

Jana, 35 let

Technické problémy (bezbariérové budovy), asistent – pomocník učitele. Hlavní problém vidím v postoji většiny učitelů, který může být ovlivněn i vysokým počtem dětí v současných třídách. Já osobně mám s tímto pozitivní zkušenost. Sama jsem měla krátký čas v 1. třídě mentálně retardovanou dívku. Děti se k ní chovaly citlivě, pozorně, ohleduplně, ve všem se jí snažily pomáhat, ochraňovat. I ona byla spokojená. Soužití bylo obohacením pro obě strany. Děti se lépe připravovaly na skutečný život a svět mimo školu, ve kterém žijí nejen samé dokonalé bytosti. I oni mají svou hodnotu a poslání. Jsou z nás a patří mezi nás.

Zoja, 44 let

Nedostatek tradice, nepřipravenost dětí i učitelů.

Klára, studentka, 25 let

Počet dětí ve třídách. Tempo – frontální vyučování.

Ivana, 24 let

Přístupy – postoje určitých lidí, že by museli zase dělat něco navíc. Nezanedbatelná je i finanční stránka. Pokud se toto změní, snad by to neměl být problém.

Olina, 41 let

Fundovanost učitelů.

Eva, 45 let

Problémy ochoty lidí zabývat se tímto problémem na konkrétní škole. Nepřipravenost pedagogické veřejnosti, zvláště odborné. Finanční náročnost – nutnost pomocného učitele. Organizační problémy. Legislativní problémy – nevím, doposud jsme takové dítě na škole neměli.

Líba, 39 let

Naše nezkušenost. Obavy (o dítě, ostatně i o sebe – zvládnou to, nebudu za chvíli „na dně“?). Možná i moc práce a problémů s tím spjatých, do kterých se mnohým „zasádným“ ani nebude chtít.

Kamila, 49 let

Např. dál se vzdělávat – porušit zaběhané stereotypy – jezdit někam – dávat se všanc lidským řečem, ale hlavně své vlastní pohodlnosti. Málo sociálního citění, pocitu společenství, trochu (či dost) možná to dravčí v nás: na přežití mají nárok jenom silní. Malý pocit sounáležitosti, málo obětavosti. Shrnuto a podtrženo: málo lásky v nás, lásky nesobecké, bezpodmínečné, do níž bychom zahrnuli všechny, nejen své nejbližší.

Dana, 27 let

Přílišná náročnost na činnost učitele, mnohdy i neochota. Přizpůsobení vybavení třídy.

Neuvedla, 37 let

Početnost tříd brání individuálnímu přístupu.

Petra, 31 let

Neochota učitelů, velká pracovní vytíženost, nevhodné podmínky, zejm. počet dětí ve třídě.

Jana, 45 let

Peníze, ochota, profesionální připravenost.

Dája, 36 let

Mezi největší překážky v integraci postižených dětí patří nedostatečné materiálně-technické vybavení nezbytné pro vyučovací proces postižených dětí a problém máleho procenta fundovaných učitelů v oboru speciální pedagogiky.

Stručně i obsírnější. Věcně i hloubavé. Takové byly odpovědi několika učitelek na naše otázky v srpnu roku 2005. Komentář a zamyšlení jsou asi zbytečné. Každý z nás si je může promyslet sám.

Anotace

Publikace přináší popis a vyhodnocení základního právního rámce vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením v České republice. Je zaměřena na potřeby rodičů těchto dětí, pedagogických pracovníků, představitelů škol. Popisuje postavení rodiny v právním řádu ČR, přináší pohled na základy antidiskriminačního práva a dále se věnuje vybraným právním institutům provázejícím vzdělávání této skupiny dětí, žáků a studentů. Zejména jde o činnost školských poradenských zařízení, právům a povinnostem škol a pedagogů při přijímání dětí se zdravotním postižením a rozbor aspektů vázících se k institutu asistenta pedagoga. Zvláštní pozornost je věnována zajištění podmínek pro vzdělávání cílové skupiny žáků v běžných školách, tzv. integrace. Přílohy publikace přinášejí přehled zkušeností z uplynulých dvaceti let v ČR.

Summary

The publication provides description and evaluation of basic legislative framework of education of children, pupils and students with disability in the Czech Republic. It is aimed at the needs of children's parents, their teachers, and representatives of the schools. It describes the position of family in the legal order of Czech Republic and depicts the basics of antidiscrimination law. Furthermore selected legislative institutes connected with the education of above mentioned group of children, pupils and students are dealt in this publication. The text especially regards activities of school counselling institutions, rights and obligations of schools and teachers while admitting children with disability to school. It also analyses aspects related to the institute of teacher's assistant. Special attention is then devoted to the question of meeting the conditions necessary for education of target group of pupils in mainstream schools, in so called integration. The overview of experiences from last 20 years in the Czech Republic, as they are reflected in the author's publications, is presented in the attachments.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Speciální vzdělávací potřeby dětí a žáků se vzácnými onemocněními
CZ.1.07/1.2.00/14.0040

ISBN 978-80-86532-29-5

9 788086 532295 >